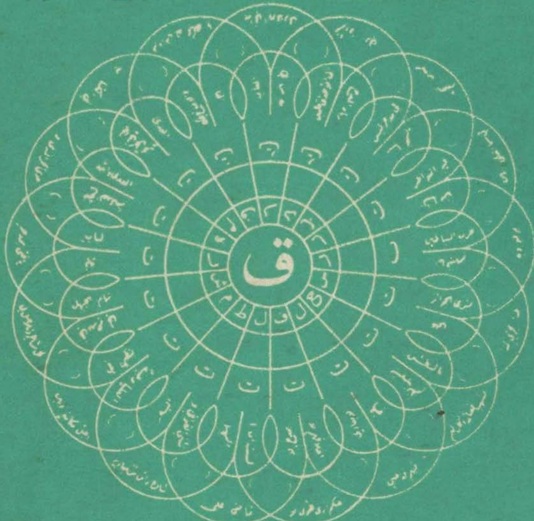
UNIVERSITATEA DIN BUCUREȘTI
FACULTATEA DE LIMBI ȘI LITERATURI STRĂINE
CATEDRA DE LIMBI CLASICE ȘI ORIENTALE

Conf. dr. NADIA ANGHELESCU

SEMANTICA MODALITĂȚILOR ÎN LIMBA ARABĂ

BUCUREȘTI, 1981

BIBLIOTECA FACULTĂȚII
de
Limba și literatura română

Cota II 26251
Inventar 25471

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

II 26251

UNIVERSITATEA DIN BUCUREŞTI
Facultatea de limbi şi literaturi străine
Catedra de limbi clasice şi orientale

Conf.dr. Nadia ANGHELESCU

BIBLIOTECA INSTITUTULUI DE LINGVISTICA
INVENTAR CĂRŢI Nr. 25471

SEMANTICA MODALITĂŢILOR ÎN LIMBA ARABĂ

Biblioteca Fac. de Lb. şi Lit. Române
SECŢIA
LINGVISTICĂ
Bucureşti

Bucureşti 1981

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Prezentul curs este destinat studenților secției de limba arabă de la Facultatea de limbi și literaturi străine, precum și tuturor celor care învață limba arabă. Textul a fost analizat în colectivul de catedră, care s-a declarat de acord cu multiplicarea sa în această formă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

SUMAR

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VI. Modalităţi temporal-aspectuale

VII. Relaţii între modalităţi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

CUVÎNT ÎNAINTE

Cursul de *Semantica modalităților în limba arabă* se adresează studenților din anul al III-lea de la secția de limba arabă și studenților din anul al IV-lea care studiază limba arabă ca a doua limbă. În cadrul cursurilor de morfologie și sintaxă predate anterior, studenții au dobîndit o serie de cunoștințe de bază privind sistemul limbii arabe, pe care cursul de față le presupune asimilate. Din acest motiv, o serie de explicații — necesare, poate, celor care abordează acest curs ca un material de sine stătător — lipsesc de aici.

Avînd în vedere scopul practic urmărit, cursul a preluat conceptul de modalitate într-o accepțiune largă, care încearcă să sintetizeze elemente ale concepției asupra modalităților în viziunea lingvisticii europene moderne și elemente ale concepției lingvisticii arabe clasice privind modalizarea. Cu toate că incursiunile teoretice sînt minime în acest curs, am acordat un loc destul de mare expunerii unor concepții ale gramaticilor arabi privind modalitățile. Ne-am referit la o teorie „implicită" pentru că nu există nicăieri teoretizări propriu-zise în legătură cu conceptul de modalizare, ci numai anumite grupări de elemente care pot sugera principii de organizare. Modul de a gîndi al gramaticilor arabi din epoca clasică prezintă interes nu numai în sine, ca reflex al unei anumite mentalități, ci și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru că prefigurează unele concepții moderne asupra semanticii enunțării și enunțului.

Categoriile de modalități sînt concepute în funcție de tipurile de semnificații pe care acestea le vehiculează. Grupînd diverse procedee de modalizare și propunînd traduceri pentru exemplele respective, cursul poate servi și ca îndreptar pentru rezolvarea unor probleme ridicate de traducerile din arabă în română. Partea contrastivă, prezentă în unele capitole, nu a putut fi dezvoltată și din cauza absenței unor lucrări referitoare la modalități pentru limba română.

Exemplele propuse au un caracter pur ilustrativ pentru diverse tipuri de modalizare; ele nu-și propun să caracterizeze nici un anumit stil și nici un anumit autor, de aceea sursa citatului n-a fost niciodată indicată. Cea mai mare parte a exemplelor este luată din presă, mai ales din ziarul sirian *Tišrīn* (anii 1977 și 1978). Unele exemple au fost furnizate apoi de cartea lui Hanafi Ibn 'Isā, *Muḥāḍarāt fī 'ilm an-nafs al-luġawiyy (Prelegeri de psiho-lingvistică)*, Alger, f.a. (1976), iar altele, puține, provin din alte surse. Am evitat, în general, exemplele din textele beletristice și pentru motivul că studenții au avut mai puțin a face cu astfel de texte, și pentru că ele pun probleme mai complicate de analiză și interpretare, care pot abate atenția de la semnificațiile de modalizare care constituie obiectul cursului.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

I. MODALITĂŢI ŞI MODALIZARE: OBSERVAŢII PRELIMINARE

A. Probleme generale

Interesul pentru dimensiunea pragmatică a limbajului, resuscitat în ultimele decenii, a adus în atenţia lingvisticii o problemă mai veche: modalităţile şi modalizarea discursului.

Se spune în mod obişnuit că problema îşi are originea în logica modală, care tratează drept enunţuri modale acele enunţuri care conţin cuvîntul „necesar" sau cuvîntul „posibil", sau un echivalent al acestora. Atrage atenţia faptul că asemenea cuvinte, denumite „modalităţi" în perspectiva logicii, prezintă o evaluare a unui enunţ posedînd o semnificaţie ce poate fi concepută şi în afara acestei evaluări modale (această judecată de bază care este afectată de *modus* poartă numele de *dictum*).

O serie de sugestii pentru formarea conceptului lingvistic de „modalitate" au venit din partea logicii deontice, care are în vedere noţiunile de obligaţie, permisiune, sugestie. Logica însăşi şi-a asumat în ultimele decenii studierea unor propoziţii pe care le-a dat multă vreme la o parte ca nefiind subiect al calificării „adevărat-fals": interogative, imperative, exclamative. Referindu-se la ceea ce *trebuie să fie*, logica deontică are

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

în mod necesar în vedere propoziţiile imperative. Asistăm, chiar, la o extindere a conceptului de imperativ: întrebarea însăşi este considerată ca un imperativ pentru că „ridică în faţa celui întrebat pretenţia de a afirma o propoziţie adevărată care îndeplineşte condiţiile formulate prin întrebare" (Frey, p. 583).

Se poate presupune că accepţiunea foarte largă pe care o capătă în concepţia unor lingvişti termenul de „modalitate" se datorează, într-o anumită măsură, unui demers de tipul celui la care ne-am referit mai sus în legătură cu imperativul: semnificaţii de tipul celor pe care le introduc modalităţile aşa cum le concepe logica modală sau logica deontică, pot fi extinse şi la alte elemente ale limbii. Din această perspectivă, „probabil" ar putea fi echivalat cu „se pare", cu „de parcă", cu „este aproape sigur", cu „s-ar putea" etc. Nu se poate neglija, deci, posibilitatea unei evoluţii a conceptului de „modalitate" şi „modalizare" în cadrul ştiinţei limbii însăşi, chiar dacă admitem în punctul de pornire sugestii venite de la logică. Dată fiind, însă, extinderea interesului logicii la o categorie din ce în ce mai largă de propoziţii care nu sînt descriptive — cum ar fi, de pildă, propoziţiile evaluative conţinînd modalităţi de tipul „este bine", „este util" etc. — nu se poate spune cu certitudine dacă avem a face în cazul unor anumite concepţii despre modalităţi, cu un rezultat al unei evoluţii datorate logicii interne a unui concept adoptat de ştiinţa limbii, sau cu un reflex al unei perspective mai noi de analiză adoptate de logică.

Ceea ce se poate constata, însă, este că ideea de a căuta o propoziţie descriptivă „normală", un prototip în legătură cu care să se poată pune problema adevărului şi falsului, ascuns în spatele unor propoziţii interogative,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

imperative, exclamative, este veche în lingvistică. Diversele tipuri de parafrază prezente în gramatici ale unor limbi neînrudite – gramatici care nu se influenţează însă ele, cum ar fi gramaticile clasice arabe şi franceze – în cadrul unor capitole privind „elipsa" trădează tocmai această obsesie a propoziţiei primare descriptive. Este semnificativ faptul că această teorie a elipsei tinde să justifice *forma* pe care o au enunţurile respective. Din punctul de vedere al gramaticilor arabi, de pildă, forma pe care o capătă numele într-o propoziţie exclamativă de tipul *al-ġarīqa!* „înecatul!", formă care poate fi asimilată celei a unui nume în acuzativ[1] s-ar explica printr-un verb absent dar presupus, de tipul „priveşte", „ai grijă", căruia numele care apare în exclamaţie i-ar servi drept obiect direct.

Această preocupare pentru reducerea la un prototip „normal" s-a manifestat şi în legătură cu „inversarea" cu „dislocarea" în limbile care au o topică fixă sau aproape fixă. Diverse procedee de „scoatere în relief", altele decît topica, cum ar fi intonaţia şi accentul, sînt destinate şi ele să dea o altă formă unui enunţ „neutru". Toate aceste considerente presupun o intervenţie activă într-o formă preexistentă: cel care săvîrşeşte această intervenţie este subiectul vorbitor. Multă vreme o serie de fapte de limbă de tipul celor evidenţiate mai sus erau încadrate în categoria faptelor de stil, stilul însuşi fiind considerat ca o „abatere".

Perspectiva semantică asupra procesului de enunţare şi enunţului dezvăluie faptul că toate aceste fenomene,

---

1. Se pare că, în acest caz, ca şi în cazul unor exclamaţii exprimînd durerea sau mirarea, stupefacţia, unde apare desinenţa *a*, avem a face cu o marcă a limbajului afectiv care a fost interpretată drept acuzativ (vezi Fleisch, p. 190-191).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

precum şi altele, considerate într-o vreme drept exterioare limbii, se referă la însuşi mecanismul de funcţionare a limbajului, în oricare dintre ipostazele sale. Limbajul însuşi, arată Emile Benveniste, conţine posibilitatea subiectivităţii, posibilitate care se transformă în realitate în momentul vorbirii: „Limbajul propune, într-un fel, forme « goale » (vide) pe care fiecare locutor şi le însuşeşte în exerciţiul vorbirii, raportîndu-le la propria sa « persoană », definindu-se, în acelaşi timp, ca « eu » şi definind un partener ca « tu » (Benveniste, p. 263). Pornind de la acest „eu", care nu poate fi definit altfel decît în termenii discursului (este cel care enunţă în *acest* moment al discursului), Benveniste consideră că se organizează şi spaţiul şi timpul lingvistic: el defineşte elemente precum *acesta/acela, aici/acolo, acum/odinioară* (Benveniste, p. 253). În sistemul propus de Benveniste, persoana a III-a reprezintă, de fapt, „non-persoana". Pronumele de persoana a III-a este un reprezentant şi poate fi înlocuit cu orice reprezentant. El serveşte pentru a enunţa „impersonal" şi a trimite la o situaţie obiectivă. De la aceste distincţii stabilite de Benveniste s-a născut ideea a două planuri de enunţare diferite: istorie şi discurs. Caracteristică planului istoric este utilizarea persoanei a III-a, a diverselor timpuri ale trecutului sau a viitorului prospectiv, pe cînd în discurs, cineva care se propune drept locutor, organizează ceea ce spune în categoria persoanei şi în funcţie de momentul enunţării.

Analiza mecanismului pe care îl pune în joc discursul este cea care a accentuat interesul pentru elementele de modalizare. S-au propus diverse categorii de modalităţi, fără însă să se poată stabili un consens între diverse perspective în abordarea categoriei. O asemenea diviziune

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

este cea care separă următoarele clase: 1. modalităţi ale enunţării; 2. modalităţi ale enunţului; 3. modalităţi ale mesajului (vezi D.Maingueneau, p. 111 şi urm.).

Modalităţile enunţării se referă la relaţii interpersonale: forma declarativă, interogativă, imperativă sau exclamativă pe care o ia actul de vorbire se leagă de un asemenea tip de modalizare. Chiar în cadrul propoziţiilor asertive, s-a remarcat că este simplist să se considere că avem a face doar cu descrierea unei stări de fapt. Categoria de performative pe care o izolează Austin este formată din verbe de tipul „numesc", „pariez", „promit" etc., care nu descriu o acţiune ci *fac* un anumit lucru (altceva decît simpla rostire a unei propoziţii). Propoziţiile constatative sînt adevărate sau false, cele performative sînt „fericite sau nefericite" (happy or unhappy) (Austin, p. 54). Verbele performative au această valoare numai la persoana întîi, la celelalte persoane avînd alte valori: la persoana a III-a ele raportează, citează („el *promite* că va veni"), iar la persoana a II-a sînt folosite mai ales interogativ („*promiţi* că vei veni?"). Cu toate că există această asimetrie în utilizarea celor trei persoane, Austin arată că nu există criterii absolute, nici de vocabular şi nici de ordin gramatical, pentru a distinge constatativele de performative[2]. Între „voi fi aici" şi „promit că voi fi aici", diferenţa constă în explicitarea performativului din cel de al doilea enunţ. Din punctul de vedere al evoluţiei limbii, performativul explicit este o dezvoltare tîrzie a unei propoziţii primare. Tendinţa spre explicitare înseamnă clasificarea forţei enunţului sau „cum

2. Un „fals performativ", după opinia lui Austin, ar fi tocmai verbul „a spune".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

trebuie să fie luat acesta? " (Austin, p. 71). Ceea ce Austin numeşte „forţă ilocutivă" a enunţului, cu alte cuvinte puterea cu care este investită rostirea, se datorează unei convenţii. Această convenţie este un fapt de comportament şi porneşte de la poziţia socială a locutorului: acesta îşi poate manifesta puterea prin exercitarea unor funcţii („te numesc guvernator") sau se poate supune puterii interlocutorului prin asumarea unor obligaţii, prin promisiuni etc.

Aşa cum nu se poate vorbi despre verbe performative, ci mai degrabă de utilizarea performativă a unor verbe — tot aşa cînd ne referim la puterea, la „tensiunea" unui anumit discurs, depăşim trăsăturile semantice ale unor verbe pentru a ne raporta la moduri timpuri etc. „Încărcătură" performativă au moduri ca imperativul sau subjonctivul (care urmează după verbe de tipul „a trebui", „a putea" etc.) iar în cadrul indicativului timpul viitor.

Modalităţi ale enunţului sînt cele care se referă la o judecată, la o apreciere intelectuală (modalităţi logice) sau afectivă (modalităţi apreciative).

Categoria largă a modalităţilor aşa-numite „logice" poate să se refere, la rîndul ei, la diverse tipuri de semnificaţii. Perspectiva asupra noţiunilor de bază ale logicii modale tradiţionale care sînt *necesitatea* şi *posibilitatea* poate să varieze. Ele pot fi privite din perspectivă *epistemică*, legată, adică, de cunoaştere, şi în acest caz avem a face cu o modalizare cuantificabilă,cum s-a spus, pe o scară ale cărei extreme sînt necesitatea şi imposibilitatea (Lyons, p. 800), sau dintr-o perspectivă *deontică* legată de ceea ce trebuie să fie, ceea ce este necesar, ceea ce se cade. Modalităţile pe care le numim „apreciative", de tipul „este bine", „este util" etc., se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

raportează şi ele la modalitatea deontică pentru că fac parte dintr-un limbaj al sugestiei, al persuasiunii.

Modalitatea mesajului se referă la ideea de relief, de emfază în cadrul enunţului şi în acest sens se vorbeşte fie despre perspectiva funcţională asupra enunţului, despre diviziunea *temă-remă*, fie despre valoarea modalizatoare a unor transformări sintactice, cum ar fi pasivizarea, transformare care poate avea ca scop sau ca efect. emfatizarea acelui element al enunţului care devine temă: „Ion mănîncă mărul" – „*Mărul* este mîncat".

Deşi această perspectivă asupra modalităţilor la care ne-am referit mai sus, înglobează o categorie foarte largă de fapte de limbă, ea nu epuizează posibilităţile de interpretare a categoriei. Dacă întreaga categorie a modalizării este pusă sub semnul „atitudinii vorbitorului", pare destul de greu de delimitat ceea ce este marcat de această atitudine, de ceea ce nu este marcat de ea. În cadrul teoriei asupra subiectivităţii în limbaj pe care o dezvoltă Benveniste, timpul apare ca o categorie care se organizează în relaţie cu această subiectivitate. Pornind de aici, se poate considera că o anumită perspectivă temporal-aspectuală asupra enunţului face şi ea parte din modalizare.

Singurul element comun tuturor concepţiilor despre modalizare pare să fie posibilitatea de a concepe o propoziţie primară, nucleară, descriptivă, „statică", ascunsă în spatele propoziţiei modalizate.

Întrebarea care se mai poate pune este dacă există universalii ale modalizării. *Semnificaţiile* pe care le vehiculează modalităţile au, fără îndoială, caracter universal; ajunge să ne gîndim că izolarea lor îşi are

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

originea în logică, știința care a ridicat întotdeauna pretenții de universalitate. *Forma* pe care o capătă enunțul modalizat, tipurile de modalizare, diferă și în cadrul aceleiași limbi, și de la o limbă la alta. Verbe „pline", auxiliare, semiauxiliare, adverbe, particule, pe de o parte, timpuri și moduri la verb sau cazul la nume, iată numai cîteva din posibilitățile de marcare a unor semnificații legate de modalizare. Nu se poate spune că nu există, totuși, anumite tendințe comune unor limbi aparținînd unor familii diferite chiar în forma în care apar aceste modalități în enunț. Faptul că cea mai mare parte a elementelor cu valoare de modalizare tind să apară pe primul loc în enunț, în limbi cum ar fi araba și româna, de pildă, ar putea atrage atenția asupra importanței acestor elemente care nu introduc semnificații „auxiliare", nici „nuanțări", ci semnificații de bază, legate de însuși mecanismul funcționării limbajului.

S-a mai observat apoi (Lyons, p. 817) că în multe limbi ale lumii – araba și româna sînt de inclus aici – noțiunile de posibilitate și obligație sînt asociate cu modul subjonctiv, care este și modul intenției, al dorinței, al speranței. Relații între caz și modalizare sînt de observat în toate limbile care prezintă categoria cazului ș.a.m.d.

Reflex al aspectelor generale și particulare care se întrepătrund în cadrul categoriei modalităților în fiecare limbă în parte, teoriile care explicitează această categorie vor cuprinde și ele aspecte generale, care reflectă universaliile categoriei, și aspecte particulare care se referă la modul particular în care fiecare limbă în parte își organizează categoria respectivă.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

B. O teorie implicită a modalităţilor în gramatica arabă clasică

Ceea ce numim cu un termen generic gramatica arabă clasică reprezintă un ansamblu de observaţii, de „reguli" *(qawā'id)* cu un caracter mai mult sau mai puţin sistematic, aplicate unor domenii pe care astăzi le numim sintaxă, morfologie, lexicologie. Normativă în intenţie – ca orice gramatică „clasică" – gramatica arabă îşi impune să conserve limba textului „sacru" – Coranul – şi a poeziei arabe arhaice, descriind-o şi fixîndu-i astfel prototipul „ideal". Forma pe care o va căpăta, însă, această descriere nu se impune de la sine: limba oferă textul, elemente particularizate de context şi nu categorii, nu principii de explicaţie. Despre gramaticii arabi se spune că au adoptat împărţirile pe care le propune gramatica grecească (nume, verb, particulă) şi principalele direcţii metodologice ale acesteia, dintre care cea mai importantă se referă la *qiyās* „analogie". Această „analogie" este metoda care permite justificarea tuturor formelor prin raportarea la unele „forme de bază" *('uṣūl)* şi „poate fi limitată, în cazuri speciale, doar de „uzajul oral" *(samā')*.

Elementul unificator pentru întraga gramatică arabă este ceea ce s-a numit *'i'rāb*, termen pe care îl traducem aproximativ prin „flexiune desinenţială". Modelul propus de gramatica grecească nu putea oferi ceva similar, pentru simplul motiv că această modulaţie a vocalei finale care să unifice între ele toate elementele dotate cu semnificaţie nu apare în limba greacă. Se impune observaţiei, de pildă, faptul că în arabă aceeaşi desinenţă – *u* – caracterizează atît cazul de bază al numelui (un echivalent al nominativului) cît şi modul de bază al verbului (un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

echivalent al indicativului), că desinența — *a* — caracterizează atît obiectul direct cît și verbul din completivă etc. „Explicația" pe care gramaticii arabi au găsit-o pentru această variație a finalei numelor și verbelor este existența unui „operator" (*'āmil*) care poate să fie „de expresie" (*lafḏiyy*) sau „semantic" (*ma'nawiyy*). Un operator „de expresie" (avînd, deci, o manifestare fonologică) este un alt element al enunțului care „acționează", care „operează" asupra celui care îl urmează, justificînd forma desinenței respective și funcția acesteia. Prepoziția (*ğarr*), de exemplu, explică genitivul (*mağrūr*) la numele asupra căruia „acționează". Verbul, care este „cel mai puternic operator" (*'aqwa l-'awāmil*) își exercită acțiunea asupra agentului (*maf'ūl*). Nominativul agentului care urmează verbul este determinat de acest verb și se opune în primul rînd acuzativului complementului.

Operatorul „semantic" acționează asupra numelui aflat la începutul absolut al enunțului, asupra incoativului (*mubtada'*). Acest element reprezintă tema enunțului, punctul său de pornire; această calitate justifică forma sa de nominativ, un nominativ care apare ca o neutralizare a opozițiilor cazuale și nu se identifică cu nominativul agentului, justificat de verb. Această formă a numelui care apare ca un „expozant semantic" al enunțului este *o funcție a actului de vorbire*.

Considerarea limbajului ca formă de comportament poate fi sesizată la Sibawayhi și chiar la predecesorii săi dar se accentuează și se explicitează mai tîrziu pe măsură ce gramatica arabă evoluează în relație cu dezvoltarea unor discipline care o vor influența în anumită măsură, logica și jurisprudența, mai ales.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Este importantă, în acest sens, afirmația lui Ibn Ğinni — unul dintre gramaticii arabi cei mai înclinați spre teoretizări — după care flexiunea desinențială este un mijloc de intervenție a locutorului în limbă, în vederea separării semnificațiilor.

Categoria cazului, despre care s-a spus că ar reprezenta „una dintre cele mai iraționale părți ale limbajului în genere" (Jespersen, 186) apare în modelul propus de gramaticii arabi ca una prin excelență rațională avînd în vedere faptul că este forma de intervenție a subiectivității în limbă, în fiecare act de vorbire. Această intervenție se manifestă, însă, în punctul de pornire, ca și cum vorbitorul ar declanșa un mecanism care funcționează apoi, în virtutea propriilor sale condiționări interne. Este prima operație de modalizare, am zice, aceasta care ține de fixarea temei enunțului, a elementului în legătură cu care vorbitorul își formulează sieși o întrebare (Bravmann,p5).

Elementul incoativ și cel predicativ nu au, însă, un statut stabil. Ele pot suferi intervenția unor alte elemente grupate de gramaticii arabi în categoria de „modificatori" (*nawāsiḫ*). Aceste cuvinte au o „acțiune" formală, constînd în „modificarea" cazului elementului incoativ și a celui predicativ și o acțiune „semantică" ținînd de semnificația fiecărui tip și, în ultimă instanță, a fiecărui cuvînt.

Este demn de remarcat faptul că gramaticii arabi concep o propoziție nemodalizată ascunsă în spatele uneia care capătă o formă nouă prin „intervenția" unor elemente care pot intra toate în categoria modalităților așa cum apare ea concepută în lucrările teoretice sau practice referitoare la categoria respectivă.

Nu toate elementele cu rol de modalizare sînt incluse în categoria de „an-nawāsiḫ", dar putem găsi un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

element-tip, un cap de serie pentru fiecare tip de modalitate printre aceste „surori" ale lui *'inna, ḏanna* şi *kāna* cum au fost numite cuvintele respective de către gramaticii arabi.

Înrudirea seriilor de „surori" ţine în primul rînd de „schimbarea" de formă pe care o introduc într-o propoziţie nucleară cu incoativ şi enunţativ la nominativ: *'inna* şi surorile sale „pun" incoativul la acuzativ şi enunţiativul la nominativ, *kāna* şi surorile sale „pun" incoativul la nominativ şi enunţiativul la acuzativ iar surorile lui *ḏanna* „pun" incoativul şi enunţiativul la acuzativ. Se observă deci că, chiar în condiţiile în care cazul numelui incoativ sau enunţiativ pare să rămînă cel din propoziţia nucleară, el nu se mai datorează aceleiaşi cauze. De altfel respectivele elemente capătă şi un alt nume: „incoativul" *(mubtada')* devine „nume" *('ism)* al lui *'inna, kāna* etc. iar enunţiativul (ḫabar) devine enunţiativ (ḫabar) al lui *'inna, kāna* etc. Trebuie, însă, să reamintim aici în ce măsură în concepţia gramaticilor arabi tratamentul cazului accentuează asupra funcţiei sale (în structura de adîncime, am zice azi) mai degrabă decît asupra manifestării sale aparente (în structura de suprafaţă)' Cazul, ca şi modul, arăta încă Sibawayhi (sec. VIII) se leagă de două serii de fapte: pe de o parte forma materială a desinenţelor cazului (sau modului) iar de altă parte funcţiile exprimate de denumirile cazurilor sau modurilor respective.

Spunem că „acţiunea" modificatorilor este, din punct de vedere al formei, convenţională, nu numai pentru că există nume „construite" *(mabniyy)* ale căror desinenţe nu variază, ci şi pentru că în concepţia gramaticilor arabi, enunţiativul poate fi o propoziţie verbală sau nominală,

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

unde nu poate fi vorba de schimbare de desinențe.

Ceea ce rămîne constant în această „modificare" este tocmai schimbarea de sens, *modalizarea* unei propoziții avînd deja o semnificație. Analoagele lui *ẓanna* „a crede" sînt chiar grupate sub o denumire care se referă la un fascicul de sensuri: verbe de îndoială și certitudine" (*'af'āl aš-šakk wa al-yaqīn*), analoagele lui *kāna* (cu excepția lui *laysa*, un pseudo-verb negativ) sînt modalizatoare temporal-aspectuale iar analoagele lui *'inna* exprimă modalități diferite începînd de la certitudine (*'inna*) pînă la ireal (*ka'anna, layta*). Înrudirile de sens se pot stabili, însă, nu numai pe plan orizontal, în seriile de analoage, ci și, așa cum s-a arătat pe plan vertical: *la'alla*, particulă din seria *'inna*, exprimînd probabilitatea se înrudește cu *rubbamā*, dar aceasta din urmă este o particulă urmată obligatoriu de verb, pe cînd *la'alla* este urmată obligatoriu de un nume.

Este semnificativ faptul că unii gramatici arabi adaugă seriilor de modificatori (an-nawāsiḫ) ceea ce ei numesc „verbe de iminență" (*'af'āl al-muqāraba*) — *kāda* și „surorile" sale, precum și o serie de verbe incoative (*ǧa'ala, ṭafiqa*) sau alte verbe care exprimă o „speranță" (*raǧa'*) de tipul *'asa*, verbe care exprimă posibilitatea ca un lucru să existe fie într-un viitor indefinit, fie într-un prezent probabil (*'asā* este apropiat ca sens de *la'alla*). În cazul acestor elemente — *toate modalizatoare* — nu poate fi vorba de o schimbare de desinență cazuală pentru că în majoritatea cazurilor avem a face cu modalizarea unor propoziții nucleare verbale: *kāda yakūnu* „aproape să fie", *ǧa' ala yaf'alu* „a început să facă" etc. Ceea ce i-a îndemnat pe gramaticii arabi să introducă verbele respective într-o categorie pe care o concepuseră inițial ca

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

raportîndu-se la formă, este sentimentul unor valori comune, al unor sensuri comune. Analizînd aceste categorii, gramaticii arabi recurg adesea la parafrază, la presupoziție. Despre analoagele lui *'inna*, de pildă, se spune că sînt particule asemănătoare verbelor și pentru că au semnificații ale verbelor: *'inna* de pildă este echivalent cu *'u'akkidu* „afirm, confirm". Este interesant de observat că atunci cînd gramaticii arabi se referă la semnificația unor verbe din categoria de *an-nawāsiḫ* sau parafrazează printr-un verb semnificația unor particule, acest verb este citat la persoana I singular, ceea ce nu se întîmplă în alte situații: într-o enumerare, de exemplu, verbele „de îndoială și certitudine" apar la persoana a III-a singular perfectiv: *ẓanna, ḥasiba, ra'ā* etc. dar cînd semnificația lor este exemplificată prin citate, ele sînt date invariabil la persoana I: *ẓanantuka kāḏiban* „te cred mincinos". Faptul nu este întîmplător; ca verbe chemate în primul rînd să exprime subiectivitatea în limbă, ele își manifestă din plin această valoare numai la persoana întîi: „presupun că a plecat" este cu totul altceva decît „presupui că a plecat" sau „presupune că a plecat" (Benveniste, p. 264-265). În mod obișnuit, elementele de modalizare apar la începutul enunțului. Acest loc privilegiat este, de altfel, în concepția gramaticilor arabi cel care le conferă o anumită *acțiune* (acțiune asupra desinențelor cazuale ale elementelor din propoziția nucleară). Modalizatorul *ẓanna*, de pildă, își pierde „acțiunea" atunci cînd este plasat la sfîrșit.

Ẓanantu Zaid^an^ kāḏib^an^ *„Il cred* pe Zayd mincinos"

dar:

Zayd^un^ kāḏib^un^ *ẓanantu* „Zaid este mincinos, *cred*".

Așa cum se poate observa, în concepția gramaticilor arabi elementele de modalizare nu apar ca exterioare

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sistemului limbii, ci ca elemente constitutive ale acestuia. Gruparea lor nu ne mai apare arbitrară, aşa cum a putut să pară orientaliştilor care a întocmit într-o perioadă gramaticile europene ale limbii arabe pornind de la tradiţia instituită de gramaticile arabe clasice. Aceste gramatici europene nu preiau categoria de *an-nawāsiḫ*: pare absurd să spui că aceste cuvinte sînt *introduse* pentru a schimba desinenţa cazuală a elementelor enunţului cînd ceea ce ne oferă limba, textul, este propoziţia în care după *'inna* apare un nume subiect în acuzativ sau propoziţia cu *kāna* avînd un predicat în acuzativ, iar un verb din categoria lui *ḏanna* are două complemente. Ceea ce propun, însă, gramaticii arabi este un alt nivel de analiză: în acest nivel de analiză semantico-gramaticală categoria modalităţilor s-a impus.

Faptul că gramaticii arabi au „descoperit" aceste categorii grupate sub eticheta de *an-nawāsiḫ* pornind de la ceea ce se consideră a fi criterii „formale" (legate de desinenţele cazuale) poate să arate în ce măsură sînt legate între ele fenomene ca: structura enunţului (structura tematică, emfaza etc.), caz, modalizare.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

II. PROPOZIŢIA NEMODALIZATĂ

A. Probleme generale

Propoziţia simplă nominală, formată din subiect şi predicat — temă şi predicat în concepţia gramaticilor arabi — este cea care enunţă, în principiu, în afara oricărei relaţii cu locutorul, în afara temporalităţii.

— *identificarea:* subiectul şi predicatul, entităţi diferite, dintr-un punct de vedere, sînt identificabile ca una singură

— *clasificarea:* predicatul este introdus într-o categorie (x este student; x este frumos)

— *localizarea:* indică poziţia subiectului în raport cu spaţiul, cu timpul sau cu alt fapt.

De ultima categorie semantică se leagă şi exprimarea existenţei şi posesiunii, noţiuni exprimabile şi prin verbe, deci în cadrul propoziţiei verbale. De altfel, oricare dintre elementele semantice de bază enumerate, implicite în poziţia nominală, pot fi explicitate printr-un verb sau pot fi considerate echivalente cu formele conţinînd verbe:

هو صعب — يصعُب „Este greu"

Nu este vorba, însă, de o echivalenţă a propoziţiilor cu sau fără verb din perspectiva actului de vorbire, şi în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

această privință modelul propus de gramaticii arabi își dovedește din plin utilitatea. O structură tematică — propoziție nominală în concepția gramaticilor arabi — este cea în care un nume ocupă primul loc în timp ce o structură verbală este cea în care verbul se află pe primul loc. Opoziția este de tipul:

الملك مات „Regele a murit".

مات الملك „A murit regele"

Numele care apare la începutul enunțului este separat de rest printr-o scurtă pauză, în timp ce agentul care îi urmează verbului apare legat în rostire de acesta.

Accentul, intonația, topica, alte mijloace de reliefare pot interveni chiar în cadrul propoziției simple ca prime elemente de modalizare. Nici propozițiile nominale nu sînt egale între ele din punctul de vedere al „distanțării" vorbitorului de propriul său mesaj.

B. Propoziții nominale exprimînd identitatea

Considerate a fi propozițiile „obiective" prin excelență, propozițiile nominale care exprimă identitatea aparțin și ele unor tipuri distincte, cu grade diferite de implicare a locutorului.

1. Propozițiile tip definiție par a fi cele mai neutre pentru că se referă la extensiunea unui concept. Este de remarcat, însă, că exemplele care se dau de obicei se referă la adevăruri unanim acceptate sau de domeniul evidenței.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

الكلام اسم و فعل و حرف

„Cuvintele sînt: nume şi verb şi particulă".

O afirmaţie mai puţin aşteptată nu ne mai apare atît de neutră

الرّجال ثلاثة

„Oamenii sînt de trei [tipuri]".

الحياة نصفان

„Viaţa are două jumătăţi".

2. Propoziţiile de identificare despre care se spune că servesc pentru comparaţie ne apar cu atît mai puţin neutre cu cît metafora care apare ca predicat este mai neaşteptată. Asemenea tipuri de propoziţii pot fi, de altfel, modalizate cu *ka'anna* „de parcă", cu *yabdū lī* „îmi pare că", „mi se pare că".

الشباب زينة الحياة والكهولة حكمتها

„Tinereţea este podoaba vieţii iar maturitatea este înţelepciunea ei".

الأرض رئة الفلّاح

„Pămîntul este plămînul felahului".

3. O categorie specială de propoziţii nominale sînt cele care au drept temă elemente de metalimbaj de tipul *al-mas'ala* „problema", *al-ḥaqīqa* „adevărul", *al-ma'nā* „sensul" etc. şi drept predicat o întreagă propoziţie care identifică „problema" sau „adevărul".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

المسألة (هى) أنّ ...

„Problema este că (...)"

الحقيقة (هى) أنّ ...

„Adevărul este că (...)"

De acelaşi tip sînt şi propoziţiile care au ca temă un adjectiv substantivizat: *al-muhimm* „important", *al-'afdal* „cel mai bun [lucru], cel mai bine". Aceste „teme" sînt, de fapt, elemente de modalizare; ele nu se referă la nici un fel de realitate în afara textului.

ومعنى ذلك هو أنّنا لا نحبّ تراثنا الفكرى والثقافى لمجرّد أنّه تراث عظيم

„Aceasta înseamnă că noi nu iubim patrimoniul nostru ideologic şi cultural, numai pentru că este un patrimoniu măreţ".

C. Propoziţia nominală exprimînd clasificarea

1. Propoziţiile exprimînd clasificarea — şi implicit calificarea — sînt, în perspectiva logicii universale, particulare şi singulare. O propoziţie universală este prin excelenţă neutră, obiectivă, pentru că, prin natura ei, enunţă adevăruri unanim recunoscute.

كلّ انسان فانٍ

„Tot omul este pieritor (trecător)".

Pe măsură ce ne apropiem de judecăţile individuale, gradul de implicare a subiectului care enunţă sporeşte:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

قانون التطوّر قانون قاهر (تخضع له كلّ مظاهر الحياة)

„Legea evoluţiei este o lege atotputernică (căreia i se supun toate fenomenele vieţii)".

قضية فلسطين هى قضية عربية

„Problema Palestinei este o problemă arabă".

أنا سعيد

„Eu sînt fericit".

2. Cînd accentul cade asupra predicatului calificator, acesta poate să apară pe primul loc. Această ordine inversată tinde să capete răspîndire în epoca modernă.

قليلة هى الكتب التى توفى الموضوع المطروق حقّ قدره
وقليلة هى الكتب التى تعالج مشاكلنا بروح شعبية

„*Puţine* sînt cărţile care tratează subiectul abordat la adevărata sa valoare *puţine* sînt cărţile care tratează problemele noastre într-un spirit popular (...)"

البيت أيضا بارد • باردة المقاعد والستائر والجدران
واللوحات والموسيقا والكتب والسرير وكأس الخمر
والاحاديس والضوء • بارد الحزن والصمت والتأمّل والتذكر
والحبر والورق • باردة الأشياء الأخرى •

„Casa, de asemenea, este rece. *Reci* sînt scaunele şi perdelele şi pereţii şi tablourile şi muzica şi cărţile şi patul şi paharul de vin şi discuţiile şi lumina. *Rece* este tristeţea şi tăcerea şi meditaţia şi amintirea şi cerneala şi hîrtia. *Reci* sînt celelalte lucruri".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

D. Propoziția nominală exprimînd localizarea

Localizarea este concepută aici într-un sens larg, însemnînd situarea de orice fel, raportare la alt obiect, fapt, circumstanță. Gramaticii arabi au separat o parte din propozițiile locative sub eticheta de „propoziție circumstanțială" (ǧumla ḍarfiyya).

Încadrăm în această categorie propoziții de tipul:

الرجل فى البيت

„Bărbatul este în casă".

المسرح العراقى فى أزمة

„Teatrul irakian [se află] în criză".

قوّة العرب فى وحدتهم

„Forța arabilor [stă] în unitatea lor".

هو فى الخمسين من عمره

„El [se află]la cincizeci de ani; Are cincizeci de ani".

فى ذلك فائدة كبيرة بالنسبة الينا

„În aceasta [se află] un mare folos pentru noi".

Se observă că în ultima propoziție ceea ce pare a fi numele predicativ se află pe primul loc în timp ce tema presupusă îi urmează și apare nedefinită. Conform concepției gramaticilor arabi, o temă poate să apară indefinită atunci cînd urmează unui predicat locativ. Astfel de propoziții sînt însă analizate diferit de Beeston care arată că o propoziție de tipul:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

في هذا الموضع قصر

„În acest loc se află un castel"

poate fi mai degrabă interpretată ca avînd drept temă *hāḏa l-mawḍi'* și drept predicat clasificator *qaṣr*: „*castel*, în asemenea enunț, este clar un predicat clasificator a cărui valoare comunicativă rezidă în comunicarea a ce tip de lucru conține locul acesta" (Beeston, 68).

Din punctul de vedere care interesează aici, ezitarea în analiza unor asemenea tipuri de propoziții pornește tocmai de la distanțarea locutorului față de ceea ce ar trebui să constituie obiectul comunicării sale, distanțare evidentă și din topică. Probă a acestei distanțări este și felul cum apare „întregit" un asemenea tip de enunț:

سمعت أنّ في هذا الموضع قصرا

„Am auzit că în acest loc [ar fi] un castel".

E. Exprimarea existenței

Limba arabă nu posedă un echivalent perfect al verbului „a exista" sau „a fi" în sensul de „a exista" din limba română. Verbul *kāna* precum și derivatele din rădăcina respectivă îndeplinesc numai unele dintre funcțiile acestor verbe românești. Existența sa se exprimă fie prin derivate din alte rădăcini, fie prin cuvinte care nu sînt verbe. S-a vorbit despre un „deficit" al arabei în exprimarea existenței în sine, despre faptul că existența nu este concepută decît „localizată". Araba nu face, însă, excepție în această privință: „în multe, poate în toate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

limbile, construcţiile existenţiale şi posesive derivă – atit pe plan sincronic cît şi în diacronie – din locative"(Lyons, p. 390).

1. Simpla „plasare" în existenţă este exprimată în cadrul unei propoziţii nominale locative avînd drept predicat elementele adverbiale: ***hunāka*** „acolo" şi ***ṯammata*** „acolo". Semnificaţia iniţială legată de spaţiu se pierde în acest caz şi construcţiile respective sînt echivalente ale celor din engleză sau franceză, locative şi ele la origine: „there is (are)", respectiv „il y a". Cunoscute din limba clasică, aceste formule de exprimare a existenţei capătă răspîndire în araba modernă, probabil şi datorită influenţei construcţiilor respective din engleză şi franceză. Se observă că, în majoritatea cazurilor, propoziţiile respective se referă la existenţa unor entităţi abstracte.

ثمّة أسئلة كثيرة يمكن أن تثار في هذا المجال .

„*Există* multe întrebări care se pot ridica în acest domeniu".

هناك مخاوف موهومة بعض الأحيان ولها ما يبرّرها أحيانا أخرى ، ساعدت على تقوية هذا الاندغام بين الطائفة والوطن .

„*Există* temeri iluzorii, uneori, şi justificate [lit.: care au ce să le justifice] alteori, care au contribuit la întărirea acestei asimilări dintre comunitate şi patrie".

1.1. Se observă că formulele respective funcţionează şi ca prezentatori: le întîlnim, de pildă, în enumerări:

هناك النصّ وهناك الاخراج

„*Există* textul [pe de o parte] şi *există* regia [pe de altă parte]".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

هناك اعتبارات استراتيجية واعتبارات عسكرية واعتبارات أمنية واعتبارات سياسية واعتبارات اجتماعية (...)

„*Există* considerente strategice și considerente militare și considerente de securitate și considerente politice și considerente sociale (...)".

1.2. O semnificație atît de generală cum este existența este însoțită, uneori, de o nuanță de nedefinit:

أحس أن ثمة لغة مبهمة بيني وبين العالم

„Simt ca și cum *ar exista* un limbaj secret între mine și lume".

اذا كان هناك ثمة فلم يأتي في عصرنا ليناسب عددا كبيرا من الشباب الغربيين، الرجال والنساء، الباحثين عن ايمان، متوجهين نحو الفلسفات الشرقية، فهو هذا الفلم الذي نقدمه هنا

„*Dacă există vreun film* care vine în epoca noastră să corespundă [aspirațiilor] unui mare număr de tineri occidentali, bărbați și femei căutînd o credință, îndreptîndu-se spre filozofiile orientale, este [tocmai] acest film pe care îl prezentăm aici".

Obs.: Avînd în vedere corespondența timpurilor în fraza dublă, „dacă există" va fi în arabă

اذا كان هناك (...)

اذا كان ثمة (...)

2. Rădăcina *w-ǧ-d* este aptă să exprime ideea de existență mai ales prin derivate nominale sau semi-verbale

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

sau prin forme neactive ale verbului. Infinitivul verbului la forma primară exprimă, de altfel, ideea de existență *(al-wuǧūd)* în opoziție cu inexistența, neantul *(al—'adam)*.

2.1. Participiul pasiv *mawǧūd*, cînd este nume predicativ este echivalent al verbului „exista" din limbi ca franceza, româna etc. Celebra frază a lui Descartes a fost tradusă astfel în arabă:

أنا أفكّر اذا أنا موجود

„Cuget — deci *exist*".

2.2. Ieșind din sfera propoziției nominale, găsim în primul rînd formele de pasiv impersonal ale verbului *waǧada* „a găsi" care servesc pentru exprimarea existenței (se observă similitudinea cu româna: „se găsește", „se află"):

توجد كلمات لا تتغيّر

„*Există* cuvinte care nu se schimbă".

2.3. În ceea ce privește verbul derivat *tawāǧada*, este de remarcat semnificația de existență concretă, prezență (prezență concomitentă: această formă derivată presupune un subiect multiplu) verbul respectiv se referă numai la plural:

قوّاتنا المتواجدة فى لبنان

„Forțele noastre aflate în Liban"

3. Verbul *kāna*, considerat drept principalul echivalent al verbului „a fi" nu apare cu semnificația de existență în prezent decît în rare împrejurări. Se observă că o semnificație de nedefinit se leagă și de aceste împrejurări:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لماذا يندهش الناس من وجود مشاكل فى المدن؟ فعلى
ضوء خبراتنا فانّ المشاكل تتواجد حيثما يكون الناس.

„De ce se miră lumea că există probleme în oraşe? În lumina experienţelor noastre [putem afirma] că probleme există oriunde *există* oameni".

Obs.: Semnificaţia de existenţă apare în fraza respectivă exprimată în primul rînd prin rădăcina w–ǧ–d: *wuǧūd, tatawāǧadu.*, iar *kāna* preia ceva din această semnificaţie.

Este de remarcat că verbul *kāna* apare în protaza frazei duble *('iḏā kāna)* cu semnificaţia de „dacă există, dacă va fi existînd" sau în formule de generalizare de tipul *ayyan kāna* „oricare ar fi".

O valoare de general nedefinit, similară celei din fraza dublă, are *kāna* şi în exemplul următor:

ما شاء الله كان وما لم يشأ لم يكن

„Ce vrea Allah există, ce nu vrea nu există".

Este semnificativ faptul că exemplul care se dă în gramatici pentru valoarea existenţială a lui *kāna* este o formulă calchiată:

فقال الله ليكن نور فكان نور

„Dumnezeu a spus: *să fie* lumină – şi lumină se făcu"

4. O serie de verbe arabe – sau derivate ale acestora – se referă la o noţiune de existenţă concepută în mod mai concret, ca „apariţie", ca „întîmplare" etc. cu o nuanţă de incoativ, uneori (vezi infra, p. 115):

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– „a se ridica, a sta în picioare, a exista” قام

– „existent” قائم

– „a se întîmpla, a avea loc” حدث

– „a fi sau a deveni complet, a avea loc” تمّ

– „a cădea, a avea loc, a se întîmpla” وقع

– „a apare” صدر

– „a se întîmpla, a exista” حصل

– „a se stîrni (un incendiu, un război); a izbucni” نشب

– „a emana, a irumpe” انبثق

من العدم والكمون الى حيز الوجود و الانبثاق

„Din neant și stare latentă spre existență și apariția bruscă”.

F. Exprimarea posesiei

Nu există în arabă un verb corespunzător verbului „a avea” din română. Verbele *malaka* și *'imtalaka* „a poseda, a avea” se referă de multe ori la posedarea unor bunuri sau sînt influențate de a doua semnificație a lor, cea de

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„a stăpîni", „a domina". Posesia se exprimă în cadrul propoziţiei nominale, cu formule prepoziţionale dintre care cea mai abstractă (şi cea mai frecventă) este formula cu prepoziţia *li*, Alături de prepoziţia *li* mai apar şi prepoziţiile *'inda, ladā* şi *ma'a* în care semnificaţia iniţială spaţială este mai evidentă.

Elementul nominal *ḏū* (cu forme diferite pentru gen, număr şi caz) exprimă şi el ideea de posesie, apartenenţă.

1. Construcţia prepoziţională pentru exprimarea posesiei presupune apariţia posesorului în genitiv.

للرمزيّة أهميّة خاصّة اذ هي أهمّ مذهب في الشعر الغنائيّ بعد الرومانتيكيّة

„*Simbolismul are o importanţă deosebită* pentru că el este cea mai importantă direcţie în poezia lirică după romantism".

2. Pentru a permite posesorului să devină subiect al propoziţiei, alte limbi recurg la verbul „a avea" (care pentru acest lucru a şi fost inventat, spunea Bally). Araba recurge la structura tematică: posesorul apare ca temă a enunţului şi este apoi reluat în genitiv după prepoziţia *li*:

نحن لدينا قدر مهول من الأمثال الشعبيّة والحكم التي تعبّر عن حالنا ...

„*Noi avem* o cantitate impresionantă de proverbe şi maxime populare care exprimă starea noastră..."

أزمة العلاقات بين الطوائف لها أسباب كثيرة

„*Criza relaţiilor* dintre comunităţi *are* multe cauze".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Acest element pus în vedetă apare adesea emfatizat cu *'inna* (vezi şi infra, p. 37):

انّ هذه الظاهرة الحضاريّة لها على الصعيد اللغوى تأثير كبير

„Acest fenomen de civilizaţie are o mare influenţă pe plan lingvistic".

3. Cînd obiectul posedat este în atenţie, el apare ca temă a enunţului al cărui predicat este complexul format din prepoziţie şi posesor (în română: este al meu, al tău etc.).

المستقبل لنا

„Viitorul este al nostru"

Obs.: Unele formule cu verbul „a avea" din română au corespondent în construcţiile prepoziţionale utilizate în arabă pentru exprimarea posesiei.

لدينا ما يكفى من الوقت

„Avem timp suficient".

لدينا ملاحظات

„Avem observaţii"

لدينا كثير من العمل

„Avem multă treabă".

Alte construcţii apar diferite:

يحتاج الى

„Are nevoie"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

هو على حقّ

„Are dreptate" (dar şi معه الحقّ)

4. Propoziţia nominală avînd ca temă posesorul şi ca predicat complexul format din *ḏū* şi substantivul în genitiv exprimă ideea de posesie (lit.: „el este cel cu [...]").

هذه المحاولات ذات اتّجاه تجريبى

„Aceste încercări *au o orientare experimentală*".

هو ذو مصلحة فى الأمر

„ El *are interes* în această problemă (este interesat)".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

III. MODALITĂŢI ALE ASERŢIUNII

A. Certitudinea

Certitudinea poate fi o valoare intrinsecă a propoziției sau poate fi rezultat al modalizării.

O afirmaţie universală este implicit o afirmaţie certă.

كل انسان فان

„Tot omul este pieritor"

Cît priveşte modalitatea respectivă, ea se referă:

— la asumarea propoziţiei de către subiectul vorbitor;

— la prezentarea ei ca intrînd în ordinea firească a lucrurilor.

a. Modalizatorul-tip pentru exprimarea certitudinii în arabă este *'inna*. Particula respectivă, despre care se spune că însoţeşte orice tip de enunț comportînd o emfază, nu apare de obicei în fruntea unor enunţuri care cuprind generalizări impersonale cum ar fi proverbe, definiţii etc. Încă gramaticii arabi observau că această particulă de „întărire" *(tawkīd)* apare numai în anumite contexte:

1 — ca răspuns la o negaţie:

ما زيد بقائم

„Zayd nu este în picioare"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

انّ زيدا لقائم

„[Ba da], Zayd este în picioare"

2 – ca echivalent al unui jurămînt;

3 – corespondent pentru întreaga propoziţie al particulei *la* care întăreşte predicatul nominal.

Sensul acestei particule ar fi, spune un gramatic arab din sec. X, Ibn Fāris, „acest enunţ a devenit cert pentru mine":

ثبت عندى هذا الحديث

Exemplele dovedesc, în general, implicarea subiectului vorbitor:

انّه لا ترقى أمّة ولا تغيّر أحوالها ولا تبدّل سوء أوضاعها الاجتماعية والثقافيّة دون أن يكون للمعلّم مقام عال وشخصية محترمة

„[*Este sigur că*] nu se ridică vreo naţie, că nu îşi schimbă situaţia, că nu îşi înlocuieşte relele stări de lucruri sociale şi culturale fără ca învăţătorul să aibă o poziţie înaltă şi o personalitate respectată".

Obs.: In română semnificaţia particulei nu poate fi redată întotdeauna; în traducerea propusă am forţat puţin textul.

انّ النصر قريب

„Victoria este aproape"

انّ لكلّ لغة ملامحها الخاصّة وتعابيرها الخاصّة وبناؤها الخاصّ

„Fiecare limbă îşi are [desigur] trăsăturile sale particulare, expresiile sale particulare, structura sa proprie".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

انّ الكاتب المسرحى موجود

„Autorul dramatic există [fără îndoială]".

Este semnificativ faptul că în arabă verbul „a spune" (qāla) este urmat de *'inna* care introduce spusele, afirmația.

فان قيل : من أى وجه علم أرباب النظم و النثر الحسن من الألفاظ حتّى استعملوه (...) قلت فى الجواب : انّ هذا من الأمور المحسوسة (...)

„Dacă [s-ar spune] în ce fel știu marii poeți și prozatori care sînt cuvintele frumoase ca să le folosească pe acestea (...) aș spune ca răspuns: Acestea sînt lucruri care se simt (...)".

b. Particula afirmativă *na'am* „da" apărînd în fruntea unui enunț care nu constituie un răspuns la o întrebare, exprimă certitudinea:

نعم ،المسرح العراقى فى أزمة

„Da, teatrul irakian este în criză".

c. Formulele de jurămînt servesc și ele pentru a da putere afirmației

والله ما رأيت أحدا مثله

„Pe Allah (zău), n-am văzut pe cineva asemenea lui".

d. O propoziție mai poate fi certă pentru că:
1. ceea ce afirmă face parte din ordinea firească a lucrurilor: *min aṭ-ṭabī'iyy; min al-badīhiyy* „este natural; este firesc"
2. pentru că este un lucru cunoscut: *(min al-ma'rūf* „este cunoscut"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. pentru că este clar (evident): *min al-wāḍiḥ*

4. este un lucru pe care nu-l ignoră nimeni: *lā yaǧhal 'aḥad* „nimeni nu ignoră"

5. pentru că este un lucru acceptat, pentru că este un lucru asupra căruia s-a căzut de acord:*min al-muttafaq 'alayhi* — „este [unanim] acceptat".

6. pentru că nu există nici o îndoială: *lā šakka* „fără nici o îndoială".

والحجّة الرابعة أنّه ـ بالنظر لكوننا بشرا ذوى نفوس واحدة ـ من الطبيعىّ جدّا أن تكون لنا مفاهيم نفسيّة مشتركة

„Al patrulea argument este că, avînd în vedere faptul că sîntem oameni, cu aceleași suflete, *este foarte firesc* să avem concepte comune".

<u>من البديهىّ</u> أنّ من واجب الأهل الاّ يفضّلوا الصبيان على البنات و بالعكس

„ *Este de la sine înțeles* că este de datoria familiei să nu prefere băieții fetelor și nici invers".

<u>من المعروف</u>أنّ الانسان نادرا ما يتحدّث اللغة المكتسبة بنفس التلقائية التى يتحدّث بها لغة الأمّ

„*Se știe* că omul rareori vorbește limba achiziționată cu aceeași spontaneitate cu care vorbește limba maternă".

<u>و من المعروف</u> أنّ اضطرابات النوم كثيرا ما تتواجد فى بداية هذا المرض وقبل ظهور أعراضها الأخرى الرئيسية و الثانوية

„*Se știe* că tulburările de somn sînt prezente adesea la începutul acestei boli și înainte de apariția altor simptome principale și secundare".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ومن الواضح أنّ حرب تشرين حتّى فى الحدود الزمنيّة التى جرت فيها قد وفّرت مادّة لكتب التربية

„*Este clar că* războiul din octombrie, chiar în limitele [restrînse] de timp între care s-a desfăşurat, a oferit din abundenţă material cărţilor pedagogice".

لا يجهل أحد ما له من نفوذ فى هذا البلاد

„*Nimeni nu ignoră* influenţa pe care o are el în această ţară".

ومن المتّفق عليه أنّه لا يكفى أن يكون المعنى صحيحا ليكون الكلام بليغا

„*Este un lucru [unanim] acceptat* că nu ajunge ca sensul să fie corect pentru ca ceea ce se spune să fie elocvent".

6. Este de remarcat faptul că certitudinea este frecvent exprimată prin formule aparent negative care semnifică „nu există îndoială", „este neîndoios că":

ما من شكّ بأنّ (...)　　لا شكّ فى أنّ (...)

ممّا لا شكّ فيه أنّ (...)　　لا ريب فى أنّ (...)

De exemplu:

ولا شكّ فى أنّ الظروف الثقافية والاجتماعية قديما قد ساعدت على التساهل فى نقل الكتاب

„*Fără îndoială,* condiţiile culturale şi sociale din trecut au contribuit la această atitudine tolerantă în ceea ce priveşte strămutarea cărţii (a cărţii arabe în marile biblioteci din metropole, n.t.)".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ما من شك بأنّ السبب العميق يكمن فى نقص " الاستثمارات المنتجة " فى خلال الأعوام الأخيرة

„*Nu există nici o îndoială* că motivul profund rezidă în lipsa « investiţiilor productive » în cursul ultimilor ani"

ممّا لا شكّ فيه أنّ ما تخدعنا هو طبيعة المستقبل نفسه

„*Este neîndoielnic* că ceea ce ne înşeală este natura viitorului însuşi".

ولا شكّ فى أنّ من جملة المهمّات الأساسية للمؤرّخ العربى المعاصر أن يبسط قضية العرب

„*Fără îndoială că* una dintre sarcinile principale ale istoricului contemporan este să explice cauza arabilor".

لا ريب فى أنّ المدارس فى الأحياء الشعبية أو القرى تتعرّض لمشاكل أكثر بكثير من مشاكل المدارس فى المدن الكبيرة أو فى الأحياء الراقية

„*Este neîndoielnic că* şcolile din cartierele populare sau din sate au făcut faţă unor probleme cu mult mai numeroase decît problemele şcolilor din marile oraşe sau din cartierele elevate".

e. Formulele care par a exprima cel mai clar certitudinea prin însăşi semnificaţia lor, cum ar fi:

— „este adevărat că (...)" صحيح أنّ (...)

— „adevărul este că (...)" الحقّ أنّ (...)

— „este cert că (...)" من الأكيد أنّ (...)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

introduc, uneori, nuanțe suplimentare: fie presupoziția *unui dar* care trebuie să urmeze, fie o propoziție cu caracter de concluzie.

صحيح أنّ الفلم من حيث بناء الحدث فيه ليس بعيدا عن الميلودراما

„Este adevărat că filmul, din punctul de vedere al construcției subiectului, nu este departe de melodramă".

الحقّ أنّ ابن رشد كان مفكّرا مؤمنا ومتفلسفا يجتهد في أن يضع في النفوس أسسا للايمان بأصول الدين الاسلاميّ وأسسا لتصوّر العالم والانسان والحياة

„Adevărul este că Ibn Rușd a fost un gînditor credincios și îndemnat către filozofie, care s-a străduit să pună în suflete bazele credinței în principiile religiei [islamice] și bazele unei concepții despre lume, despre om și despre viață".

من الأكيد أنّنا ،بهذه، الطريقة،سنرتدّ فورا الى منطق أرسطو

„Este sigur că, pe această cale, vom reveni îndată la logica lui Aristotel".

4. Constatăm că toate aceste formule care se referă la certitudine (cf. 2, 3, 4) conțin particula *'anna*, introdusă de către gramaticii arabi printre surorile lui *'inna* și raportîndu-se, după cum se poate observa, la același tip de modalizare. Se observă, de altfel, că propoziția introdusă de *'anna* nu este o veritabilă subordonată (subiectivă sau completivă, cum se spune de obicei) pentru că verbele care sînt urmate de acest „morfem al propoziției" (Fleisch, p. 198-199) nu exprimă o acțiune ci o constatare, o declarație etc., adică modalitatea prin care propoziția asertată s-a transformat în certitudine.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

علمت أنّه رجع منذ يومين

„Am aflat că s-a întors de două zile"

B. Afirmaţia atenuată, incertitudinea

Modalităţile servind afirmaţiei prudente sau incertitudinii pot fi împărţite în următoarele categorii:

a. *Kāda* ca modalizator;
b. Formule de exprimare a aproximaţiei;
c. „A crede, a gîndi";
d. „Pare, mi se pare";
e. Incertitudinea: „este îndoielnic".

a. *Kāda* face parte din categoria verbelor pe care gramaticii arabi le-au numit „de iminenţă" (*al-muqāraba*). În afară de această valoare care se raportează la o perspectivă asupra acţiunii sau procesului (infra, p. 124) şi pe care o împărtăşesc toate „surorile" sale, *kāda* este singurul din această categorie care se referă şi la un alt tip de modalizare, şi anume la atenuarea unei afirmaţii.

Această modalizare poate avea în vedere:
— un verb care înseamnă „a spune", „a afirma";
— un modalizator care exprimă certitudinea;
— o apreciere superlativă sau tranşantă.

1. Cînd însoţeşte un verb care înseamnă „a spune", „a afirma" *kāda* introduce o afirmaţie care se vrea rezervată şi pe care o redăm în română fie cu „aş spune", „aş afirma", fie cu „aş îndrăzni să spun", „aş îndrăzni să afirm". Din traducere, chiar, rezultă că ceea ce urmează este o afirmaţie care poate să şocheze.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

بل أكاد أقول انها مثيرة للسخرية

„Ba aş spune, chiar, că ele stîrnesc ironia".

هذه الحوادث ليست من الندرة بمكان بل أكاد أجزم بأنها تشكل ظاهرة مستوطنة في أغلب الأسر التي تدعي التحرر

„Aceste accidente nu sînt deloc rare, ba *chiar aş afirma* că ele constituie un fenomen înrădăcinat în majoritatea familiilor care se pretind emancipate".

1.2. Cînd un enunţ modalizat cu un cuvînt care înseamnă „este cert", „este sigur", „este stabilit" apare precedat de *kāda*, afirmaţia apare mai rezervată.

يكاد يكون مؤكدا أن الحركة المسرحية تشكو من عوامل الضعف

„Este aproape sigur că mişcarea teatrală se plînge de [diverşi] factori de slăbiciune".

يكاد يكون مقررا عند الدارسين أن الرمزية العربية بدايتها مدينة لجبران

„Este [un fapt] aproape stabilit de către cercetători că simbolismul arab, prin începuturile sale, este îndatorat lui Jubran".

هذا شيء لا يكاد ينازع فيه أحد

„Este un lucru *aproape de necontestat* [pe care nimeni nu-l contestă]".

1.3. Calificările superlative sau tranşante sînt atenuate prin *kāda*. Este de remarcat că, în afara superlativului propriu-zis – „cel mai" – sînt tratate în acest fel noţiunile de „primul", „unicul", „egal, identic", „absent", „izolat", „disperat" etc.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

وقلّة المسارح الموجودة فى بغداد ونوعيتها تكاد تكون مشكلة المشاكل فى واقعنا المسرحى الحالى

„Numărul mic de teatre existente la Bagdad [precum] și calitatea lor, constituie *aproape « problema problemelor »* [cea mai gravă, n.t.] în situația actuală a teatrului nostru".

وما يكاد باب حانوت يختلف عن الاخر

„Ușa unei prăvălii *aproape că nu se deosebește* de cealaltă".

وحذا بعض أصحاب المعاجم التالية حذوه فاشتملت معاجمهم على ما اشتمل عليه العين أو كادت

„Unii dintre autorii dicționarelor ulterioare i-au urmat exemplul așa că dicționarele lor au cuprins tot sau aproape tot ceea ce cuprinde dicționarul *Al-'ayn* [dicționarul lui Al-Halil, n.n.]".

فما تزال مشابهة كبيرة بين العلاقات فى المدينة وبين العلاقات فى القرية وتكاد تكون الادارة وأسلوبها وطريقتها واحدة

„Continuă să existe o mare asemănare între relațiile de la țară și cele de la oraș; administrația, stilul său și metoda sa [de lucru] sînt *aproape una* [și aceeași]".

بسبب هذا التشنج الأخلاقى ازاء الكتابة يكاد الأدب العربى يخلو مما يسمى بالأدب الساخر ـ الّا فى حالات نادرة ـ

„Datorită acestei crispări moraliste față de scriere, literatura arabă este *aproape lipsită* de ceea ce se numește

„literatura ironică",cu excepţia unor cazuri rare".

ففى مجال الدراسة الأدبية يكاد الأدب الحديث يختفى من برامجها

„În domeniul studierii literaturii, literatura modernă este *aproape absentă* din programe".

هذا الشعب الذى كاد ينقطع عن العالم كلّية (...)

„Această populaţie care era *aproape total izolată de lume* (...)"

فنحن على يقين بأنّ وضع نظرية فى التبليغ اللغوى يكاد يكون من العبث فى الظروف الراهنة

„Sîntem convinşi că elaborarea unei teorii asupra comunicării lingvistice este *aproape zadarnică* în condiţiile actuale".

انّ الانسان عندنا يكاد أن يصاب باليأس كلّما فكّر فى مسألة الجوّ الثقافى

„Omul la noi este *aproape cuprins de disperare* de fiecare dată cînd se gîndeşte la problema atmosferei culturale".

ذكر حامد ذلك فى غرفته فى تلك الساعة الهادئة من الليل فكاد يأسى على فراق مصر

„Hāmid şi-a amintit de acest lucru în camera sa în acel ceas liniştit din noapte şi îl *cuprinsese aproape disperarea* [la ideea] că părăsise Cairo".

b. Pentru aproximare, cuvintele din rădăcina *q-r-b* apar cel mai adesea:

تقريبا
بالتقريب
„aproximativ" على التقريب

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„mai aproape de adevăr" أقرب الى الصحّة

„destul de probabil" أقرب الى الصواب

انّها لا تشعر بشئ ـ أو تقريبا

„Ea nu simte nimic — sau aproape [nimic]".

والأقرب الى الصواب أن نقول بأنّ هذا السلوك اللغوى مبعثه الرغبة فى عقد علاقة اجتماعية

„*Mai exact* este să spunem că acest comportament lingvistic izvorăşte din dorinţa de a întreţine relaţii sociale".

وقد انبثقت عن هذه الرغبة اتّجاه يرمى الى وضع لغة عالمية كالتى تسمّى الاسبيرنتو ، وان كان هذا الاتّجاه فى رأينا أقرب الى الخيال منه الى الحقيقة

„Din această dorință a izvorît o orientare care urmărește să instituie o limbă internațională ca cea numită „esperanto", cu toate că această orientare este, după părerea noastră, *mai aproape de utopic decît de realitate* [*mai degrabă o utopie*]".

Este de adăugat la toate acestea, atenuarea prin for — mule ca:

„într-un fel oarecare" بشكل ما

„într-o măsură oarecare" على قدر ما

c. În concepţia gramaticilor arabi, verbul *ḍanna* pe care îl traducem cu „a gîndi", „a crede" este capul de serie a unor verbe „de îndoială şi certitudine" *(aš-šakk wa*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

l-yakīn). Gruparea celor două noţiuni pare ciudată pentru că ne închipuim cu greu verbe care să aibă cele două semnificaţii în acelaşi timp: realitatea este că cele două semnificaţii apar pe rînd.

Verbele respective fac parte din categoria verbelor „de activitate intelectuală": semnificaţia lor este de „a considera", „a lua drept".

„a gîndi", „a crede" ظنّ

„a-şi imagina", „a crede" خال

„a pretinde" زعم

„a socoti", „a considera" عدّ

„a privi", „a considera" رأى

„a afla", „a şti" علم

„a afla", „a şti" درى

„a găsi" وجد ألفى

În ceea ce priveşte verbul *ẓanna*, este interesant de observat că el trece de la semnificaţia de „a gîndi" la cea de „a crede" (deci „a nu fi sigur") apoi a bănui, a suspecta, chiar (*ẓanīn* este „bănuit", „acuzat"). A afirma despre un lucru că „îl gîndeşti" înseamnă a te referi la o activitate cu caracter individual, care capătă un caracter social în momentul în care ceea ce *gîndeşti* devine *spus*. Verbele de activitate intelectuală grupate de gramaticii arabi în categoria de *an-nawāsiḫ* au în comun ideea atribuirii unei calităţi: ea poate să fie reală sau presupusă, important este, însă, că ea este „văzută", „găsită" astfel de către cel care vorbeşte. Trebuie observat, de altfel, că aceste verbe îşi manifestă din plin valoarea cînd apar la persoana I, atunci cînd situează un

Cda. 180/1981 Fasc. 4

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

enunţ în perspectiva locutorului. Ceea ce „transformă" ele este o propoziţie care atribuie un predicat unui subiect: în propoziţia transformată ambele ne apar drept complemente sau complement şi propoziţie completivă. Toate verbele din această categorie pot fi urmate de o propoziţie cu *'anna* completivă, în aparenţă, de fapt subiect al modalizării respective.

ظننت القصّة مملّة

„Consider povestirea plictisitoare".

Propoziţia nemodalizată:

القصّة مملّة

„Povestea este plictisitoare".

أظنّ أنّني اذا طرت بعيدا عن المدينة لن أحسّ بالشوق اليها • وماذا أتذكّر فيها ؟ صورة الأمل المستحيل ؟

„*Cred că* dacă aş zbura departe de oraş n-aş simţi vreo nostalgie pentru el. Ce să-mi amintesc din el? Imaginea speranţei deşarte? "

وأحسب أنّ آخر ما سيبقى في ذاكرتي من خطوب الحياة هو الندم (...)

Cred că ceea ce îmi va rămîne în amintire pînă la urmă din toate vicisitudinile vieţii este regretul (...)"

لا أحسبني بعد هذا قد أحطت بالموضوع من جميع جوانبه

„După [toate] acestea, *nu cred să fi epuizat* subiectul sub toate aspectele sale"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لكلّ جديد لذة غير انني   رأيت جديد الموت غير لذيذ

„Orice nou are dulceaţa sa dar eu/
Am găsit că « nou » morţii nu este [*deloc*] *dulce*".

وجدت الناس أعداء لما يجهلون

„*Am găsit* că oamenii sînt duşmani a ceea ce ignoră".

d. *Yabdū* „pare", *yabdū lī* „îmi pare", *ka'anna* „de parcă", „ca şi cum" se referă la acelaşi tip de modalitate. Este vorba de viziunea proprie a locutorului asupra unor fapte, evenimente. Prin însăşi această perspectivă — a sa proprie — locutorul nu-şi prezintă afirmaţiile ca certitudini, ci ca fiind rod al propriilor sale observaţii şi mai ales sentimente.

Remarcăm simetria *ra'ā* „a vedea", „a considera"; *badā* „a apare":

يبدو لي من كلامك هذا أنك تدين البعض من الأشكال القصصية السائدة عندنا

„*Mi se pare,* din aceste cuvinte ale tale, că condamni unele dintre formele epice dominante la noi".

(...) هذا الطريق الذي ظل مسدودا والذي فيما يبدو سيظل مسدودا

„[...] această cale care a rămas blocată şi care, *după cît se pare,* va continua să rămînă blocată".

لا يمكن لعاقل أن يعيش مع مجموعة من المجانين ويبدو أن العكس صحيح اذ لا يمكن لمجنون أن يوافق عقلاء على استمرارية حياته معهم

„Un om cu mintea întreagă nu poate trăi cu un grup de nebuni şi *se pare* că [şi] inversul este valabil căci un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

nebun nu poate fi de acord cu niște oameni întregi la minte ca să-și continue viața cu ei".

يبدو أنك انسان مهذب ، ولا أريد أن أفقدك ،

سأبيعك الحقيبة لك ولك فقط بمائة دولار

„*Se pare* că ești un om subțire și nu vreau să te pierd [de client]. Ascultă, o să-ți vînd geamantanul ție și numai ție, cu o sută de dolari.

Ka'anna nu constituie numai o modalitate de a introduce o comparație inedită, ci și o modalitate de a te detașa de părerea cuiva, sau de a te referi la un sentiment ne – deslușit.

حتى أيامنا هذه ، ينظر الى المؤرخ وكأنه الانسان

الوحيد المكلف بواجب توقيع الحوادث

„Pînă în zilele noastre istoricul este privit *ca și cum* ar fi singurul om însărcinat cu consemnarea evenimentelor".

وقال : ما رأيك ان كان موضوعى " حياة فلان وأدبه

وكأنه يستسهل ذلك

„A spus: Ce părere ai dacă subiectul meu ar fi: « Viața și opera lui Cutare » *ca și cum* ar considera aceasta ca ceva ușor".

نظر الى الفلم من زاوية شرقية مما جعل الفلم يبدو

وكأنه ميلودراما مصرى

„A privit filmul dintr-un unghi de vedere oriental, ceea ce a făcut să-i apară *ca și cum* ar fi o melodramă egipteană".

أشعر وكأن أشعارى هى قناديل متدلة من السقف

وكأنها طوق من الفل ينضفر على جيد فتاة جميلة ، وكأنها

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

أسفلت يغطي أكثر الطرق وعورة وكأنها رصاصات تستقر في صدور المضللين والخائنين والمنافقين

„Simt *ca şi cum* poeziile mele ar fi lămpi suspendate de tavan *ca şi cum* ar fi un colier de iasomie atîrnînd de gîtul unei fete frumoase, *ca şi cum* ar fi asfaltul cu care se acoperă cele mai accidentate drumuri, *ca şi cum* ar fi gloanţe ţintite în piepturile celor rătăciţi, ale trădătorilor şi ale ipocriţilor".

e. Afirmaţia că un lucru „este îndoielnic" apare mai rar decît negaţia ei, expresie a certitudinii. Formulele sînt de tipul:

„este îndoielnic" من المشكوك فيه

„există îndoieli" هناك شكوك

ومن ناحية أخرى فإن هناك شكوكا بأن دخان التبغ

„Pe de altă parte, *există îndoieli* că fumul de tutun, împreună cu alte substanţe, poate duce la o serie de boli de inimă".

Se observă că a califica un lucru drept îndoielnic, dubios, în arabă ca şi în română înseamnă mai degrabă a atenua negarea lui.

Există, în schimb, formule care indică faptul că o afirmaţie tinde să încline spre certitudine:

„Este mai degrabă de crezut"... { في أغلب الظن / في أكثر الظن

„Sîntem mai degrabă înclinaţi să credem ..."

نحن أميل الى الاعتقاد (...)

C. Negația

Incluzînd negația arabă „totală" *laysa* (și echivalentele sale) în seria „modificatorilor" *(an-nawāsiḫ)* (și anume în categoria analoagelor lui *kāna* care „acționează" asupra predicatului propoziției nominale (vezi supra p. 18) gramaticii arabi propun o perspectivă în analiza care urmează o anumită tradiție a logicii, cea care privește negația ca o atitudine a subiectului, fără conținut obiectiv.

Există propoziții cu o formă negativă care se referă, de fapt, la o situație pozitivă: cazul propozițiilor „exceptive" de tipul „nimeni", „nimic"... „decît" este cel mai evident (vezi, în română, „nimic nu-i mai urît ca plînsul, în ochii unui luptător") sau enunțuri cu o premisă aparent paradoxală:

ليس الميت من ترك الحياة انما الميت من عاش منفردا (...)

„Mort nu este cel care a părăsit viața, ci mort este cel care a trăit izolat (...)"

Toate aceste tipuri de propoziții sînt, de fapt, afirmații emfatice. Este semnificativ, de pildă, faptul că printre formulele cele mai curente de afirmație „asumată" de locutor se numără cele care neagă îndoiala (vezi supra, p. 41).

Negația pură, falsul nu pot fi considerate, însă, ca avînd un sens, ele nu se referă la situații obiective (Dumitriu, 210-211). Exprimînd *atitudini* ale subiectului vorbitor, negațiile „totale" de tipul *laysa* înseamnă a adăuga „aceasta nu există" în fața enunțului. Cînd negația *mā* are aceeași funcție pe care o are *laysa*, ea face parte

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din categoria modificatorilor. Se adaugă acestor negații negația *lā* atunci cînd servește pentru negarea existenței.

Este semnificativ faptul că *laysa* însoțește adesea modalități diverse: „adevărat", „necesar", „important", „ușor" etc.

ليس هذا صحيحا

„Nu este adevărat"

ليس هذا ضروريا

„Nu este necesar".

ليس المهمّ من يدخل أوّلا

„Nu este important cine intră primul".

ليس من السهل التوصّل الى نتيجة سريعة سحرية

„Nu este ușor să se ajungă la un rezultat rapid, magic".

Funcția principală a lui *laysa* constă în negarea calității sau identității (reprezintă deci o atitudine față de ceea ce ar comunica o propoziție de identificare sau de clasificare).

هو ليس جاهلا

„Nu este [un] ignorant"

انا لست اياه

„Nu sînt eu [acela]"

O negare a localizării se poate concepe ca un răspuns la o posibilă localizare.

O propoziție ca:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ليس في البيت

„Nu este în casă"

se poate completa cu „aşa cum crezi", „aşa cum ar fi de aşteptat" etc.

Negarea existenţei se realizează atît prin *laysa hunāka, laysa tammata* cît şi prin *mā min* sau *lā* „de negre a speciei" *(an-nāfiya li-l-ǧins)*.

Alături de acestea, forme negative ale derivatelor din rădăcina *w-ǧ-d: lā yūǧadu, lā wuǧūda* „nu există". Conceptul de „inexistenţă" este *al-'adam* sau *'adam wuǧūd.*

Se remarcă, de asemenea, negare prin verbe sau derivate din

„a fi inexistent" عدم

„a fi absent" غاب

„a se ascunde, a fi ascuns" اختفى

ليس هناك حتى اليوم اتفاق بين مختلف الاجابات

„Nu există pînă acum un acord între diferitele răspunsuri".

Se observă că şi atunci cînd se referă la inexistenţă, negaţia este legată adesea de cuvinte modalizatoare. De cele mai multe ori, însă, avem a face şi aici cu o falsă negaţie, mijloc de emfatizare a propoziţiei restrictive.

Formulele sînt de tipul:

ليس ... انّما

„nu este...ci"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ليس ... إلّا
ما من ... إلّا
إنْ هو ... إلّا

„nu este decît"

لا يعدو أن يكون

„nu este [mai mult] decît"

ما من كائن بشري على وجه هذه البسيطة الّا ويصبو للحصول الى مستقبل زاهر

„Nu există nici o ființă omenească pe fața acestui pămînt care să nu tindă să dobîndească un viitor strălucit [lit.: decît tinzînd către dobîndirea...]."

الحقيقة أن الأمر لا يعدو أن يكون مجرد احتمال من عدّة احتمالات

„Adevărul este că aceasta *nu este decît* o presupunere printre altele".

ما هو إلّا تفريج أزمة نفسية عند الفرد

„El (rîsul, n.n.) *nu este decît* o dezlănțuire a unei crize sufletești a individului".

ليس هذا المقال تاريخا أو بعض تاريخ لهذا المقهى القديم الجديد • إنْ هو إلّا صفحة واحدة منه

„Acest articol nu este o istorie sau o parte dintr-o istorie a acestei cafenele vechi și noi [în același timp], el nu este decît o pagină din ea".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

الحقيقة الفكرية ليست علاقات شكلية ، وانما هى علاقات شكلية مرتبطة بوظيفة انسانية حية

„Adevărul gîndirii nu [înseamnă] relații formale, ci relații formale legate de o funcție umană vie".

De remarcat că negarea unor modalități care se referă la incertitudine este o formă clară de marcare a certitudinii:

لا شكّ   ما من شكّ

„Nu există îndoială"

بعد ذلك كلّه ،لا أظنّ أنّ من حقنا أن تعقد الدهشة ألسنتنا

„După toate acestea, *nu cred că avem dreptul* să lăsăm ca uluirea să ne lege limbile".

لا أظنّ أحدا ينكر (...)

„Nu cred că cineva poate nega (...)"

لا أظنّك تخالفنى (...)

„Nu cred că mă vei contrazice (...)"

Negarea posesiei se realizează tot cu *laysa: laysa lahu, laysa ladayhi, laysa dā*

„Nu are experiență" ليس له من خبرة

„Nu are timp suficient" ليس لديه ما يكفى من الوقت

ولكنّ التجارب بالأدوية التى أجريت حتى الآن ليست ذات نتائج قاطعة

„Dar experiențele cu medicamente care s-au efectuat pînă acum nu au rezultate decisive".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

IV. MODALITĂŢI EPISTEMICE ŞI DEONTICE

Noţiunile de „necesar" şi „posibil" sînt noţiuni de bază ale logicii modale. Ele sînt pertinente din perspectiva unei logici interesate de adevărul propoziţiilor — şi din această perspectivă o propoziţie poate fi *necesar* adevărată sau *posibil-probabil* adevărată — fie din perspectiva unei logici interesate de ideea de *obligaţie, permisiune*. În primul caz avem a face cu modalităţi *epistemice*, legate, adică, de ideea de cunoaştere (în ce mod şi în ce condiţii o propoziţie este adevărată) iar în al doilea caz avem a face cu modalităţi *deontice*, legate de ceea ce *trebuie să fie* şi presupunînd persoane în stare să săvîrşească actul cerut sau permis.

Distincţiile respective se reflectă în structura enunţului: necesitatea şi posibilitatea enunţate impersonal (chiar dacă, în ultimă instanţă, ele se raportează la ideea de subiectivitate) au forme speciale de manifestare în enunţ, faţă de obligaţie şi, respectiv, permisiune. Deşi sînt şi situaţii discutabile, vom adopta aceste diviziuni în cele ce urmează:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

A. Modalități epistemice

1. Necesitate

a) Ideea de necesitate se exprimă în arabă, în primul rînd prin *ḍarūra*. Este de subliniat faptul că rădăcina *ḍ-r-r* se referă la noțiunea de prejudiciu, de violentare, de constrîngere, de forță (*Wehr*, sub voce). Necesitatea poate să fie *logică* (*manṭiqiyya*), rezultînd, cu alte cuvinte, din principiul noncontradicției (dacă cineva este celibatar este în mod necesar necăsătorit) — sau empirică (*taǧribiyya*), necesitate rezultînd din experiență, observare, numită și „necesitate a faptului împlinit" (*ḍarūratu l-'amri l-wāqi'i*). La acestea se adaugă și necesitatea morală (*aḍ-ḍarūra al-ma'nawiyya*) legată de obligația despre care va fi vorba mai departe (infra, p. 75).

Această modalitate poate să fie implicită, să rezulte, cu alte cuvinte, din absența altei modalizări. Orice propoziție universal afirmativă este și o propoziție necesară.

كل انسان فان

„Tot omul este muritor".

Ideea de necesitate logică este prezentată și în așa-numita „frază dublă", în care apodoza poate reprezenta o consecință logică a unei premise conținute în protază:

لو عقلتم لقتلتموه • فلو لم يقم فى ضميره ألف شك بوجود الله لما اجتهد فى تقديم ألف دليل على صحّة وجود •

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Dacă ați fi avut minte, *l-ați fi omorît.* [Căci] dacă nu s-ar fi ridicat în mintea lui o mie de îndoieli în legătură cu existența lui Allah, *nu s-ar fi străduit* să aducă o mie de dovezi în legătură cu adevărul existenței sale".

—Formula de introducere a necesității „impersonale" este *ḍarūriyy, min aḍ-ḍarūriyy:*

من الضروري أن تفشل كل تجربة من هذا النوع

„*Este obligatoriu* să eșueze orice experiență de acest tip".

b. Formula cea mai frecventă pentru introducerea ideii de necesar, obligatoriu, inevitabil este *lā budda* (lit.: „nu există scăpare"). Formula servește atît introducerii ideii de necesitate epistemică cît și a ideii de necesitate deontică. Formula este urmată de obicei de *'an (lā budda'an)* sau de *min (lā budda min)* și mai rar de *'anna (lā budda 'anna)*. Mai rară este formula cu *lā budda wa'an* care continuă, cum arată Blau, o formulă din araba medie (p. 175). Remarcăm o formulă paralelă, *lā mafarra minhu'* „nu există scăpare", care nu funcționează, însă, ca modalizator ci ca propoziție-epitet (relativă) în fraze ca: *hāḏā 'amrun lā mafarra minhu* „este un lucru inevitabil" (lit.: de la care nu există scăpare).

حين نقرر العودة الى تراثنا ، فان البدايات الاولى لهذه العودة لا بد أن تتحقق من خلال عاطفة قومية تملأ قلوبنا

„Cînd hotărîm să revenim la patrimoniul nostru cultural, începuturile acestei reveniri *trebuie să se realizeze* printr-un sentiment național care să ne umple inimile [ideea de necesitate ascunde, de fapt, un îndemn - n.n.]".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

كان لا بدّ أن تحدث المجابهة آجلا أو عاجلا

„*Trebuia* ca înfruntarea să aibă loc, mai devreme sau mai tîrziu". [Necesitate logică; rezultă și din evoluția ulterioară a evenimentelor: *kāna* situează în trecut].

لا بدّ أنّ أيّ تغيير في ايران سيؤثّر بطريقة أو بأخرى على علاقاتها الخارجية مع دول العالم المختلفة وسينعكس على سياسة التعايش السلمي وسيكون له تأثير خاصّ على الدول المجاورة

„*Este absolut inevitabil* ca orice schimbare în Iran să influențeze, într-un fel sau altul, relațiile sale externe cu diverse țări ale lumii, să se reflecte asupra politicii de coexistență pașnică și să aibă o influență deosebită asupra statelor învecinate [ideea de necesitate se asociază cu predicția - n.n.]".

راح يرتدي آخر ما توصّلت اليه دور الأزياء الباريسية ...
ولم يعد يدخّن السجائر العادية بل صار يدخّن السيكار المصنّع في أمريكا يضعه في أحد جانبي فمه أمّا الجانب الآخر فانّه لا بدّ أن يحتوي على لبانة من نوع " تشكلس "

„A început să se îmbrace după ultimul strigăt al caselor de modă pariziene... Nu mai fumează țigarete obișnuite și a ajuns să fumeze țigări fabricate în America. Pune o țigară într-un colț al gurii iar cealaltă parte *trebuie neapărat* să conțină o bomboană *de tip Chiklets*" [necesitate empirică, deci rezultînd din observarea repetării situațiilor la tipul respectiv - n.n.]

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

c) De ideea de necesitate se leagă și rădăcina *l-z-m*. Verbul *lazima* care are ca semnificație de bază „a adera", „a aparține", „a fi inseparabil" capătă, de aici, și semnificația de „a fi necesar": ceea ce se leagă în mod obișnuit de un lucru îi este în mod *necesar* atașat.

فيغالى بعضهم في ذلك فيجعل كلّ عربيّ قادرا على قول شيء من الشعر اذا لزم الأمر

„Unii exagerează în aceasta și îl fac pe orice arab capabil să rostească ceva poezie *dacă este nevoie*".

Se observă că ideea de necesitate „impersonală" se introduce aici printr-un subiect general, nedefinit *(al-'amr)* care nu are corespondent în română: este un nume foarte abstract care poate fi, cîteodată, echivalent cu „lucrul", „faptul". Și alte formule pe care le traducem cu „dacă este nevoie": *'iḏā qtaḍā l-'amru, 'iḏā ṭalaba l-'amru* s-ar traduce literal prin „dacă [lucrul o] cere".

Tot cu semnificația de „dacă este necesar" apare și *'inda l-luzūm*, „la nevoie".

În afara acestor formule care introduc ideea de necesitate circumstanțială, rădăcina respectivă nu produce modalizatori de tipul „este necesar". *Kāna lizām^an 'alayhi 'an* „ar fi fost necesar să" se referă la ideea de obligație și se leagă de modalități deontice.

Posibilitate

a) Noțiunea de posibilitate este exprimată de rădăcina *m-k-n* care, legată fiind de ideea de „forță", „putere" trimite în primul rînd la semnificația de „capacitate".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Obs.: Această semnificație este exprimată și de verbul *qadara* (ʿala) și derivatele sale. Formule echivalente pot deriva din aceste rădăcini:

في امكانه ،في مقدوره

„Îi este posibil; îi stă în putință".

على قدر الإمكان ،على قدر المقدور ،على قدر المستطاع

„Pe măsura posibilităților".

„Posibil" ca modalitate epistemică este exprimat prin formule impersonale tip: *yumkinu, min al-mumkin* „este posibil", „se poate".

وعلى هذا الأساس يمكن القول بأنّ التفاهم يمكن أن يتم على مستويين : مستوى الألفاظ ومستوى المفاهيم والمعاني

„Pe această bază *se poate spune* că înțelegerea reciprocă *se poate realiza* la două nivele: nivelul cuvintelor și nivelul noțiunilor și semnificațiilor".

يمكن أن تكون هناك اقتراحات أخرى

„*Pot să existe* și alte propuneri [este posibil]".

من الممكن أن تحقق نتائج أكثر ايجابيّة على الساحتين العربية والدولية

„*Este posibil* să se realizeze rezultate și mai bune pe cele două planuri; arab și internațional".

De remarcat că singurele formule de exprimare a posibilității care pot fi, la rîndul lor, modalizate prin modalități temporal-aspectuale, sau, pot să apară cu negație sau în formule interogative sînt *min al-mumkin* și

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

yumkinu.

„Ar fi fost posibil [exprimă un ireal]" كانَ من الممكن

„A devenit posibil" أصبح من الممكن ، صار من الممكن

„Nu mai este posibil" ما عاد من الممكن

„Nu este posibil, nu se poate" ليس من الممكن ، لا يمكن

„Este, oare, posibil?" هل يمكن ؟

فى ختام هذه الندوة التى كان يمكن أن تستمرّ طويلا

„La sfîrşitul acestei reuniuni, *care ar fi putut* să dureze mult [...]".

... لكنّ الحياة المعاصرة قد ألغت المسافات بين الواقع والحلم وأصبح من الممكن أن ينفّذ الشعر على مستوى السلوك بعد أن كان انتقاما من السلوك

„[...] dar viaţa contemporană a suprimat distanţele dintre realitate şi vis şi [astfel] *a devenit posibil* ca poezia să pătrundă la nivelul comportamentului [guvernat de convenienţe] după ce a fost o revanşă asupra acestui comportament".

هذا يفترض أمرين ، أوّلهما أنّه ما عاد من الممكن الاستمرار فى التضليل الى ما لا نهاية (...)

„Aceasta presupune două lucruri: primul este că *nu mai este posibil* să se continue diversiunea la nesfîrşit [...]".

قد يموت شاعرنا الكبير – لا أذكر اسمه اجلالا له – فلا تخرج فى جنازته الا زوجته وبعض الأصدقاء والمعارف .

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لكنّ موته لا يمكن أن يعني نهاية النظافة والأصالة
والوطنية . انّه على العكس تماما ، تكريس وتخليد لها .

„*S-ar putea să moară* marele nostru poet — nu-i pomenesc numele din respect pentru el — și nu vor ieși la funeraliile sale decît soția lui, cîțiva prieteni și cîteva cunoștințe. Dar moartea lui *nu poate să însemne* sfîrșitul purității și autenticității și a patriotismului. Ea va fi, dimpotrivă, o consfințire și o imortalizare a acestor [valori]”.

النهاية التي توصّل اليها المناقشون – على اختلاف وجهات
نظرهم – هي التالية : الشعر يحتضر في العصر الحديث ولا
يمكن انقاذه الاّ بمعجزة ولعلّ في اختفائه الخير كلّه ليس
للشعراء فقط ، وانّما لجماهير الناس كلّها

„Concluzia la care au ajuns participanții la dezbateri — în pofida deosebirilor de puncte de vedere — este următoarea: poezia se află în agonie în epoca modernă și *nu poate fi salvată* decît printr-o minune. Poate că dispariția sa ar însemna un mare bine nu numai pentru poeți ci și pentru oameni în general”.

هل يمكن أن يدرك العقل بواسطة العقل ؟
هل يمكن أن نفهم قضايا اللغة بواسطة اللغة ؟

„*Poate fi, oare,* înțeleasă inteligența prin intermediul inteligenței? *Este, oare, cu putință* să înțelegem problemele limbii prin intermediul limbii? ”

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

b) Modalizatorul *la'alla* „poate că" face parte din seria analoagelor particulei *'inna*. Aceasta înseamnă că el este urmat în mod obişnuit de un nume în acuzativ, cu alte cuvinte că tema enunţului suferă o modificare din punct de vedere al cazului prin introducerea acestei modalităţi. Din punctul de vedere al tipului de modalizare, este de observat că *la'alla* serveşte la atenuarea unei afirmaţii paradoxale, surprinzătoare sau conţinînd un superlativ.

ولعلّ المستقبل المنشود هو على نحو ما ، عودة الى الماضى المرفوض

„*Poate că* viitorul căutat, este, într-un anumit fel, o revenire la trecutul respins".

لعلّ القارئ يتوقع أن يؤدى اختلاف النظرات الى التباعد بين الأمم والشعوب لأنّ الاختلاف اذا كان موجودا بين أبناء الأمّة الواحدة فكيف به اذا تباعدت الأوطان وتعدّدت الألسن وتباينت الحضارات وتعارضت المصالح

„*Poate că* cititorul se aşteaptă ca modul deosebit de a vedea lucrurile să ducă la îndepărtare între naţii şi popoare, căci dacă deosebirea există între fiii aceleiaşi naţii, ce se poate spune atunci cînd ţările sînt îndepărtate, cînd limbile sînt numeroase, cînd civilizaţiile sînt deosebite şi interesele opuse!"

لعلّ أحسن طريقة هى طريقة الوصف

„*Poate că cea mai bună metodă* este metoda descrierii".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ولعلّ أعمق دراسة ظهرت فى القرن الثامن عشر هى التى قام بها المفكّر الألمانى هيردر

„*Poate că cel mai profund studiu* care a apărut în secolul al XVIII-lea este cel întreprins de gînditorul german Herder".

ولعلّ أكثر تلك التعاريف شيوعا بين الناس هو أنّ الفلسفة ان هى الاّ طريقة خاصّة ننظر بها الى الحياة

„*Poate că cea mai răspîndită dintre aceste definiții* este [cea conform căreia] filozofia nu este decît un mod particular de a privi viața".

ولعلّ أوّل من فكّر فى تقليب مواقع الحروف من النحاة العرب هو الخليل بن أحمد الفراهيدى

„*Probabil că primul* dintre gramaticii arabi care s-a gîndit la inversarea ordinei literelor [în dicționar, n.n.] este Al-Ḫalīl ibn Aḥmad al-Farāhīdi".

أمّا الشباب فيقومون بأعمال جماعية ولعلّ من أهمّ ما يقومون بها هو الاحتفال بمطلع العام

„Cît despre tineri, ei organizează acțiuni în comun, și *poate că una dintre cele mai importante* acțiuni pe care le organizează este sărbătorirea Anului Nou".

ولعلّ الانسان ذلك الدابة المفكّرة هو أحد القلائل من المخلوقات التى أصبغ عليه خاصية الضحك

„*Probabil că omul,* acest animal care gîndește, *este una* dintre puținele ființe care au fost dotate cu proprietatea rîsului".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

c) Modalizatorii *rubba* și *rubbamā* introduc ideea de posibilitate prin mijlocirea unei semnificații de cuantificare nedefinită. *Rubba* este urmat de un nume fără articol în genitiv, care pare să aibă valoare de specie. Gramaticii arabi au discutat îndelung dacă *rubba* servește la indicarea unui număr mic, a unor cazuri rare *(li-t-taqlīl)* sau a unui număr mare, a unor cazuri frecvente *(li-t-takṯīr)*. Prin interpretarea particulei *rubba* ca modalizator legat de ideea de posibilitate, deci de deschidere către un număr de soluții, fără epuizarea lor, această problemă dispare.

Traducem *rubba* fie prin „s-ar putea ca", „se întîmplă ca", fie prin „de cîte ori nu se întîmplă ca" — o nuanță exclamativă fiind, în acest din urmă caz, prezentă nu numai în traducerea românească, ci și în cea arabă.

Introducerea lui *mā* transformă particula într-o particulă verbală în care semnificația de posibilitate este deplină, așa cum rezultă și din traducerile propuse.

رُبَّ قائل يقول (...)

„*S-ar putea* ca cineva [ca unii] să spună [...]".

رُبَّ أكلة تمنع أكلات

„*Se întîmplă* ca *o* mîncare să împiedice *mai multe* mîncări".

رُبَّ أخ لك لم تلده أمك

„*De cîte ori se întîmplă* ca un [adevărat] frate de-al tău să nu fie născut de mama ta".

رُبَّ طرف أفصح من لسان

„*De cîte ori* privirea este mai elocventă decît vorbirea"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

رُبَّ مؤتمن ظنين و متّهم أمين

„*De cîte ori nu se întîmplă* ca un om de încredere să fie bănuit și un acuzat să fie om cinstit".

رُبَّ ساع لقاعد

„*De cîte ori* nu aleargă unii pentru alții care șed".

ولرُبَّ وجه بالجمال عرفته لم تبق فيه الحادثات جمالا

„*De cîte ori* nu se întîmplă ca pe o față, pe care o știai frumoasă,/ vicisitudinile vremii să nu lase [nici urmă de] frumusețe".

وربّما كان من المفيد أن نتساءل

„*Poate că ar* fi util să ne întrebăm [---] "

وربّما كان قد سار على هذه الطريقة متابعة لطريقة شراح النصوص من المسلمين

„*Poate că* a mers pe această cale urmînd calea comentatorilor de texte musulmani".

انّ هناك تركيزا على جوانب تاريخية تفصيلية دقيقة ربّما لا تستفيد منها حتى بعض الأعضاء المشاركين أنفسهم

„Există o concentrare asupra unor aspecte istorice de amănunt din care *s-ar putea* să nu profite nici chiar unii participanți [la congres - n.n.]".

أعرف فى الوقت نفسه أنّ الأمر يحتمل اختلافا فى وجهات

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

النظر ربّما يصل في مثل هذه الحالة الى حدّ الاعتراض الكامل على الفكرة التي أحاول الآن أن أقترحها

„Ştiu, în acelaşi timp, că problema comportă divergenţe de puncte de vedere care *ar putea ajunge*, într-o astfel de situaţie, la opoziţie totală faţă de ideea pe care încerc acum s-o lansez".

ربّما كان السكوت جوابا

„[Şi] tăcerea *poate să fie* un răspuns".

ربّما أراد الأحمق نفعك فضرّك

„*Se poate ca* prostul să vrea să-ţi fie de folos şi [de fapt] să-ţi pricinuiască un rău".

d) Particula *qad* însoţind un verb la imperfectiv indicativ (acest verb poate fi şi *kāna*) redă valori de prezumtiv, şi corespunde, de cele mai multe ori românescului „s-ar putea să [fie]" sau unui alternativ: „cînd... cînd", „ba... ba". Exemplele care urmează arată că atunci cînd această particulă apare în faţa imperfectivului semnificaţiile pot fi numai de *posibil, incert*. De altfel şi exemplele pe care le dă Cantarino (p.70) pentru a arăta că este vorba de o acţiune care „într-adevăr s-a realizat" sau de un fapt „cunoscut din experienţă" dovedesc clar că este vorba de această valoare: traducerea exemplelor este cea care derutează.

Această valoare de „eventual" pentru *qad* plus imperfectiv este cunoscută din limba clasică; în limba modernă ea tinde să capete o mai mare răspîndire (vezi şi Monteil, p. 242).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

قد يتوهم البعض أن سلامة الحواس (العين والأذن) وقيام جوارح النطق بوظيفتها فى التصويت والعناية بالطفل تربويا تكفى وحدها لتعلم اللغة

„*Unii și-ar putea închipui* că integritatea simțurilor (ochiul și urechea), îndeplinirea de către organele vorbirii a funcției lor în producerea sunetului, grija, din punct de vedere educativ, pentru copil sînt suficiente singure pentru învățarea limbii".

قد يكون الأمر كذلك

„*S-ar putea ca lucrurile să stea* astfel".

(...) كما قد يتوهم البعض

„[...] cum și-ar putea închipui unii".

انّ بعض القوى قد لا تقدر سلم الأفضليات هذا حق تقدير ومن هنا ينشأ سوء التفاهم أو التحفظ

„*S-ar putea ca unele forțe să nu aprecieze* just această scară a priorităților și de aici rezultă o înțelegere greșită [a lucrurilor] sau [o anumită] rezervă".

رغم ما قد يوجد بين الناس من اختلاف أو تفاوت فى درجة الاحساس والادراك ، فانه ولا شك يوجد حد يستوى فيه جميع الناس

„În pofida a ceea ce *ar putea exista* între oameni ca divergență sau deosebire în gradul de simțire și înțelegere, există, fără îndoială, un punct de la care toți oamenii sînt egali".

ولكنّ هناك شرطا آخر يجب التثبّت منه قبل السماح باستعمال هذه المواد الجديدة وقد يكون هو الشرط الأكثر صعوبة لتحقيقه.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Dar mai există o altă condiţie de care trebuie să ne încredinţăm înainte de a permite utilizarea acestor noi substanţe, şi *s-ar putea să fie condiţia cel mai greu de realizat*".

مما نحن على علم به وممّا قد نكون على غير علم به

„[...] din ceea ce ştim şi din ceea ce *s-ar putea să nu ştim*".

– O serie de clişee curente nu numai în stilul presei conţin formule cu *qad yakūnu*.

قد يكون صحيحا (...)

„S-ar putea să fie adevărat (...)"

قد يكون في هذا بعض الصحّة (...)

„Ar putea fi ceva adevăr în asta (...)".

قد لا نكون مبالغين اذا قلنا (...)

„Poate că nu exagerăm dacă spunem (...)"

قد يكون السبب كامنا في (...)

„Cauza s-ar putea să rezide în (...)"

Posibilitatea se concretizează în ideea de alternativă în exemplele care urmează:

نقول اذا أنّ للتخصّص في أديب من الأدباء واستقصاء أخباره
ودراسة آثاره فائدة مزدوجة للدارس نفسه وللبحث الأدبي أيضا .

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

و هو نهج كاشف دال فقد يمهد لصاحب الطريق ليكون باحثا مجددا مبتكرا وقد يجمده ـ اذا كان لم يأخذ بأسباب البحث العلمي ومناهجه ـ في قالب محصور

„Noi spunem, deci, că specializarea într-un scriitor anume, studierea amănunțită a datelor despre el, studierea operelor sale, are o dublă utilitate: pentru cercetătorul însuși [pe de o parte] și pentru cercetarea literară [pe de altă parte]. Este o metodă de descoperire și [plină de] sugestii: ea *poate să-i netezească* calea pentru a deveni un cercetător înnoitor și original și *poate să-l imobilizeze* într-o formulă rigidă — dacă [acesta] nu și-a însușit principiile istoriei literare și metodele acesteia".

المفاوضات طويلة المدى التي قد تنقطع وقد تستأنف تؤدي الى تغيير ميزان القوى العسكرية

„Tratativele de lungă durată care *ba se întrerup, ba se reiau,* duc la schimbarea raportului de forțe militare".

يلجأ فوزي ، بسبب ما ذكرناه ، الى استعمال المصطلحات النقدية غير المحددة ، التي قد تعني شيئا للبعض وقد لا تعني شيئا للبعض الآخر

„Fawzi recurge, datorită celor menționate, la utilizarea unor termeni de critică imprecişi care *pot însemna ceva pentru unii, iar pentru alții pot să nu însemne nimic".*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

C. Modalităţi deontice

1. Obligaţie

Obligaţia se leagă de necesitate: ea reprezintă, faţă de aceasta din urmă, o formă activă, tranzitivă, cum s-a mai spus, şi poate fi interpretată şi prin prisma ideii de *îndatorire*. Formule cu caracter de obligaţie sînt, în primul rînd conţinute în legi, reguli de orice fel. Ele emană de la o autoritate consacrată, fie aceasta juridică sau morală, sau de la o autoritate instituită în momentul discursului.

Imperativul, cu diversele sale forme, se leagă de logica obligaţiei.

a) Forme care servesc exprimării ideii de necesitate pot servi şi exprimării obligaţiei, cu diverse modalităţi de exprimare a „subiectului' obligaţiei.

لا بدّ أن تقوم حملة كبيرة تقوم بها المنظّمات الشعبية والاوساط المثقفة لنشر الثقافة بين الناس ابتداء من الشباب الصغار الذين يؤمون مراكز الشباب أو المكتبات ولا بدّ أن تكون مديرية دور الثقافة الجماهيرية والتلفزيون والأجهزة الاعلامية الأخرى صاحبة الملاقة الألى فى هذا الدور

„*Trebuie să se instituie* o largă campanie pe care s-o ducă organizaţiile obşteşti şi cercurile cultivate pentru propagarea culturii printre oameni începînd de la cei foarte tineri care se îndreaptă spre centrele tineretului sau spre biblioteci. Direcţia aşezămintelor de cultură de masă, televiziunea şi alte mijloace de propagandă *trebuie să fie* în primul rînd deţinătoarele acestui rol".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لكن <u>لا بدّ من</u> حملة واسعة لتصوير الكتاب العربى من مكتبات العالم والحصول على الأصول فى حكم المتعذر

„Dar *este nevoie* de o campanie largă pentru reproducerea cărţii arabe din bibliotecile lumii, obţinerea originalelor fiind de domeniul imposibilului".

Obs.: În ambele exemple de mai sus obligaţia se referă la forurile de cultură cărora le revin sarcini în domeniile respective.

<u>لا بدّ من المعلّم الناجح</u> المعدّ اعدادا جيّدا ، لا بدّ أيضا من أن نهيّأ له الاستقرار النفسى والمادّى لتى يعطى جهده وضميره (...) انّه لا ترقى أمّة ولا تغيّر أحوالها ولا تبدّل سوء أوضاعها الاجتماعية والثقافية دون أن يكون للمعلّم مقام عال وشخصية محترمة

„*Este neapărată nevoie* de un învăţător care să obţină bune rezultate, de un învăţător bine pregătit. Este absolut necesar să-i asigurăm stabilitatea sufletească şi materială ca să [poată] depune [tot] efortul său şi [toată] conştiinţa sa [...]. Este sigur că nici o naţie nu se ridică, nu îşi schimbă situaţia şi nu înlocuieşte relele stări de lucruri sociale şi culturale fără ca învăţătorul să aibă o înaltă poziţie şi o personalitate respectată".

Obs.: Obligaţia se referă la forurile din învăţămînt, cum se deduce din context. Este de observat că fraza care serveşte drept justificare pentru introducerea ideii de obligaţie este o frază care exprimă certitudinea, deci caracterul de necesitate al

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

relației dintre ridicarea nației și respectarea învățătorului.

ان الباحث الذى يتوخى هذا المنهج لا بدّ له أوّلا وقبل كلّ شىء من أن يتخلّص نهائيا من القيد الذى طالما عرقل الدراسات اللغوية و هو القول بالوجوب والجواز

„Cercetătorul care urmează această metodă trebuie, înainte de orice, să se elibereze definitiv de frîna care atîta vreme a împiedicat [progresul] studiilor lingvistice, și anume conceptul de « necesar » și « admisibil »".

b) Rădăcina *w-ǵ-b* care se referă la ideea de obligație, de îndatorire, dă naștere mai multor derivate care introduc ideea de obligație cu referire la un subiect.

من واجب (ه)   يجب عليـ(ه)

„Trebuie", „Este de datoria [lui]".

Chiar formule aparent impersonale cum ar fi:

يجب أن

„trebuie să"

يتوجّب

„este necesar să"

se referă la un subiect care poate fi dedus din context: forma activă a verbului din propoziția care urmează sau apariția unui nume de acțiune provenit dintr-un verb la o formă activă dovedesc acest lucru:

النقطة الثانية التى أودّ الاشـارة اليه هو أنّه من واجب

كلّ من يكتب النقد السينمائية أن لا يعزل الأعمال التى ينقدها عن شـــروطها الاجتماعية

„Al doilea punct la care vreau să mă refer este că *e de datoria oricui scrie* critică cinematografică să nu separe lucrările pe care le critică de condiționările lor sociale".

(...) إلاّ أنّ هذه القروض يجب أن تكون مشروطة بشــراء تجهيزات وخدمات من البلد الذى يقدّم القروض

„[..] dar aceste credite *trebuie să fie condiționate* de achiziționarea unor echipamente și servicii din țara care acordă creditele."

هكذا فانّ الحلّ الجذرى للمســألة يجب أن يبدأ بأسبابها

„De aceea, rezolvarea radicală a problemei *trebuie să înceapă* cu cauzele ei".

يجب أن يكون هناك اهتمام كبير بشؤون النقل

„*Trebuie să existe* o preocupare deosebită pentru problemele transportului".

وما يتوجّب فعله هو ايقاف وفاء الديون القديمة خلال الســنوات الخمس الأولى

„*Ceea ce trebuie făcut* este încetarea plăților vechilor datorii în cursul primilor cinci ani".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

c) O formulă curentă de exprimare a obligației este *'alay(hi) 'an* „trebuie să".

على الانسان أن يقرأ ويقرأ

„*Omul trebuie* să citească și [iar] să citească".

وبذلك فعلى منتظري وصول هذه السجائر الى الأسواق ألا يكونوا شديدى التفاؤل

„Așa că *cei care așteaptă* sosirea acestor țigări pe piață *nu trebuie* să fie prea optimiști".

فاذا فرضنا أن هذا الانسان هو أحد الباحثين فعليه قبل الشروع فى دراسة الكلام أن يتدرب على اتخاذ موقف متجرد مما يسمعه

„Dacă presupunem că acest om este un cercetător, *acesta trebuie*, înainte de a începe să studieze vorbirea, să se antreneze pentru a adopta o poziție obiectivă față de ceea ce ascultă".

ومعنى ذلك أن الباحث حين يصغى الى شخص يتحدث عليه أن يتساءل أمثال الأسئلة الآتية (...)

„Aceasta înseamnă că cercetătorul, cînd ascultă un individ care vorbește, *trebuie să-și pună întrebări* de felul acestora [...]".

وكان على العرب أن يقدموا لجيوشه الثياب والأسلحة

„*Arabii au trebuit* să dea armatelor sale îmbrăcăminte și arme".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

d) Participiul pasiv articulat din rădăcina *ṭ-l-b* – *al-maṭlūb* „ceea ce este cerut" poate servi drept modalizator pentru obligație, îndatorire.

المطلوب هو أن ننظر الى الأشياء بعيوننا نحن

„*Ceea ce se cere* este să privim lucrurile cu ochii noștri proprii".

e) Verbul unipersonal *yanbaġī ('alayhi)'an* pe care îl traducem cu „trebuie", „este necesar ca" pare a se referi mai puțin la o obligație absolută, probabil și datorită raportării la alte derivate din rădăcină cu sensul de „a dori". Formula, de altfel mai puțin frecventă decît toate cele menționate, poate fi tradusă și cu „este de dorit".

وافق السيد سوناو سونودا وزير الخارجية اليابانى مع مسؤولين على مستوى رفيع فى وزارته بأنه ينبغى أن يتوجه الى جمهورية الصين الشعبية لكسر الجمود فى المباحثات حول التوصل الى معاهدة سلام وصداقة بين البلدين

„Domnul Sunao Sunuda, ministrul japonez de externe, a căzut de acord cu factorii de răspundere din ministerul său că *este necesar* să se îndrepte către R.P.Chineză pentru a pune capăt stagnării în tratativele în vederea realizării unui tratat de pace și prietenie între cele două țări".

f) La granița dintre „trebuie" și „se cuvine", „este potrivit", deci dintre o modalitate deontică și una apreciativă se situează modalități provenind din rădăcina *ǧ-d-r*: *yaǧduru bi*, *ǧadīr^{un}bi*. Formula face parte dintr-un

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

clişeu frecvent în stilul jurnalistic: *yağduru bi-d-dikri, ğadīr bi-d-dikri,* „demn de menţionat".

هناك شىء آخر يجدر بنا ملاحظته

„Există un alt lucru pe care *trebuie* [*se cuvine*] să-l remarcăm".

وبناء على ذلك فلا يجدر بالباحث أن يصدر أحكاما تقييمية حين يتناول بالدراسة سلوكا لغويا معينا

„Avînd în vedere acestea, cercetătorul *nu trebuie* să emită judecăţi apreciative atunci cînd studiază un anumit comportament lingvistic".

2. Permisiunea

a) Adjectivul „permis", „admisibil" îi corespunde în arabă *ğā'iz* *Min al-ğā'iz, yağūz,* sînt modalităţi care introduc ideea de permisiune: „se poate", „este admisibil", „este posibil".

جائز أن أكون مجنونا ، ولكنى لن أشترى الحقيبة الا بثلاثين دولارا

„*E posibil să fiu nebun*, dar n-am să cumpăr geamantanul decît cu treizeci de dolari".

ومن الجائز أن تبرز بعض الأفضليات فى مرحلة من مراحل المجابهة

„*Este posibil* să apară unele priorităţi într-o anumită etapă a confruntării".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لا يجوز لها أن تبقى فى الظلام بعد الآن

„*Nu îi este permis* să mai rămînă în întuneric de acum încolo".

عندما تدخل مجلّة فصلية كالآداب الأجنبيّة عامها الخامس فلا يجوز أن تمرّ هذه المناسبة مرورا عاديا

„Cînd o revistă trimestrială ca « Literaturile străine » intră în al cincilea an al său, *nu se cuvine* să treacă această ocazie ca un lucru obişnuit".

فلا يجوز أن نغمط اليونانيين حقّهم ولا بدّ من التنويه بما كان لأرسطو من الفضل حينما أدخل فكرة فكرة انقسام الكلام الى أقسام ثلاثة

„*Nu se cuvine* să nu le recunoaştem grecilor dreptul lor şi trebuie să atragem atenţia asupra meritului ce-i revine lui Aristotel de a fi introdus ideea împărţirii cuvintelor în trei clase".

b) *yumkinu(hu), mumkin* „se poate", „este posibil" se pot referi şi la ideea de permisiune.

يمكن أن تكون هناك اقتراحات أخرى جديرة بالاهتمام

„Pot fi şi alte propuneri demne de interes".

يمكنك أن تدخّن

„Poţi să fumezi".

c) *tasannā* – înseamnă „a fi uşor" şi de aici, şi „a fi posibil", „a fi permis".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

(...) نشر البحوث قبل اللقاء بشكل تبادلي على كافة أعضاء المؤتمر بشكل منسق حتى يتسنى عمليا قراءة البحوث والتعليق عليها قبل انعقاد المؤتمر وليس بعده.

„[···] difuzarea comunicărilor înainte de întîlnire sub formă de schimb între toţi membrii congresului, în mod coordonat, astfel încît *să fie posibil* în mod practic, să fie citite şi comentate înaintea întrunirii congresului şi nu după aceea".

d) *la(hu)'an* înseamnă „este în măsură să", „are dreptul să", „îi este posibil să".

لك أن تصدق أو أن لا تصدق

„*Poţi* să crezi sau să nu crezi".

Formula serveşte şi invitaţiei politicoase, într-o exprimare pseudo-interogativă:

هل لك أن (...)

„Ai dori să [···]".

Formula negativă este şi ea frecventă:

ليس له أن (...)

„Nu este în măsură să, nu are dreptul să [···]".

e) În formule mai ales negative apar pentru ideea de „a fi posibil", „a fi îngăduit" verbele *malaka* (sens de bază: „a domina", „a stăpîni") şi *wasu'a* (sens de bază: „a fi larg").

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ولكنّي <u>لم أكن أملك أن أقول</u> هذا الكلام

„Dar *mie nu-mi era îngăduit să spun* astfel de cuvinte".

ليس في وسعه أن (...)

„Nu-i stă în putință să [...]".

3. **Imperativul**

Imperativul este legat de modalitățile deontice pentru că se referă la ceea ce *trebuie să fie*. Diverse forme de imperativ sînt legate de obligație și, respectiv, de permisiune. Modalitățile imperativului pot fi grupate astfel (Frey, 587):

Modalități de bază

1. Permisiune (pretenție):
   „Închideți ușa".
2. Interdicție:
   „Să nu închizi ușa! Nu închide ușa!".
3. Nonpretenție:
   „Nu trebuie să închizi ușa".
4. Permisiune (noninterdicție):
   „Îți este permis să închizi ușa".

Modalități derivate

5. Îngăduință:
   „Îți este permis să închizi ușa sau s-o lași deschisă".
6. Pretenție alternativă:
   „Închide ușa sau las-o deschisă".

Dacă unora din aceste formule pot să le corespundă în arabă și construcții nonimperative, celorlalte formule le corespund una sau două forme de imperativ, injunctiv sau prohibitiv.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a. Imperativul exprimă, în teneral, pretenţia, îndemnul. Despre ce fel de pretenţie sau îndemn este vorba depinde de categoria de verbe cu care avem a face.

— unele verbe la imperativ îndeamnă la acţiune, la faptă

افتح الحقيبة

„Deschide geamantanul! "

De multe ori pretenţia se referă la o anumită modalitate de realizare a unei acţiuni:

أطبق باب المسجد " القبلية " بلطف دون صوت

„Închide uşa moscheii dinspre „qibla" cu grijă, fără zgomot"

أعن أخاك ولو بالصوت

„Ajută-ţi fratele, fie şi [numai] cu glasul".

— Alte verbe la imperativ sînt destinate să ţină trează atenţia ascultătorului; din această categorie fac parte imperative de tipul: *'i'lam* „află", „să ştii", *'isma'* „ascultă", *'unẓur* „priveşte" şi altele[1].

أخى المسلم اعلم : هدانا الله وإياك ـ أن المسجد بيت الله يجب احترامه ومراعاة الآداب الآتية فيه :

„Frate musulman, *află,* Allah să ne îndrume pe noi şi pe tine pe calea cea bună, că moscheea este casa lui Allah

---

1. Despre unele dintre aceste verbe, cum ar fi „ascultă", ca şi despre formulele de tipul „nu-i aşa" se spune, în termeni psihanalitici, că ar reprezenta o manifestare verbală a „instinctului de apucare".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

care trebuie respectată şi în care trebuie să se ţină cont de următoarele reguli (...)".

اسمع ، سأبيعك الحقيبة لك ولك فقط (...)

„Ascultă, am să-ţi vînd geamantanul, ţie şi numai ţie (...)".

— Prin semnificaţia lor, unele verbe la imperativ se apropie de formulele de interdicţie. De acest tip este *'iḥdar* „ai grijă, păzeşte-te". Din aceeaşi rădăcină derivă şi *ḥadāri*, mai rar în epoca modernă, care nu este o formă de imperativ, dar are aceeaşi semnificaţie de avertisment: „ai grijă, păzeşte-te".

احذر ان يتساقط من حذائك تراب أو طين أو أذى

„*Ai grijă* să [nu] îţi cadă de pe încălţăminte praf sau noroi sau [vreo] impuritate".

Asemănătoare ca sens cu formulele imperative menţionate este formula cu *'iyyāka ('an, min* sau *wa)* „ai grijă", „fereşte-te de".

ايّاك والنميمة

„Fereşte-te de bîrfă [ai grijă să nu bîrfeşti]".

b. Interdicţia se exprimă prin forma de prohibitiv a verbului.

— Ea se poate referi la interzicerea unor fapte:

لا تركض في المسجد

„*Nu alerga* în moschee".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لا تتعجّل بالخروج من المسجد عند انتهاء الصلاة

„*Nu te grăbi* să ieși din moschee cînd se termină rugăciunea".

Interdicția se poate referi la atitudini:

لا تدخل بين البصلة وقشرها

„*Nu te băga* între ceapă și coaja ei".

لا تنه عن خلق وتأتي مثله

„*Nu interzice o purtare* ca apoi să faci la fel".

c. Îngăduința poate fi exprimată prin *li* urmat de forma de apocopat a verbului:

ليقل الناس ما يريدون

„Să spună lumea ce va vrea"

Cînd *li* precedă un verb la persoana întîi plural, semnificația care rezultă este de invitație pentru că vorbitorul se include în îndemnul adresat (cf. engl. „let us"):

„Să plecăm" لنذهب

„Să presupunem" لنفترض

Avînd în vedere că diversele forme ale imperativului exprimă aceleași tipuri de semnificații pe care le exprimă modalitățile deontice la care se referă capitolul anterior și că obligația (*yağib* „trebuie să", *lā yağib* „nu trebuie să") exprimă ceea ce exprimă formula de imperativ care se

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

referă la pretenţie, îndemn (cf. punctul a) sau de prohibitiv (punctul b), iar permisiunea (*yağūz* „se poate", „este îngăduit") exprimă acelaşi lucru ca formulele de tip imperativ exprimînd îngăduinţa, este firesc ca aceste tipuri de modalităţi deontice să alterneze chiar în cadrul aceluiaşi text. În textul din care am citat exemple de la punctele a şi b (un regulament de comportare în moschee, reprodus în revista „Études Arabes"), toate comandamentele şi interdicţiile sînt puse sub semnul ideii de necesitate, de obligaţie, exprimată în prima fază.

(...) أنّ المسجد بيت الله يجب احترامه ومراعاة الآداب الآتية فيه

„[...] că moscheea este casa lui Allah care *trebuie* respectată şi în care *trebuie* să se ţină cont de următoarele reguli..."

În text, formele de imperativ alternează cu alte forme de exprimare a obligaţiei, unele citate din *ḥadīṯ*:

اذا أتيتم الصلاة فعليكم بالسكينة

„Cînd veniţi la rugăciune, *trebuie* s-o faceţi în linişte".

Ordinele şi interdicţiile sînt proferate, în principiu, în numele unei autorităţi care poate fi o instituţie, o persoană[1] sau poate fi impersonală în cazul îndemnurilor adresate în proverbe, maxime, în numele unei experienţe îndelungate.

Cînd adresarea nu are un caracter autoritar, o serie de procedee vin să atenueze formele de imperativ:

---

1. În arabă, cel investit cu autoritatea este *al-'āmir an-nāhī*, „cel care porunceşte şi interzice".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Dacă vrei". اذا أردت ، اذا شئت

„Dacă poţi". اذا استطعت

„Dacă vrei, dacă îţi place". اذا حسن لديك
(cf.fr.s'il vous plaît)

„Dacă este posibil" لو أمكن الأمر ، اذا كان من الممكن

„Dacă îngădui" لو سمحت

„Dacă eşti bun", „te rog" من فضلك

„Te rog". أرجوك

În afara celor două forme de la sfîrşit, în care se apelează la bunăvoinţa interlocutorului, observăm că avem a face cu diverse formule de circumstanţiere a formulei imperative prin noţiunea de ipotetic-eventual. Este de remarcat că și întrebarea – considerată de Frey (p. 583) tot un imperativ pentru că ridică în faţa celui întrebat pretenţia de a afirma o propoziţie adevărată care îndeplineşte condiţiile formulate de întrebare – este atenuată prin formule de acelaşi tip.

قل لى من فضلك ، هل رجع الطبيب ؟

„[Spune-mi] *te rog*, s-a întors doctorul? "

Apariţia particulelor ipotetice *'in*, *law*, *'iḏā* în faţa interogaţiei indirecte (proscrisă, într-o vreme, dar din ce în ce mai răspîndită chiar la marii scriitori, cf. şi Monteil p. 245-246), poate fi explicată în acelaşi mod, adică prin dorinţa de atenuare a caracterului de cerinţă care ar rezulta din transformarea interogaţiei indirecte în interogaţie directă, aşa cum o cer gramaticii arabi.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Se mai poate menţiona o oarecare atenuare a cerinţei sau interdicţiei prin menţinerea consecinţelor eventuale ale actului cerut sau interzis. O asemenea propoziţie de tip consecutiv, introdusă de obicei prin *fa* sau prin apodoza unei fraze duble, dă un anume sens imperativului despre care se spune, în principiu, că este lipsit de sens (în cazul în care nu se poate controla dacă cel care primeşte ordinul îl îndeplineşte sau nu, vezi şi Frey, p. 592).

لا تمش على فرش المسجد بجوراب وسخ فتؤذي برائحته المصلّين

„*Nu merge* pe covorul moscheii cu ciorapii murdari *ca* [*astfel*] *să deranjezi* cu mirosul lor neplăcut pe cei care se roagă".

ارحم من دونك يرحمك من فوقك

„Ai milă de cei care sînt sub tine şi vor avea milă de tine cei care sînt deasupra ta".

اترك الشر يتركك

„*Las răul* [şi] *te va lăsa* [şi el]"

اكدح لى أكدح لك

„*Trudeşte* pentru mine [şi] *voi trudi* [şi eu] pentru tine".

Modalităţile deontice caracterizează discursul moral de orice tip sau sistemele de norme – nu numai de natură juridică. În afara modalităţilor la care ne-am referit, care caracterizează limbajul curent, diverse sisteme de norme propun diverse modalităţi de calificare a actelor. Din

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

perspectiva dreptului canonic musulman (*fiqh*) acțiunile pot fi calificate ca

– permis, licit, admisibil: حلال

– interzis, proscris, ilicit: حرام

– indiferent, îngăduit. مباح

Într-o gramatică a greșelilor întocmită de Mustafa Gawad (*Qul - lā taqul* „Spune [așa], nu spune [așa]", spusele sînt calificate drept permise prin *qul* „spune", drept interzise prin *lā taqul* „nu spune". O valoare intermediară, ca „permis, posibil", este exprimată prin *ǧā'iz, yaǧūz*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

V. MODALITĂŢI APRECIATIVE

A. Aprecieri calitative

Termenii cu valoare evalutivă de tipul *bine/bun — rău, din fericire, din păcate, ciudat/de mirare, rar/neobişnuit, util* etc. fac parte din acei termeni care reprezintă expresii verbale ale unor sentimente, care nu asertează nimic şi sînt lipsiţi de valoare de adevăr (Ivin p. 267). *Bun* şi *bine* nu sînt termeni care se raportează direct la proprietăţi ale lucrurilor, ci la anumite standarde care variază nu numai în diacronie ci şi de la grup la indivizi la grup de indivizi sau chiar de la individ la individ.

Urmînd principiul de a nu considera drept elemente de modalizare decît acele cuvinte care exprimă predicate generale de tipul *este bine* şi care au drept una dintre caracteristicile de bază în 'arabă apariţia pe primul loc în enunţare (deşi, cum se va vedea, modalităţile de acest tip nu preced întotdeauna enunţul), nu vom lua în considerare enunţuri de tipul „acest lucru este bun", cu toate că el reprezintă o formulă de evaluare.

În schimb, apropierea enunţurilor conţinînd formule modalizatoare din această categorie de propoziţiile exclamative se impune.

Semnificaţiile de acest tip se înscriu uneori în triade:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Este bine, ar fi bine" يَحْسُن ، يُستحسَن

„Este bine, ar fi bine" من المستحسَن

„Ce bine ar fi" ما أحسنَ

„Este greu" يصعُب

„Este greu" من الصعب

„Cît de greu este" ما أصعبَ

Alteori propoziția exclamativă trimite la o propoziție conținînd o apreciere superlativă obținută prin forme de elativ, prin anexiune de calificare etc.

„Cît este de slab!" ما أشدّ نحوله

„Este foarte slab". هو شديد النحول

1. **Bine–rău**

a) Rădăcina *ḥ–s–n* conține o serie de semnificații legate de ideea de bun, bine: frumos, potrivit, recomandabil, de dorit etc. (vezi Wehr, sub voce). Verbul calitativ la forma nudă, nederivată, apare ca modalizator: „este bine", „este potrivit":

ولكن يحسن أن نفهم الأمور من أصولها

„Dar *este bine* să înțelegem lucrurile din punctul lor de pornire".

يحسن بك أن (...)

„Ar fi bine, ar fi în avantajul tău să [...]".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Verbul derivat *istaḥsana* înseamnă „a considera bun, potrivit, a aprecia, a aproba”. Participiul pasiv al verbului respectiv – *mustaḥsan* – constituie un modalizator, *min al-mustaḥsan*, cu sensul de „este bine”, „este un lucru considerat [în general] bun”.

من المستحسن أن نحدّد الأمور

„*Este bine* să delimităm lucrurile”.

Elativul cu valoare de superlativ din rădăcina respectivă – *al–'aḥsan* – sau dintr-o altă rădăcină, dar cu aceeași semnificație de „cel mai bun lucru, cel mai bine” – *al-'afḍal* funcționează de asemenea ca modalizator:

الأفضل أن نتفرّق

„*Cel mai bun* [*lucru*] este să ne separăm”.

Al-ḫayru „binele” poate avea și semnificație de superlativ și valoare de modalizator

الخير كلّ الخير أن نتركه نهائيا

„*Lucrul cel mai bun* este să-l abandonăm definitiv”.

Semnificații de acest tip - ce bine, ce bun - sînt exprimate prin diverse formule exclamative cum ar fi:

„Ce bine, ce bun” ما أحسن

„Ce bun, cît de bun” نعم

„Ce bine, ce bun” حبّذا

(cu corespondentul neexclamativ derivat)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Ar fi bine dacă" من المحبّذ

ما أحسن ما سمعته منه

„*Ce* [*lucru*] ***bun*** este ceea ce am auzit de la el".

نعم رفيق الدرب الصديق الوفيّ

„***Ce bun*** tovarăş de drum este prietenul credincios".

حبّذا لو قامت وزارة الاعلام بنشر هذه الكتب ضمن سلسلة جديدة

„***Ar fi bine*** dacă Ministerul Culturii ar publica aceste cărţi în cadrul unei noi serii"

حبّذا لو طبّقت منهجك على الأحداث الأخيرة

„***Ar fi bine*** dacă ai aplica metoda ta la ultimele evenimente".

Din aceeaşi familie de semnificaţii fac parte ***mā 'ağmala*** „ce frumos este", ***mā 'aḥlā*** „ce plăcut, ce drăguţ" etc.

لذّة الهوى والاستسلام للحبّ ما أحلاها

„Dulceaţa pasiunii, abandonul în dragoste — *cît de plăcute* sînt".

ما أحلى هاته البنية أيام كانت صغيرة

„***Ce drăguţă*** era fetiţa asta cînd era mică"

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

b) Semnificațiile negative — antonimele ideii de „bine" — sînt mult mai puțin frecvente ca formule de modalizare, lucru explicabil dacă avem în vedere că, dincolo de exteriorizarea unor emoții, formulele apreciative de tipul „este bine" fac parte dintr-un limbaj al acțiunii, al persuasiunii, ceea ce este valabil într-o măsură mai mică pentru antonimele lor. Vom observa că, în chip paralel, modalizatorul „trebuie", „este necesar" apare cu mult mai frecvent decît forma lui negativă „nu trebuie", că formulele injunctive sînt mai frecvente decît cele prohibitive.

De altfel, înrudirea ideii de „bine" cu cea de „necesar" face ca unele formule modalizatoare să poată fi situate la granița dintre cele două semnificații: *yağduru bi, ğadīr bi* „se cuvine să", „este demn de" (supra, p. 60).

Antonimele lui *ḥasan* și *ḫayr* — respectiv *sayy'* și *šarr* nu apar în mod obișnuit în formule de modalizare din categoria celor menționate pentru primele. Apar semnificații derivate de tipul *min al— 'asaf* „este injust, arbitrar, reprobabil".

ومن العسف أن يقف الناقد عند شاعر أو شاعرين كبيرين ثم يغمض عن غيرهما

„*Este injust* ca un critic să se oprească asupra unui poet sau asupra a doi poeți mari și apoi să închidă ochii asupra altora în afara lor".

Sînt frecvente, însă formule exclamative de tipul:

„Ce groaznic este" ما أبشعَ

„Ce rău este" ما أسوأَ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„ Ce rău: ce idee: imposibil:" هيهات

„Ce rău este" بئس

ما أبشع الحياة اذا كانت أدوات الفكر
محصورة العدد وقوالبه جامدة لا تتغيّر

„*Ce groaznică ar fi viața* dacă instrumentele gîndirii ar fi în număr limitat, dacă tiparele sale ar fi imuabile, neschimbătoare".

بئس مسلك النميمة

„*Ce urîtă* purtare este calomnia".

هيهات لمن دخل هذا العالم الجميل أن
يلاقيه الا السعادات والمسرّات

„*Este cu neputință* pentru cel ce intră în această frumoasă lume să fie întîmpinat numai de fericiri și bucurii".

2. Semnificații de modalizare introduc formule ca *min(li) ḥusni l-ḥaḏḏi* „din fericire" cu antonime ca *li sū'i l-ḥaḏḏi* „din păcate, din nefericire" sau diverse formule conținînd ideea de „regret" *'asaf* — cum ar fi *li l-'asaf* „din păcate".

ومن حسن الحظّ أن هذه الصعوبة لا تحول دون
قيام هذه العلوم على أسس متينة شريطة أن تتبع

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

طرق خاصّة في البحث

„*Din fericire,* această dificultate nu împiedică constituirea acestor ştiinţe pe baze ferme, cu condiţia să fie urmate direcţii proprii în cercetare".

فمن حسن الحظّ أنّ للفلسفة تعاريف عديدة

„*Din fericire,* filozofia are numeroase definiţii".

والشيء الموسف حقًا أن فقهاء اللغات عنوا أكثر ما عنوا بابراز نواحي الاختلاف ولم يهتمّوا الّا قليلا بتوضيح نواحي الاتّفاق

„*Lucrul cu adevărat regretabil* este că lingviştii s-au preocupat cel mai mult de evidenţierea punctelor de divergenţă şi nu s-au preocupat decît puţin de clarificarea punctelor de convergenţă".

(...) تحت اسم مقتضيات وضرورات ، لا نستطيع ويا للأسف الافلات منها

„[···] sub numele de cerinţe şi necesităţi de care nu putem, *din păcate,* scăpa".

3. Pentru semnificaţiile „este greu", „este uşor" construcţiile sînt paralele.

يسهُل من السهل ما أسهلَ

„Este uşor", „cît este de uşor".

يصعُب من الصعب ما أصعبَ

„Este greu", „cît este de greu".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

فانه يصعب تجانب حالات الركود المتعاقبة
وكذلك ردود فعل عنيفة

„Este dificil să se evite stările de stagnare succesive ca şi reacţiile violente".

يصعب عليك التفكير فى أنهم أحباء وأزواج وأصدقاء

„Îţi vine greu să te gîndeşti că sînt iubiţi şi soţi şi prieteni".

انّه ليصعب احيانا وضع حدّ فاصل بين الفلسفة
وعلوم اللسان

„Este uneori dificil să se facă o delimitare netă între filozofie şi ştiinţele limbii".

من الصعب جدّا أن يثبت بالتجربة اذا كان دخان
مادّة أخرى معينة يمكن أن يكون أقلّ ايذاء من دخان التبغ

„Este foarte greu să se dovedească prin experienţă dacă fumul unei alte substanţe anume poate să fie mai puţin dăunător decît fumul de tutun".

ما أسهل أن نقول :التربية القديمة تمنع هذه المواقف.
لكن هل منعت التربية القديمة الطفل من أن يكون رأيه ؟
من ان تحبّ أو لا تحبّ ؟ منعت التعبير فقط

„Ce uşor este să spunem: vechea educaţie interzice aceste atitudini. Dar oare vechea educaţie l-a împiedicat pe copil să aibă propria sa părere? Să iubească sau să nu iubească? A împiedicat exprimarea doar".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Forma negativă a acestor modalități este, ca și în alte situații o formulă emfatică pentru exprimarea semnificației opuse:

ليس صعبا على الانسان العادى أن يفرق فى الحكم
بين طفل ذكيّ واخر عادى الذكاء.

„*Nu este greu* pentru omul obișnuit să facă distincție între un copil inteligent și altul de inteligență obișnuită".

4. „Important" *(muhimm)*, „grav" *(ḫaṭīr)*, „util" *(mufīd)* etc. sînt, de asemenea formule apreciative. Corespondentele lor negative apar mai puțin frecvent.

فالمهمّ الكم لا الكيف. والأهمّ من المهمّ أن ينتهى
المدرّس من المنهاج مع انتهاء العامّ الدراسيّ .
والأهمّ من كلّ ما تقدّم أن يتقيّد المدرّس بسير هذا
المنهاج سيرا يوميا

„*Important* este « cît » și nu « cum ». *Și ce este mai important din* important este ca învățătorul să termine programa odată cu încheierea anului școlar. Și cel *mai important* din tot ce s-a spus înainte este ca învățătorul să se țină zilnic de această programă".

وأخطر ما فى الأمر تعوّدنا هذا الترهّل حتّى أصبحنا
نعتبر أنّه " من غير الطبيعيّ " و " من غير المشروع "
أن نرفض " ما هو غير طبيعيّ وغير المشروع "

„*Cel mai grav lucru* este că ne-am obișnuit cu această delăsare într-atît încît am ajuns să considerăm că « este nefiresc ». și « nelegitim » să respingem ceea ce este nefiresc și nelegitim".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ومن المفيد هنا أن نقدّم مثالا

„*Este util* să dăm un exemplu"

5. „Este rar", „se întîmplă rareori" *(nādiran mā, mā 'aqalla):*

ما أقلّ أن تجد في البشر رجلا محمودا ومؤمنا وعالما ومع ذلك وفرت هذه الخصائص العظيمة في المفكّر العربيّ الكبير : محمود أمين العالم

„*Cît de rar* se întînplă să găseşti printre oameni un bărbat lăudat, credincios şi învăţat. Totuşi, aceste mari daruri se află din belşug la marele gînditor arab: Maḥmūd 'Amīn al-'Alem (joc de cuvinte cu numele criticului arab, n.n.)".

6. Modalităţile „este ciudat", „este de mirare" *(min al-ġarīb, min al-mustaġrab)* explicitează semnificaţia unor propoziţii exclamative care exprimă, după spusele gramaticilor arabi, tocmai faptul de a considera de mirare *(al-'istiġrāb).*

غريب أمر هذا الوجود المملوء بالأسرار والخفايا

„*Ciudat lucru* această experienţă plină de secrete şi taine".

من المستغرب أنّ القانون الدولي لا تشمل الشعوب كشعوب

„*Este de mirare* că legislaţia internaţională nu cuprinde

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

popoarele ca popoare".

Ceea ce „nu este de mirare" intră în ordinea firească a lucrurilor (în pofida aparențelor, uneori):

فليس من المستغرب ، والحالة هذه ، أن نرى
العديد من فقهاء اللغة يخوضون غمار الفلسفة

„Nu este de mirare, așa stînd lucrurile, să vedem mulți lingviști aventurîndu-se în filozofie".

Diverse tipuri de exclamații pot servi la exprimarea mirării:

كم هو مثير أن تسرق للمرّة الأولى

„Cît de ispititor este să furi pentru prima oară: "

يا لها مسؤولية صعبة

„Ce răspundere grea: "

B. Deziderativul

Modalitățile aparținînd acestei semnificații se referă la un viitor sperat sau dorit (a vrea, a dori, a spera, este de așteptat, de dorit, de sperat) fie la un optativ (ce bine ar fi dacă).

1. Din prima categorie fac parte verbe de tipul *'arāda* „a vrea", *šā'a* „a vrea", *'amala* „a spera" *rağā* „a spera, a dori", *rağiba fī* „a dori" etc., și modalitățile de tipul:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

من المنتظر

„Este de aşteptat"

من المتوقع

„Este de aşteptat, de presupus" من المحتمل

„Este de sperat" من المؤمل

„Este de dorit" من المرغوب فيه

أرجو عدم المؤاخذة

„*Aş dori* (te-aş ruga) să fii indulgent".

Obs.: Verbul *šā'a* „a vrea" şi antonimul său *'abā* „a nu vrea, a refuza" apar împreună într-un clişeu pe care-l traducem în română prin „vrînd-nevrînd" sau „indiferent dacă ne convine sau nu": *ši'nā 'am 'abaynā*

فمن المتوقع ، والحالة هذه ، أن نلاحظ نوعا من التشابه بين الألسن أو قل نوعا من التوازى فى التسمية

„*Este de aşteptat*, aşa stînd lucrurile, să observăm o anume asemănare între limbi, sau mai bine zis, un anume paralelism în denumire".

لو استشرنا لكان من المحتمل جدّا أن نطلق على أنفسنا اسما اخر غير الذى نعرف به

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Dacă am fi fost consultați, ar fi fost foarte probabil că ne-am da un alt nume decît cel cu care sîntem cunoscuți".

ومن المؤمل أن ينتهي العمل في المشروع في كانون الأول

„Este de sperat ca lucrul la acest obiectiv să se termine în decembrie".

2. Elementul de modalizare tip al acestei categorii este *layta* „dacă", „ce bine ar fi dacă", element care face parte din seria analoagelor lui *'inna* (tema enunțului care îl urmează apare la acuzativ).

ليت الصيف يطول

„Dacă vara ar dura [mai mult]! "

ليتني كنت معك

„Dacă aș fi fost cu tine! "

Law — indice de ireal în diverse împrejurări (în fraza dublă exprimînd irealul, de pildă). În limba modernă, *law* apare frecvent după verbe care exprimă un deziderativ, cum ar fi *wadda* „a-i plăcea", *tamannā* „a dori" *ištahā* „a dori, a pofti" (vezi Blau, p. 222).

لو كان أحمد حاضرا

„Dacă Ahmed ar fi fost prezent! "

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لو لم يأت

„Dacă n-ar fi venit! "

'Asā — element care exprimă posibilitatea — poate să exprime şi un optativ.

عساك تجد حلّا لهذه المشكلة المعقدة

„Poate [*îţi doresc*] să găseşti o soluţie la această problemă complicată".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VI. MODALITĂŢI TEMPORAL-ASPECTUALE

A. Modalităţile temporal-aspectuale în concepţia gramaticilor arabi

La categoria de modalităţi instituită de gramaticii arabi - *an-nawāsiḫ* — apare o grupare care are în frunte *kāna*, un verb pe care îl traducem cu „a fi" (cu toate că el nu se referă la existenţă decît în cazuri rare — vezi supra, p. 31), alte verbe cu sens temporal — *'aṣbaḥa* „a deveni", *mā zāla* „a continua să fie" etc. şi pseudo-verbul negativ *laysa* la care ne-am referit deja în calitatea sa de modalizator (supra p. 55). Problema care se pune este, pe de o parte, cea a relaţiei dintre *kāna* şi „surorile" sale cu valoare temporal-aspectuală şi anume problema tipului de modalizare pe care îl introduc, iar pe de altă parte, problema relaţiei dintre toate acestea şi *laysa* care pare cu totul izolat în această grupare.

Se ştie că gramaticii arabi au constituit aceste serii de „surori" în primul rînd în funcţie de influenţa pe care o exercită asupra cazului elementelor componente ale unui presupus enunţ nuclear. Surorile lui *kāna* — *laysa* inclusiv — „pun" subiectul la nominativ şi predicatul la acuzativ, atît *kāna* şi analoagele sale temporal-modale cît şi *laysa* deschid perspective „devenirii" asupra acestui predicat care poate să fie static în cazul propoziţiei nominale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Propoziţia

„Este clar" هو واضح

enunţă fie un adevăr general valabil, fie un adevăr valabil într-un moment care nu se defineşte în mod absolut, ci în raport cu persoana care enunţă.

Propoziţiile :

„Nu este clar" ليس واضحا

„A fost clar" كان واضحا

nu sînt atît de diferite între ele cît ar putea lăsa să creadă faptul că una este negativă şi alta afirmativă. Ambele privesc predicatul într-o perspectivă dinamică, perspectivă care, în ultimă instanţă, poate să ducă şi la o semnificaţie identică: ceea ce *a fost* clar poate să nu [*mai*] *fie clar.*

Aşa cum despre negaţie se poate spune că nu se referă la o stare a lucrurilor, ci la o atitudine, despre verbele din categoria lui *kāna* se poate spune că nu se referă la o *stare* a lucrurilor: chiar în împrejurarea în care un lucru *continuă să existe* se presupune o comparaţie între o stare anterioară şi cea prezentă.

Încă Sibawayhi atrăgea atenţia asupra caracterului suprapus al acestor modificatori de ordin temporal în arabă:

تقول : كان عبد الله أخاك فانّما أردت أن تخبر عن الأخوّة وأدخلت كان لتجعل ذلك فيما مضى

„Spui « Abd Allah *a fost* fratele tău » vrînd prin aceasta să informezi asupra relaţiei de fraternitate şi introduci *kāna*

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

pentru a pune acest lucru în trecut". (Sibawayhi, vol.I, p. 45).

Tipul de analiză al gramaticilor arabi presupune că propoziția nucleară este prezentă tot timpul în mintea subiectului vorbitor. Acest lucru este ignorat de acele gramatici ale limbii arabe care propun o analiză în care acuzativul numelui predicativ al propozițiilor conținînd *kāna* ar fi justificat de funcția de *ḥāl* (circumstanțial de stare) a acestuia. Se știe, însă, că acest circumstanțial se adaugă unei propoziții complete: a considera predicatul lui *kāna* drept circumstanțial de stare înseamnă a-l considera o parte secundară a propoziției în timp ce în perspectiva gramaticilor arabi el este o parte indispensabilă a propoziției, predicat al propoziției nucleare devenit predicatul lui *kāna*.

Trebuie să mai amintim că gramaticii arabi grupează în aceeași categorie propoziții ca:

„Zayd a fost negustor" كان زيد تاجرا

„Zayd scria" كان زيد يكتب

arătînd că funcția lui *kāna* este aceeași în ambele enunțuri.

Acest mod de analiză ni se pare justificat, avînd în vedere că în ambele cazuri este *pusă* la trecut o propoziție care chiar dacă conține un verb, nu dă decît indicații aspectuale. Aspectul este o categorie obiectivă, se spune, în vreme ce timpul este o categorie subiectivă (Cohen, p. 12).

Unele semnificații temporal-modale pe care le propun *kāna* și analoagele sale pot fi redate și de verbe „pline".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Un verb calitativ în trecut va reda aceleaşi semnificaţii ca cele redate de *kāna* cu un predicat care se raportează calitatea respectivă.

كان أعداؤه كثيرين   كثر أعداؤه

„Duşmanii lui au fost mulţi".

Important este, însă, că unele tipuri de semnificaţii temporal-aspectuale pot fi redate de aceste auxiliare sau semi-auxiliare cu tendinţă de a forma serii, microsisteme.

B. *Kāna*: semnificaţii generale

Se poate observa că în timp ce propoziţia verbală este aptă să exprime prin forma verbului — la care se adaugă şi indicaţiile de context — valori aspectual-temporale şi modale, propoziţia nominală realizează asemenea valori prin modificările verbului *kāna* şi ale „surorilor" sale. Se poate spune, deci, că forma reală, prezentă a propoziţiei nominale (un prezent coincizînd cu momentul vorbirii sau un prezent continuu) conţine un *kāna* virtual care se actualizează îndată ce prepoziţia nominală este „situată" (în timp, în perspectiva vorbitorului). De altfel şi în limba română *a fi* încetează să fie un simplu element de legătură în momentul în care se conjugă la alt timp decît prezentul şi la alt mod decît indicativul. În acest fel, *kāna* este *singurul* purtător al unor valori temporale şi modale ale unei propoziţii nominale la origine, în timp ce el *adaugă* valori temporale şi modale suplimentare propoziţiei verbale.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

a. Valoarea cea mai obişnuită pe care o introduce *kāna* este cea de situare în trecut: trecut fără alte determinări pentru propoziţia nominală, trecut durativ cînd însoţeşte un verb imperfectiv sau un element semiverbal (participiu activ), trecut în trecut (echivalent al mai mult ca perfectului) cînd însoţeşte un verb perfectiv.

وقد كان اختيار النديم يعتمد على قدرته على استثارة الضحك، لذا كان الندماء فى أول الأمر من ذوى الشذوذ الجثمانى كالمشوّهين والعميان والأقزام وحدوب الظهور، كما كانوا يختارون من المجانين والبلهاء والمشهورين بالغفلة، وفى الحالتين كان هؤلاء موضع سخرية الملك أو الأمير لغرابة منظرهم أو شذوذ تنكيرهم

„Alegerea bufonului *se baza* pe capacitatea sa de a stîrni rîsul, de aceea bufonii [*se alegeau*] la început dintre cei cu defecte fizice ca pociţii, orbii, piticii, cocoşaţii. De asemenea *se alegeau* dintre nebuni, slabi la minte ori vestiţi pentru stupiditate. În ambele cazuri, ei *erau subiect de batjocură* pentru rege sau prinţ datorită ciudatei lor înfăţişări sau felului neobişnuit în care ştiau să se deghizeze".

وكان فى الوقت نفسه باحثا عن الأسباب الفكرية والاجتماعية التى تحرّك الحياة حوله

„În acelaşi timp *căuta* cauzele ideologice şi sociale care puneau în mişcare viaţa din jurul său".

وكانت قد احتشدت جماهير غفيرة بصمت منذ مساء الأمس أمام مقرّ البابا

„[Încă] cu o seară înainte, o mare mulţime de oameni *se adunase* în tăcere în faţa sediului papal".

وكانت قد انتهت دراستها الجامعية فجاء شاب مهندس يطلب يدها

„*Terminase* studiile universitare şi a venit un tînăr inginer să-i ceară mîna".

— Aceeaşi valoare temporală pot s-o introducă în subordonate morfemele *'an* şi *'anna* precum şi apariţia infinitivului *(maṣdar)* lui *kāna: kawn.*

Echivalenţele sînt de tipul

أن يعاني من (...)
„Să sufere de"

هو يعاني من (...)
„Suferă de"

أنه يعاني من (...)
„Că suferă de"

أنه كان يعاني من (...)
„[Faptul] că suferea de"

هو كان يعاني من
„Suferea de"

كونه يعاني من (...)

أنه كان قد عان من (..)

هو كان قد عاني من

„[Faptul] că suferise de"

„Suferise de"

كونه قد عاني من (...)

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

وكان قداسته قد تعرض لهذه النوبة مساء أمس وزاد من حدتها كونه يعاني من مرض النقرس في مفاصله مما اضطر أطباءه الى منعه من أية حركة والتزام الراحة الكاملة في مقره الصيفي بالقرب من روما حيث لم يكن يدخل غرفته سوى طبيباه وسكرتيراه الخصوصيان وسكرتير الدولة

„Sanctitatea sa *suferise* un atac ieri seară care a fost cu atît mai acut cu cît *suferea* de gută, ceea ce i-a obligat pe medicii săi să-i interzică orice mişcare şi [să-i recomande] repaos absolut la reşedinţa sa de vară din apropierea Romei unde nu *intrau* în camera sa decît cei doi medici ai săi, cei doi secretari particulari şi secretarul de stat".

وأعرب مسؤول أمريكي في وزارة الدفاع الأمريكية عن استغرابه لكون القتال بدأ في ثانية من بعد الظهر وهو وقت غريب لبدء الحرب

„O persoană de răspundere de la Ministerul Apărării din S.U.A. şi-a exprimat mirarea în legătură cu *faptul că lupta a început* la orele două după amiază, ceea ce este un moment neobişnuit pentru începerea războiului".

بل من المؤكد أن تكون قد فرضته التجارب الدرامية التي تحفل بها قصصك

„Este sigur că *va fi fost impus* de experienţele dramatice de care sînt pline povestirile sale".

b. Valoarea de viitor în propoziţia nominală este introdusă cu *sayakūn, sawfa yakūn.*

فسـتكون نهاية هذه السـنة هى وقت الشـروع بالتفكير فى كركوك جميلة تنافس المدن العراقية الأخرى

„Sfîrșitul acestui an *va fi* momentul în care vom începe să ne gîndim la un Kirkuk frumos, care să rivalizeze cu celelalte orașe irakiene".

انّ لقاء الشـباب يعبّر دائما عن الأمل والمستقبل المشـرق (..) فمن المؤكّد أنّه سـيكون له وزن كبير

„Întîlnirea tineretului exprimă întotdeauna speranță și [încredere] într-un viitor strălucit. Este cert că [această întîlnire] va avea o mare importanță în sprijinirea luptei de eliberare a popoarelor.

– Viitorul anterior este exprimat prin *kāna* conjugat la prezent urmat de verbul respectiv la trecut.

(...) حينما يكون الطفل قد أصبح أكثر حركة واستقلالا

„[...] cînd copilul va fi devenit mai mobil și mai independent".

c. Se poate observa că verbul *kāna* conjugat la prezent se referă fie la alt timp decît prezentul, fie la alt mod decît indicativul. Cea mai obișnuită valoare este cea de probabilitate pe care o exprimă *qad yakūnu* „s-ar putea să fie" (supra p. 71).

d. Valorile așa-zis „temporale" pe care le introduce *kāna* pot fi însoțite de semnificații și presupoziții care vor fi dezvoltate pe deplin fie de „surorile" sale, fie de verbe „pline".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Semnificația de trecut durativ pe care o introduce *kāna* într-o propoziție verbală poate să se întregească printr-o idee de durativ în prezent *(mā zāla;ḍalla)*

كان يكتب وظلّ يكتب

„Scria și continua să scrie".

Ideea de a deține o calitate în trecut poate fi completată, cînd nu este vorba de o narațiune istorică, cu:

1. ideea de devenire, de schimbare:

كان طالبا فى هذه الكلّية وأصبح أستاذا

„A fost student în această facultate și a devenit profesor".

2. ideea de durată:

كان ومازال تاجرا

„A fost și continuă să fie negustor".

3. ideea de încetare a stării respective:

لم يعد تاجرا

„Nu mai este negustor"

Ideea de iterativ care poate rezulta din construcția *kāna* + perfectiv *(kāna qad fa'ala)* – ceea ce redăm în română prin „a mai făcut" – poate să aibă echivalent în construcția cu *sabaqa'an*. Adverbul din română sugerează echivalența construcțiilor „a *mai* făcut" și „nu *mai* face". În ambele cazuri avem a face cu o idee de iterativ, chiar dacă în al doilea ea este negată (pentru a fi negată trebuie să existe ca posibilitate).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

C. Incoativul

Incoativul este o trăsătură semantică pe care o posedă în comun o serie de verbe care marchează ideea de schimbare, de trecere de la o stare la alta.

În categoria de modificatori *(an-nawāsih)* propusă de gramaticii arabi se întîlnesc și semiauxiliare incoative *('aṣbaḥa, ṣāra, bāta, 'amsā, 'aḍḥā* — toate conținînd ideea de „devenire"). Unii gramatici adaugă categoriilor de modificatori deja menționate (supra p. 18) alte două categorii legate de semnificația de incoativ.

a. *'af'ālu l-muqāraba* „verbele de iminență" dintre care unele se referă la începutul unei acțiuni *(ṭafiqa, ǧa'ala)* iar altele se referă la momentul care îl precede: acestea sînt verbele de iminență propriu-zise *(kāda, 'awšaka)*.

b. *af'ālu t-taḥwīl* „verbe de transformare". Acestea sînt verbe cauzative, în care transformarea sau devenirea reală sau presupusă (unele înseamnă „a lua ceva drept ceva") are loc la intervenția unui agent. Raportul dintre două forme verbale derivate din aceeași rădăcină *ṣāra* și *ṣayyara* arată relația dintre un incoativ și un cauzativ-incoativ.

Verbele de acest fel sînt în concepția gramaticilor arabi următoarele:

„a transforma" صيّر

„a face" جعل

„a lua ceva drept [altceva], a-și face" اتّخذ

„a face să revină, a transforma" ردّ

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„a lăsa" ترك

Nu avem a face în cazul verbelor din această categorie cu modalităţi, ci cu semnificaţii intrinsece ale verbelor respective. De cele mai multe ori nu sînt de conceput propoziţii nucleare „ascunse" în spatele acestei noi semnificaţii.

O propoziţie ca:

صيّر البرد الماء ثلجا

„Frigul a făcut din apă ghiaţă"

nu poate fi concepută ca avînd la bază:

الماء ثلج

„Apa este ghiaţă"

– Unele semnificaţii de incoativ sînt proprii unor forme verbale derivate, spre exemplu:

forma a IX-a

„S-a înroşit" احمرّ

forma a V-a – incoativ reflex:

„A devenit învăţat" تعلّم

Cînd formele cauzativă şi incoativă sînt puse alături, sensul este mai clar:

علّمه فتعلّم

„L-a învăţat şi el a învăţat [s-a făcut învăţat]".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

– Valori de incoativ pot cuprinde și verbele așa-numite calitative: ele se referă nu numai la posedarea unei calități ci și la dobîndirea ei: *kaṯura* este și „a fi mult” și „a deveni numeros”.

– Semiauxiliarele la care ne vom referi *adaugă* semnificații de incoativ unor verbe care pot să nu fie incoative sau propoziției nominale, în cadrul căreia introduc ideea de devenire.

1. Verbe cu semnificații de incoativ pot fi utilizate și ca semiauxiliare

„a începe, a porni să” {
بدأ
آخذ
طفق
أنشأ
هبّ
جعل
قام
راح

Atrage atenția faptul că verbul care are semnificația pricipală „a lua” capătă semnificație de incoativ ca semiauxiliar: „a prinde să”, „a [se] apuca să” – adică așa cum se întîmplă și în română. Toate aceste verbe arată că un proces – sau o acțiune repetabilă – se află la începuturile ei.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

وقد بدأت الحياة الطبيعية تعود الى العاصمة

„Viaţa normală *a început* să revină în capitală".

هذا العدد أخذ بالانخفاض

„Acest număr *a început* să scadă".

بدأت المساعدات القادمة من الدول الغربية

أول أمس بالوصول الى السودان

„Ajutoarele care vin din ţările occidentale *au început să sosească* alaltăieri în Sudan".

(...) لدى الشعراء ممن بدأت أسماؤهم

تظهر منذ مطلع السبعينات

„[...] la poeţi ale căror nume *au început să apară* de la începutul anilor şaptezeci".

أخذ يقرأ أخذ يقرأ بصوت عال

„*A început să citească* cu voce tare"

جعل يستمع الى كلّ تلك الحركات

„*A început să asculte* toate acele mişcări"

وقد شرع الجانبان في عقد اجتماعات

„Cele două părţi *au început să ţină* reuniuni".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

هبّ الجميع يتناقشون

„Au pornit cu toţii *să discute".*

أنشأ يقلّد حركات الممثل في المسرحية

„S-a apucat să imite mişcările actorului din piesă".

قام يدافع عن حقه

„S-a ridicat să-şi apere dreptul".

Obs. Verbul care înseamnă şi în arabă şi în română „a se ridica" este deturnat aici de la semnificaţia sa de bază şi capătă o semnificaţie de incoativ.

2. Majoritatea aşa-ziselor „verbe de devenire" au o semnificaţie care se referă la timp: unele dintre ele continuă chiar să se utilizeze cu această semnificaţie „plină".

„a deveni", „a fi de dimineaţă" أصبح

„a deveni", „a fi spre amiază" أضحى

„a deveni", „a fi spre seară" أمسى

„a deveni", „a înnopta" بات

„a deveni", „a fi dimineaţa" غدا

Alături de acestea mai apar *ṣāra* care, împreună cu *'aṣbaḥa* este cel mai frecvent utilizat verb din această categorie şi *'āda, raǧa'a* cu semnificaţia de „a reveni". Este de notat, de asemenea, apariţia în limba modernă a

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

verbului *rāḥa* cu valoare de auxiliar. Verbul care are semnificația de „a merge" introduce ca auxiliar o valoare de incoativ-ingresiv (ex.: *rāḥa* yartadī 'āḥira mā tawaṣṣalat 'ilayhi duwaru l-'azyā'i l-bārisiyya „a început să se îmbrace după ultimul strigăt al caselor de modă pariziene"). Exemplele pe care le dă Blau (p. 220-221) pentru valoarea de durativ pe care ar căpăta-o *rāḥa* ca auxiliar nu par convingătoare. *'aṣbaḥa* și *'amsā* apar cu sens „plin" în contextele ce urmează:

أصبح وقد نسي ذلك كلّه

„[Cînd a fost] de dimineață a uitat totul".

حتّى اذا أمست الساعة لم يبق لحامد
بدّ من أن ينصرف الى بيته

„*Cînd s-a făcut seară* [lit.: cînd ceasul s-a înserat] Hamid n-a avut decît să plece acasă".

Ideea de transformare, de devenire, este cea pe care o pot introduce toate aceste verbe.

ذلك أنّه صار واضحا (...)

„Căci a *devenit clar* [...]"

فأصبحت الثياب الجلد الثاني فوق الجسم

„Îmbrăcămintea *a devenit o a doua piele* pe corp".

الترجمة وحدها لا تكفي . انّها اذا لم تكن

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

مسبوقة بقاعدة ثقافية قومية ، فانها تغدو سببا من أسباب الاغتراب الثقافي

„Traducerea singură nu ajunge. Dacă ea nu este precedată de o bază culturală națională, *devine* una dintre cauzele alienării culturale."

ما يزال الزمن صعبا ، تكثر الأسئلة ومعها يصير الجواب صعبا

„Vremurile continuă să fie grele. Întrebările se înmulțesc și, cu ele, *răspunsul devine greu*".

Obs.: Verbul calitativ *katura* are și el o semnificație incoativă aici: „se înmulțesc", „devin numeroase".

وبذلك أصبح الشعر بلا لون وبلا طعم

„Astfel *a ajuns* poezia *fără culoare și fără gust*."

وبتعبير اخر فهناك لا محالة تباعد على مستوى الألفاظ ولكنّ التقارب أصبح اليوم أمرا ملحوظا على مستوى الفكر

„Altfel spus, există o distanțare la nivelul cuvintelor, dar apropierea *a devenit* astăzi *vizibilă* la nivelul gîndirii".

انّ تعدّد الطوائف أصبح أحد مظاهر الدول الحديثة

„Caracterul multiconfesional *a ajuns unul dintre* fenomenele [inerente] statelor moderne".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

الحياة أمست معقّدة فى عصرنا هذا

„Viaţa a devenit complicată în epoca noastră".

Cînd însoţesc un alt verb, semnificaţia pe care o introduc verbele respective este de cele mai multe ori cea pe care o redăm în română prin „a ajuns să". Presupoziţia este că o stare anterioară mai bună s-a transformat în alta mai rea, mai grea sau de natură să şocheze. Este de remarcat că semnificaţiiile negative tind să fie însoţite de verbe care se referă la seară sau noapte (vezi şi mai sus *'amsat mu'aqqadatan* „a devenit complicată").

هذه المسألة يتكرّر طرحها فى نهاية كلّ موسم مسرحى الى الحدّ الذى أصبحنا نخشى فيه من التكرار المملّ والافتعال

„Această problemă se pune din nou la sfîrşitul fiecărei stagiuni teatrale, în aşa măsură încît am ajuns să ne temem de repetarea plictisitoare şi de scornire".

خفّضت الحكومة البرازيلية عملتها للمرّة الثانية خلال العام الحالى بحيث أصبح الدولار يساوى ١٨٫٣١ كروزيرو بينما كان يساوى قبل التخفيض الأخير ١٧٫٩٣ كروزيرو

„Guvernul brazilian şi-a depreciat moneda pentru a doua oară în cursul anului curent astfel încît dolarul *a ajuns să echivaleze* 18,31 cruzeiros după ce echivala, înainte de depreciere, 17,93 cruzeiros".

وهكذا بتّ نحيل على الرفيق القائد مهمّاتنا نحن

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

لنتفرّغ مع الاسف الى مهمّات أخرى لا صلة لها اطلاقا بمسؤولياتنا

„Astfel *am ajuns* să-i lăsăm tovarăşului preşedinte sarcinile noastre proprii pentru a ne consacra, din păcate altor sarcini care nu au nici o legătură cu responsabilităţile noastre”.

Cînd însoţesc verbe cu semnificaţia de „a şti”, „a crede”, „a considera”, verbele respective sugerează că părerea exprimată este rezultatul unui proces al meditaţiei, al examinării faptelor:

يعتقد الانسان اليوم أنّه صار يعرف كلّ بقعة من بقاع الكرة الأرضية

„Omul crede astăzi că a ajuns să cunoască fiecare bucată de pe globul pămîntesc”.

فأصبح يرى أيام الزوجية أياما ذابلة لا طعم ولا لون لها

„A ajuns să considere zilele vieţii conjugale zile fade, fără gust şi fără culoare”.

وقلّ أن يرد بينهم أمر زواج حسن اذ أصبح الان يظنّ أنّه وصل الى شيء

„Rareori venea vorba între ei de căsătoria lui Hasan căci *începuse să creadă* că a ajuns la ceva”.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Alteori cînd verbele din seria *'aṣbaḥa* însoțesc un alt verb semnificația este de început al unei acțiuni, semnificație de același tip cu cea pe care o introduc verbele din categoria *bada'*.

وصار يقلب في رأسه لعله يجد زوجين ممن يعرف

أعطتهم الصلة الرسمية من الهناءة ما كانا يريدان من قبل

„A început să întoarcă [lucrurile] în cap , doar-doar va găsi doi soți cărora legătura oficială să le fi dat acea mulțumire pe care o doreau înainte".

3. Așa cum s-a arătat, așa-numitele verbe de iminență au fost legate și de gramaticii arabi de cele incoative: o schimbare a unei stări este gata să se producă, este pe punctul să aibe loc.

Aceste verbe sînt:

كاد ، أوشك ، كرب

dintre care ultimul este rar.

Celelalte două – *kāda* și *'awšaka* – apar fie urmate de un verb la prezent (ele însele pot apare conjugate la prezent) fie de *'an* și un verb la conjunctiv.

كاد ينتهي من قراءة الكتاب

كاد أن ينتهي من قراءة الكتاب

„Este gata să termine de citit cartea".

أوشكت الأمور تستقر

أوشكت الأمور أن تستقر

„Lucrurile sînt pe cale să se stabilizeze".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

O semnificație apropiată, oarecum simetrică cu precedenta, introduce *mā labiṯa (lam yalbaṯ)* „n-a întîrziat să", „de îndată, curînd".

على أنّ التقليد لا يلبث أن ينقلب اتّجاهه :
من الطفل الى الراشد بعد أن كان من الراشد الى الطفل

„Dar imitația *își inversează curînd* direcția: de la copil la adult, după ce fusese de la adult la copil".

من يتأمّل فى تاريخ الأمم ، فانّه سوف يقع على حقيقة
مفادها أنّ كلّ بداية فى احياء التراث انّما تبدأ من
فورة عاطفية ما تلبث بمرور الزمن أن تتعقلن شيئا فشيئا

„Cine examinează cu atenție istoria [diferitelor] nații va descoperi un adevăr și anume că orice început în reînvierea patrimoniului [cultural] pornește de la un impuls sentimental care *ajunge* încetul cu încetul, cu trecerea timpului *să capete un caracter rațional*".

ثمّ ما لبثت هذه العاطفة الجياشة أن تحوّلت
شيئا فشيئا الى موقف عقلانى

„Acest sentiment năvalnic *n-a întîrziat să se transforme*, încetul cu încetul, într-o atitudine rațională".

Cu același sens apar corelativele *mā kāda... ḥattā* „nu bine, ...că și", „de îndată ce... a și".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ما كدت أرى وجه القاضى حتّى وجمت

„*Nu bine* am văzut fața judecătorului *că am și amuțit*".

O schimbare rapidă sugerează și *mā, lam ... ḥattā*

ما ، لم ... حتّى

ولم يمض يومان حتّى نشرت تلك الصور فى الصحف والمجلّات

„*N-au trecut nici două zile* că pozele respective *au și apărut* în ziare și reviste".

– Negația cu *lā.. ḥattā l-'āna* / *lam ... ba'du* } „Nu încă"

pare legată tot de ideea de iminență sau de incoativ presupus.

اكتشف شعبا جديدا لم يتعرّف بعد على العالم

„A descoperit o nouă populație care *nu făcuse cunoștință încă* cu lumea".

وأعرف أيضا أنّنا لم نعتد حتّى الان على مثل هذا النوع من التفكير

„Știu, de asemenea, că noi *nu ne-am obișnuit încă* cu un asemenea mod de gîndire".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

D. Durativul

a. În seria analoagelor lui *kāna* sînt incluse o serie de verbe care se referă la durată, la continuarea acţiunii. Unele dintre ele poartă această semnificaţie în orice împrejurări şi pot s-o împrumute enunţului în întregul său iar altele apar numai ca semiauxiliare: este cazul unor forme conţinînd o negaţie şi care înseamnă, la origine, , a nu înceta să". Este de remarcat că cel mai frecvent durativ din arabă *mā zāla,* este o formulă negativă de acest tip. În araba modernă, mai ales în texte beletristice, se întîlneşte şi forma *lā zāla* care continuă, arată J.Blau, o utilizare apărută în „araba medie substandard" (174-175). Această neaşteptată apariţie a negaţiei *lā* în faţa unui verb cu formă de perfectiv (*lā* nu apare în principiu în această propoziţie decît pentru a exprima un optativ) ar putea fi justificată tocmai prin semnficaţia de durativ a întregii formule. Deoarece legătura etimologică cu *zāla*, care înseamnă „a dispare" nu mai este, probabil, simţită, asocierea ideii de durată cu o negaţie care se referă la un lucru îndeplinit, isprăvit, a putut părea nepotrivită. Interesant, este că această formulă este simţită în prezent ca hipercorectă, de unde şi apariţia ei în stilul literar îngrijit (exemplificările lui Blau sînt din Naǧīb Maḥfūẓ şi din lingvistul irakian as-Sāmirrā'ī). De remarcat, însă, în exemplele care urmează şi o situaţie simetrică: apariţia negaţiei *mā* în faţa imperfectivului *yazālu*.

„a nu înceta să" — ما زال

„a continua" — ما برح

— ما فتئ

„a dura" — دام

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„a rămîne" بقى

„a rămîne" لبث

„a rămîne" ظلّ

De regulă aceste analoage ale lui *kāna* sînt urmate, ca şi acesta, fie de un verb, fie de un nume în acuzativ (forma transformată a predicatului *ḫabar* din propoziţia de bază), fie de un complex format din prepoziţie şi nume. Se poate observa, însă, că, mai ales cînd acest predicat este un pronume, el se păstrează, uneori, la forma de nominativ. Această formă este considerată greşită din perspectiva normelor limbii literare clasice, dar poate fi întîlnită şi în Naǧīb Maḥfūẓ (vezi Blau, p. 196). Este semnificativ, însă, că şi în exemplul citat de Blau şi în cel pe care îl dăm la pct. e avem a face cu ideea de identitate: *ẓalla huwa huwa* în Maḥfūẓ: *baqiya huwa huwa* „a rămas acelaşi". Explicaţia ar putea fi că schimbarea formei pronumelui (nu este vorba doar de schimbarea desinenţei, ca la nume) sparge clişeul care exprimă identitatea. Aceeaşi ar putea fi raţiunea pentru care formulei consacrate *'anā lastu 'iyyāhu* „nu sînt eu [acela]" îi este preferată, uneori, în limba modernă *'anā lastu huwa* (a nu se uita că *laysa* face parte dintre „surorile" lui *kāna* şi cere, în principiu, un predicat în acuzativ).

Există şi alte verbe care exprimă ideea de durată — *'istamarra* în primul rînd — dar cele menţionate mai sus funcţionează şi ca auxiliare.

Ideea de durată se referă la:

1. continuarea existenţei
2. continuarea posesiei, apartenenţei
3. continuarea unei acţiuni

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

4. persistența unei calități
5. identitate (persoană, obiect, loc etc.).

1. Clișeul pentru „continuă să existe" este *mā zāla qā'iman, lā yazālu qā'iman.*

المسألة تبقى قائمة

„Problema continuă să existe"

الأسباب الموضوعية للأزمة اللبنانية ما تزال قائمة

„Cauzele obiective ale crizei libaneze *continuă să existe*".

لا تزال في بعض البلدان العربية أسواق خاصة تعرض فيها المخطوطات للبيع والشراء

„*Continuă să existe* în unele țări arabe piețe speciale în care manuscrisele sînt expuse spre vînzare sau cumpărare". („Continuă" pur și simplu înseamnă „continuă să existe").

انّ النزيف الدموى ما زال مستمرّا

„Vărsarea de sînge continuă".

2. Pentru „a continua să aibă" apare *mā zāla, lā yazālu la(hu):*

للمرأة لا يزال أنصار ومعادون

„Femeia [cauza femeii] *continuă să aibă* partizani și adversari"..

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

3. Continuarea unei acțiuni care poate să fie prezentată și ca prelungindu-se dintr-un trecut exprimat prin *kāna*.

ولكنّ التفاؤل كان ولا يزال يقاوم كلّ الأشباح المرعبة

„Dar optimismul *a înfruntat și continuă să înfrunte* toate spectrele înfricoșătoare".

ظلّ الركّاب يتمايلون ذات اليمين وذات الشمال
وما برح الجوّ صحوا وما فتئ السفر جميلا

„Pasagerii *se clătinau mereu* la dreapta și la stînga [dar] atmosfera *continua să fie senină* și călătoria era în *continuare plăcută* (...)"

فنحن لا نفتأ نعدّل سلوكنا كلّما أغنينا خبرتنا بالموضوع

„Noi nu încetăm să ne schimbăm comportamentul pe măsură ce ne îmbogățim experiența în problema [respectivă]".

Mā ziltu adkuru „îmi amintesc încă" a devenit aproape un clișeu. Presupoziția este „îmi amintesc, cu toate că a trecut atîta timp".

ما زلت أذكر كيف أنّ كاتبا عربيا كبيرا أطلق في مطلع
الستّينات من هذا القرن صيحته القائلة : كفّوا عن الكتابة
كفّوا عن قراءة التراث ، كفّوا عن احياء مكتباتنا القديمة

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

كفوا عن ذلك خمسين عاما ، وترجموا فى خلال هذه الأعوام الخمسين كلّ ما تستطيعون ترجمته من كتب الغرب ومؤلّفاته . وما زلت أذكر كيف أنّ هذه الدعوة على ما فيها من نشوز وشذوذ وجدت من يستجيب لها ويردّد صداها.

„*Imi mai amintesc încă* cum un mare scriitor arab a lansat, la începutul anilor 60 din acest secol, chemarea: Încetaţi să scrieţi, încetaţi să citiţi literatură clasică, încetaţi să reînviaţi vechile noastre biblioteci, încetaţi toate acestea vreme de cincizeci de ani şi traduceţi în acest interval tot ce puteţi traduce din cărţile Occidentului şi din operele sale. *Îmi mai amintesc încă* cum această chemare, cît de stranie şi ciudată [ar părea] a găsit pe unii care să-i răspundă şi să-i repete ecoul".

4. O calitate pe care o exprimă numele predicativ din propoziţia nucleară poate să fie pusă sub semnul duratei.

ما يزال الزمن صعبا

„Vremurile *continuă să fie* grele".

وما تزال الأسطورة خصبة جدّا فى ذاكرة هذا الانسان

„Legenda *continuă să fie* foarte fertilă în memoria acestui om".

فالرجل يعلن الان أنّه ما زال متمسّكا بفكرة قديمة

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

ظلّ يعتنقها ردحا من الزمن ولا يستطيع الان أن يبدّل فيها تبديلا

„Omul declară acum că el *continuă să țină* la o veche idee pe care a îmbrățișat-o o bucată de vreme și pe care n-o poate schimba acum în nici un fel".

لقد كان هدفي باستمرار وما يزال هو نقد الواقع المصري

„Țelul meu a fost întotdeauna și *continuă să fie* critica realității egiptene".

5. Verbele din această categorie servesc la exprimarea ideii de identitate:

ولكنّ هذا لا يمنع أن يظلّ الكرسي هو هو

„Dar aceasta nu împiedică scaunul să rămînă *identic cu sine însuși*".

اذا ظلّت مدارسنا حيث هي

„Deci școlile noastre *au rămas acolo unde erau*".

(...) غير أنّ كلّ لغة ستظلّ قائمة بذاتها

„[...] dar fiecare limbă *va rămîne de sine stătătoare*".

لكنّ محمّدا ظلّ فيما هو فيه

„Dar Muhammad *a rămas cum era*".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Mā zilnā fi-l-bidāya „sîntem încă la început" este un clişeu în stilul presei.

b. Legaţi de ideea de durată sînt şi alţi modalizatori de tipul:

„cîtă vreme" ما دام

„atîta vreme cît" طالما

„cîtă vreme nu încă" ما لم

Se observă că în primele trei formule apare *mā* cu valoare de durativ *(mā ad-daymūma)* însoţind, în primlele două cazuri, un verb invariabil cu semnificaţie de durată: *dāma* „a dura", *ṭāla* „a se prelungi, a ţine mult", *Mā dāma* a căpătat şi o altă semnificaţie în afară de cea de durată pe care o întîlnim într-un clişeu ca *mā dumtu ḥayyan* „cîtă vreme sînt în viaţă", şi anume o semnificaţie de cauzalitate: „din moment ce, dat fiind că" (a se vedea şi evoluţia semnificaţiei legate de timp în formula românească „din moment ce" către o semnificaţie de cauză).

În ce priveşte elementul cu valoare adverbială *ba'du*, semnificaţia de durată este una secundară şi nu foarte frecventă (Blau, p. 205 citează: *huwa waladun ba'du* „el este *încă* un copil" şi consideră apariţia acestei întrebuinţări un rezultat al tendinţei spre simplificare şi standardizare în limba modernă). Formula obişnuită este cea în care *ba'du* apare după o negaţie în trecut: *lam ya'ud ba'du* „nu s-a întors încă" cu presupoziţia „trebuia să se întoarcă" sau „se va întoarce" (vezi supra p. 114)

هكذا تبدو علوم المستقبل ضرورية لمجتمعاتنا
ما دمنا نحن مضطرين بالفعل لاختيار مستقبلنا

„În felul acesta, științele viitorului apar ca necesare pentru societățile noastre, *cîtă vreme sîntem obligați* în fapt să ne alegem viitorul".

ما دمنا بصدد الحديث عن الطريقة الوصفية ، نرى
لزاما على أنفسنا أن نسترشد بآراء الدكتور تمام حسان

„*Din moment ce* discutăm despre metoda descriptivă, ne vedem obligați să ne conducem după opiniile lui Tamam Hasan".

وهم يترددون فى ذلك طالما أنهم لا يجدون
مشترين لبضائعهم

„Ei ezită [să facă aceasta] *atîta vreme cît* nu-și găsesc cumpărători pentru mărfurile lor".

الحقيقة أنه لا يمكن أن يقوم مناخ صحى فى لبنان
ما لم تبعد هذه القيادات عن العمل السياسى

„Adevărul este că nu poate să existe o atmosferă sănătoasă în Liban *cîtă vreme* nu sînt îndepărtate aceste conduceri de la activitatea politică".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

E. Iterativul

a. Iterativul este o semnificaţie proprie unor verbe pe care o introduc unele adverbe: *min ǧadīd* „din nou", *marratan 'uḫrā* „din nou, încă o dată" etc.

Unele verbe se pot comporta ca semiauxiliare care introduc o idee de iterativ: este vorba de *'āda*, *'a'āda*, *'akṯara* şi altele.

عاد أعاد أكثر

أكثر من ذكره

„L-a pomenit *de multe ori*".

ولكنّا اذا أعدنا النظر فى الأمثلة السابقة فسنجد أنّ اختلاف النظرة فى الموجودات لا يغيّر شيئا من طبيعة تلك الموجودات

„Dar, *dacă examinăm din nou* exemplele precedente vom găsi că deosebirea de concepţie asupra lucrurilor existente nu schimbă nimic din natura acestor lucruri".

b. *Lam ya'ud* apare ca o negare a ideii de iterativ sau de durativ, continuativ

هذا شىء لم يعد مقبولا

„Acesta e un lucru care *nu mai este de acceptat*".

انّ ارجاع الأمور الى السابق واقامة توازن هو نفس التوازن الماضى لم يعد مجديا

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Întoarcerea lucrurilor înapoi și stabilirea unui echilibru care să fie același echilibru din trecut *nu mai este cu putință*".

لم يعد أحد قادرا على رسم حياته الشخصية
في معزل عن النار

„Nimeni *nu mai poate* să-și traseze viața personală departe de foc."

اذ لم يعد العالم الحديث يقبل أن تكون هنالك
زاوية فيه لا تتعامل بالنقد ولا تعرف قانون العرض
والطلب والمنافسة

„[···] căci lumea modernă *nu mai acceptă* să existe un colțișor în ea care să nu opereze cu moneda și să nu cunoască legea cererii și ofertei și concurența".

c. O semnificație de iterativ cu referire la trecut introduce *sabaqa('an)* „a fost înainte", „a mai fost".

يمتاز هذا الكتاب عن غيره من الكتب الكثيرة التي
سبق أن وضعها علماء غربيون من وجهة نظر غربية محض

„Această carte se deosebește de alte multe cărți pe care *le-au mai scris înainte* savanți occidentali [pornind de la] un punct de vedere pur occidental".

ليس الموقف من التراث موقفا عقلانيا فحسب، انه أيضا
كما سبق أن قلت في زاوية سابقة، موقف عاطفي

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„Atitudinea față de patrimoniul [cultural] nu este numai o atitudine rațională. Ea este, așa *cum am mai spus* într-o rubrică precedentă, și o atitudine sentimentală".

لا ننكر أن بعض هذه الاجابات قد جاء سهلا أو تكرارا لما سبق أن طرح فى مثل هذه المناسبة

Nu negăm că unele dintre aceste răspunsuri au venit ușor sau ca o repetare a ceea ce *s-a mai spus* în asemenea ocazie".

لقد سبق أن تم تعريف الحكومة وشخصية الانسان من وجهة نظر القانونية ـ والعكس صحيح فيما يتعلق بكلمة " شعب "

„*S-au mai definit* « guvernul » și « personalitatea umană » din punct de vedere juridic. Inversul este valabil în ce privește cuvîntul « popor »".

(...) العلاقات الثنائية بين البلدين والتى سبق أن تعرضت الى هزات عديدة منذ عام ١٩٥٨

„[...] relațiile dintre cele două țări *care au mai fost expuse* la numeroase zguduiri începînd din anul 1958".

لا ينبغى أن يفهم مما سبق (...)

„Nu trebuie să se înțeleagă din ceea ce s-a spus *înainte* (...)".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

F Final-rezultativul

Verbele care se folosesc cel mai frecvent pentru a exprima ideea de , a sfîrşi", „a încheia" sînt:

„a termina (de)" فرغ (من)

„a încheia, a sfîrşi" أنهى

„a sfîrşi (cu)", „a termina (de)" انتهى (من)

Pot fi considerate drept semiauxiliare care introduc ideea de încheiere, finalizare *tamma* „a fi complet", „a se încheia" şi *'atamma* „a încheia"

في عام ١٥١٦ كما ذكرنا تمّ احتلال سورية

„În 1516, cum am menţionat, Siria *a fost ocupată"*.

Nu totdeauna *tamma* introduce această semnificaţie; el apare frecvent în limba modernă pentru o semnificaţie de impersonal, echivalent pentru construcţii pasive din limba română sau alte limbi. Chiar în exemplul citat, semnificaţia ar putea fi interpretată în acest fel.

H. Fleisch se referă la conjuncţia *ḥattā* ca marcă specială pentru sfîrşitul acţunii (Fleisch, 1957, p. 179). Este de semnalat mai ales apariţia în construcţii în care se indică continuarea acţiunii pînă la punctul final:

ما زال يغنّي حتّى أسكته باشارة

„A continuat să cînte pînă cînd i-a făcut semn să tacă".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

G. Observații generale

Se observă că la realizarea unor semnificații temporal-aspectuale, la care ne-am referit în acest capitol, concură o serie de procedee. S-ar putea stabili o anumită ierarhie a acestor procedee care să aibă în vedere caracterul suprapus, *introdus* al acestor semnificații. Opoziții de tipul *static* vs. *non-static, dinamic* vs. *non-dinamic* , *durativ* vs. *non-durativ* etc., care caracterizează o categorie a aspectului, concepută mai larg decît se făcea într-o vreme, pot rezulta din:

1. opoziții de natură semantică între diverse categorii de verbe;

2. opoziții între formele cu sufixe și, respectiv, cu prefixe, considerate a exprima valori de perfectiv și imperfectiv;

3. opoziții între forme cu sau fără semiauxiliare din categoria *kana*, opoziții ale acestor forme cu semiauxiliare între ele, opoziții între forma afirmativă și negativă a unora dintre aceste semiauxiliare.

1. Opoziția dinamic - non-dinamic poate rezulta din semnificația unor verbe. În principiu, verbele calitative sau de stare ar trebui să exprime un non-dinamic. Această subcategorizare este cu atît mai ușor de realizat în arabă cu cît avem o schemă care caracterizează verbele calitative: *fa'ula — yaf'ulu*. H. Fleisch a atras atenția însă că aceste verbe nu sînt „verbe de stare" propriu-zise, așa cum au fost denumite: „Ele înseamnă « a căpăta o calitate » sau « a deveni într-un anume fel » (conform calității despre care este vorba); sau, drept consecință a căpătării [calității], « a avea o calitate » sau « a fi într-un anume fel » (aceasta, însă, pentru că a devenit astfel), de fapt un *rezultativ*" (Fleisch, 1957, p. 158).

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Observațiile lui Fleisch și exemplele respective adaugă dimensiunea dinamica unor verbe considerate prin excelență statice. Semnificative sînt exemplele citate de H.Fleisch din *Kāmil* de al-Mubarrad:

ما كان كريما فكرم

„Nu a fost generos și a devenit generos"

كان الشيء صغيرا فكبر

„Lucrul era mic și a devenit mare".

H. Fleisch nu crede că poate fi acceptată opoziția „starea permanentă, durabilă", exprimată de verbele tip *fa'ula*, și „stare momentană", exprimată de verbele tip *fa'ila*. Exemplele pe care le dă Wright în acea privință nu i se par concludente. Nu se poate accepta, spune el, că *kabura* ar exprima o calitate durabilă și *kabira* o calitate momentană, dacă luăm în considerație definițiile din dicționarul Lane:

kabura: a fi sau a deveni mare la trup sau ca vîrstă (mai ales a ajunge la pubertate) sau mare în stima oamenilor, mare în rang, în funcție (...)"

kabira: „a ajunge la apogeul creșterii, a deveni bătrîn, avansat în vîrstă (om, copil, animal)".

Dacă nu se poate vorbi despre o opoziție netă între cele două forme din perspectiva relației *permanent* vs. *momentan*, s-ar putea, totuși, lua în considerare o anumită tendință a verbelor din categoria *fa'ila*, nu numai a verbelor calitative din această categorie, de a exprima valori de „punctual". Ar fi de examinat, de exemplu, nu numai *ḥazina* „a fi trist", dar și *fahima* „a înțelege". Este

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

adevărat că unul dintre verbele cu care se exemplifică dubla valoare — static şi dinamic — este *'alima*, care înseamnă şi „a şti", şi „a afla", dar, aşa cum arătam, unul sau mai multe exemple nu pot contrazice ideea de tendinţă.

Valori de static sau dinamic, de punctual sau non-punctual pot rezulta şi din formele derivate. Este adevărat că atunci cînd se vorbeşte despre semnificaţiile formelor derivate, observaţiile care se fac sînt, în general, în legătură cu alte tipuri de semnificaţii şi valori: factitiv, reflexiv de diverse tipuri, tranzitiv vs. intranzitiv etc. Se poate presupune că sensurile de natură aspectuală la care ne referim ar deriva din alte semnificaţii specifice unor forme derivate. Sensul de dinamic al verbului la forma a V-a *(tafa''ala)* ar putea rezulta din semnificaţia de reflexiv mediu al formei (vezi *ta'allama* „a studia, a deveni învăţat", *taḥarraka* „a se mişca, a se pune în mişcare"şi altele); sensul de „punctual" al unor verbe la forma a VI-a *(tafā'ala)* ar putea rezulta dintr-o anumită interpretare a semnificaţiei de reciproc (vezi *tasāqaṭa* „a cădea [picătură cu picătură, bucată după bucată]). Şi în cazul formelor derivate se poate vorbi doar de tendinţe. Putem spune că forma a IX-a *('if'alla)* se referă, în general, la dobîndirea unei culori, deci la un aspect dinamic, dar ea poate însemna şi posedarea unei culturi sau a unei particularităţi fizice *('iḥmarra* este şi „a fi roşu" şi „a deveni roşu").

2. Formele cu sufixe şi respectiv cu prefixe ale verbului exprimă valori aspectuale şi temporale în concepţia lui Beeston: formele cu prefixe sînt esenţialmente statice şi nemarcate temporal, în timp ce formele cu sufixe sînt esenţialmente dinamice şi marcate

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

din punct de vedere al timpului (Beeston, p. 78-79). ceste valori statice și, respectiv, dinamice nu rezultă, însă, numai din opoziția celor două forme, arată Beeston, ci din semnificația verbului, pe de o parte, și din indicații de context pe de altă parte. De altfel H.Fleisch notează în același sens: „timpul rezultă din frază dacă lăsăm la o parte perfectivul, timpul narațiunii (Fleisch, 1957, p. 177). Contextul este cel mai important factor din punctul de vedere al lui Beeston deoarece, după cum spune el, marea majoritate a verbelor arabe sînt ambivalente și pot fi privite fie ca statice, fie ca dinamice. Se observă că, pentru a exemplifica acest lucru, Beeston face apel la forma de infinitiv *(maṣdar)*: *rukūb* înseamnă și „a încăleca" și „a fi călare", *ḥukm* înseamnă și „a guverna" și „a decreta" etc. Dacă forma în care ar fi fost date verbele era cea în care acestea se „citează" în mod obișnuit - respectiv forma persoanei a III-a perfectiv - valoarea de dinamic ar fi părut a prevala. Se observă că această ambivalență la care se referă Beeston, și la care ne-am referit și noi la pct.1, se rezolvă prin apariția verbului la forma cu sufixe sau cu prefixe: verbele calitative apar într-o perspectivă dinamică și mai rar statică la forma de perfectiv și într-o perspectivă statică la forma de imperfectiv: dacă *ḥasuna* este și „a fi bun, frumos" și „a deveni bun, frumos", *yaḥsunu* înseamnă mai ales „este bun, frumos". La fel și pentru alte verbe: dacă *'alimtu* este „am aflat", *'a'lamu* este „știu, cunosc".

Se observă că verbele de voință sau de activitate intelectuală pot să apară la forma cu sufixe fără ca aceasta să implice un trecut, ci doar această perspectivă dinamică asociată cu o valoare de rezultativ: *ẓanantu* „cred" *'araftu* „știu" (după ce am med\ at, pentru că am

aflat) etc.

Şi utilizarea formei cu sufix pentru exprimarea optativului ar putea fi interpretată prin această prismă: forma cu sufixe fiind o formă dinamică, este mai aptă să exprime deschiderea pe care o presupune optativul decît forma cu prefixe care este statică.

Există împrejurări în care factorul timp este lipsit de semnificaţie, şi aceasta mai ales în propoziţia subordonată (vezi şi Beeston, p. 79). Subordonatele introduse cu *'an* conţin un verb la forma cu prefixe, indiferent de timpul pe care îl marchează verbul din principală.

أردت / أريد } أن أزورك

„am vrut / „vreau } să te vizitez

Cum s-a văzut (supra p. 127) nici forma cu sau fără prefix la care apar unii modalizatori nu are vreo semnificaţie.

Formulele alternează:

„continuă să" ما زال لا يزال

„este aproape [să] كاد يكاد

3. O serie de modalităţi din categoria lui *kāna* introduc o perspectivă dinamică:

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

كان السفر أمنية ، فصار شبحا

„Călătoria *fusese* o dorință și *a devenit* un spectru!"

كان حلما .. وخلاصا .. فصار عذابا

„*Fusese* un vis... și o eliberare... *și a devenit* un chin!"

Faptul că *laysa* „nu este" a fost introdus de gramaticii arabi în această categorie nu face decît să atragă atenția asupra perspectivei dinamice pe care o aduce negația, perspectivă și mai vizibilă în *lam ya'ud* „nu mai este".

Dintr-un anumit punct de vedere, *ẓalla tāğiran* se opune lui *ṣāra tāğiran*, unul reprezentînd un durativ iar celălalt un nondurativ. Dacă comparăm între ele formele: *huwa tāğirun* și *ẓalla tāğiran*, observăm că forma în care apare *ẓalla* presupune o perspectivă dinamică, în timp ce cealaltă este prin excelență statică.

Este interesant să se observe ce semnificații rezultă din negarea unor modalizatori.

„a rămîne" لبث

„a sta mult pînă să" } ما لبث ، لم يلبث ... حتى
„îndată ce..., a și ..." }

„a reveni" عاد

„a nu mai [fi, face etc.]" ما عاد ، لم يعد

„a dispare" زال

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

„a nu înceta, a continua să" ما زال • لا يزال

„a fi aproape [să]" كاد

„de îndată ce... şi ..."
„n-a apucat bine să..., că şi (...)" } لم يكد • لا يكاد ... حتى

Semnificaţiile sînt fie în opoziţie, fie oarecum simetrice; pe o axă a desfăşurării acţiunii (vezi mai jos), *kāda* şi *mā kāda... ḥattā* se vor afla în imediata vecinătate a incoativului, de o parte şi de alta. *Mā labiṯa... ḥattā* se apropie ca semnificaţie de *mā kāda... ḥattā*, dar mergînd oarecum într-o altă direcţie prin faptul că neagă durativul (un echivalent posibil în română ar fi „n-a stat să..., ci îndată...").

Este de remarcat această semnificaţie de trecere bruscă de la o stare la alta exprimată şi prin alte formule decît cele la care ne-am referit. Fleisch citează o formulă pseudo-exceptivă: *mā huwa 'illā* (Fleisch, 1957, p. 181).

ما هو الّا أن دخلت منزلى حتّى شححت عليه

„De îndată ce mi-au intrat în casă [banii] am devenit zgîrcit cu ei".

Se poate adăuga aici şi *sar'āna mā [fa'al a]* „a face imediat ceva", despre care Monteil spune că era exclamativ numai în limba clasică: „cît de repede a făcut" (Monteil, p. 251-252), dar care păstrează ceva din această valoare pe care o avea în epoca clasică şi în epoca modernă: de altfel, această valoare de trecere bruscă de la o stare la

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

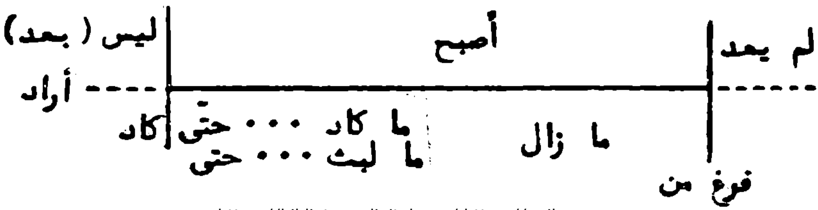
alta se potriveşte cu formele exclamative (vezi şi mai departe *'iḏā*).

Alte formule la care se referă Fleisch conţin negarea unor verbe de tipul *ša'ara* „a simţi", *'alima* „a şti" etc., urmată de *'illā*. Cu toate că Fleisch ne avertizează că orice încercare de traducere apropiată este inutilă şi contrară gîndirii arabe, avînd în vedere că primul sens al acestor verbe s-a şters, în română s-ar impune unele echivalenţe: „N-a apucat să-şi dea seama... că şi", „nici n-a simţit cum" şi altele asemenea lor.

Tot Fleisch se referă la rolul pe care îl are *'iḏā* „iată" introdus într-o relatare: a atrage atenţia asupra unui detaliu demn de interes sau asupra intervenţiei bruşte a cuiva sau a ceva (Fleisch, 1957, p. 180). Este acea valoare de surpriză (*mufāğa'a*) pe care au analizat-o şi gramaticii arabi, o semnificaţie de punctual, dacă ne raportăm la terminologa modernă privind aspectul.

*

Pornind de la sugestiile lui Cohen (p. 265), am putea imagina astfel o axă a semnificaţiilor legate de incoativ, durativ, final precum şi a unor sensuri adiacente (sînt înşirate numai modalităţi-tip dintr-o anumită categorie):

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Au fost propuse diverse ierarhii ale verbelor în legătură cu trecerea de la intenţie la faptă: a trebui-a putea—a vrea—a face. Ceea ce ne atrage atenţia cînd examinăm situaţia din arabă este că *'arāda* poate fi şi verb de iminenţă: *'arāda 'an yasquṭa* „vrea să cadă" (şi în română semnificaţia poate să fie de iminenţă) şi că ideea de capacitate de a face ceva este cuprinsă în forma cu prefixe a verbului, cea considerată a fi un imperfectiv (Blachere, p. 161). Din punctul de vedere al lui H.Fleisch, a spune numai că este vorba de o nuanţă secundară a imperfectivului indicativ este prea puţin: este vorba de „o nuanţă de aspect importantă" (p. 173) şi dacă nu se ţine cont de ea, textul devine uneori de neînţeles. Această nuanţă de aspect este cea care permite traducerea adjectivelor franceze în *-able* şi *-ible* cu imperfectivul formei de *mağhūl* a verbului: *yu'kal* „comestibil, care se mănîncă".

Lucrurile ar putea fi, însă interpretate şi altfel: orice *faptă* aflată în stare de înfăptuire presupune *capacitatea* de a o realiza. Verbul arab interiorizează această capacitate în forma sa de imperfectiv, în timp ce limbi ca franceza sau engleza o exteriorizează în modalităţi de tipul „poate, este capabil să". Semnificativ, pentru această interpretare, este faptul că verbul *yastaṭī'u* „poate" apare în unele circumstanţe ca substitut pentru un alt verb. Monteil citează un exemplu de acest tip (p. 242):

انّ الفصحى لا تعبّر عن الحياة كما تستطيعه العاميّة

„Limba literară nu exprimă viaţa, aşa cum poate [s-o facă] limba vorbită".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

În ceea ce privește verbele din categoria *'asbaḥa*, este de remarcat pendularea sensului între incoativ propriu-zis și final-rezultativ: „a început să" — „a ajuns să".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

VII. RELAŢII ÎNTRE MODALITĂŢI

A. Modalităţi şi cuantificare

S-a observat de multă vreme că există o relaţie între modalităţile logice, epistemologice şi deontice, pe de o parte, şi cuantificatorii de diferite tipuri pe de altă parte. În prezentarea lui Georges Kalinovski această relaţie apare astfel:

toţi, tot	întotdeauna	adevărat	obligatoriu
nimeni	niciodată	fals	interzis
unii	uneori	probabil	permis

Cuvintele aflate pe orizontală sînt de acelaşi rang, dacă se poate spune aşa: semnificaţiile sînt legate între ele, se presupun, în aşa fel încît întîlnim adesea propoziţii conţinînd o modalitate de un anumit rang şi un cuantificator de acelaşi rang. Ideea de certitudine, de „adevărat", exprimată de verbe care implică convingerea, de tipul *qāla* „a spune, a afirma" sau *'iqtana'* „a fi convins", se asociază cu un cuantificator universal de tipul *kull* „toţi"; ideea de „probabil fals", implicată uneori în verbe ca *ẓanna* „a crede", *tawahhama* „a-şi imagina" sau *za'ama* „a pretinde", se asociază cu un cuantificator particular nedefinit de tipul *ba'ḍ* „unii":

ونحن نقول بأنّ جميع ما تلهج به الألسن سواء

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

صدر عن العامّة من الناس أو الخاصّة ، وكلّ ما صدر عن الانســان من الأقوال ، ســواء كان قويما أم ســقيما ، وســواء وافق قواعد الصرف والنحو والمنطق الســليم أو خالفها ، فانّ كلّ ذلك يتحوّل الى ظاهرة لغوية بمجرّد صدوره عن الانســان ، وبالتالى يســتحقّ الدراسة

„*Noi afirmăm* că *tot* ceea ce limbile rostesc, *indiferent* dacă provine de la oameni de rînd sau de la oamenii educați, *toate* enunțurile care emană de la om, *indiferent* dacă sînt corecte sau greșite, *indiferent* dacă sînt sau nu conforme regulilor morfologiei si sintaxei, ca și logicii, *totul* se transformă în fenomen lingvistic prin simpla sa emitere de către om, și prin urmare, merită să fie studiat".

كلّنا مقتنعون (•••)

„Toți sîntem convinși [···]".

قد يظنّ البعض (•••)

„Unii ar putea să creadă [···]".

(•••) كما يتوهّم البعض

„[ ] Cum își imaginează unii".

فقد راح البعض منهم يزعم عن جهل بأنّ العبرية هى لغة أهل الجنّة •••

„*Unii* dintre ei au ajuns să pretindă – din ignoranță – că ebraica ar fi limba locuitorilor paradisului..."

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Această afinitate între cuantificatori şi elemente de modalizare merge atît de departe încît, în cazul lui *rubba*, de pildă, este greu să apreciem dacă avem a face cu un cuantificator nedefinit, sau cu un element de modalizare.

O propoziţie ca:

رُبَّ ساعٍ لقاعد

admite mai multe posibilităţi de interpretare (deci şi de traducere), fără ca semnificaţia generală de „posibilitate" să se schimbe: „cîţi nu se străduiesc pentru unii care şed", „de cîte ori nu se întîmplă să se străduiască unul pentru altul care şade", „se poate întîmpla ca unii să se străduiască pentru alţii care şed" etc. Este de notat, de asemenea, restricţia, limitarea, pe care o introduc formulele conţinînd cantitative nedefinite (*mā* postpus, *ba'ḍ)* de tipul *'ilā ḥaddin mā* „într-o anumită măsură", *ba'ḍa š-šay'i* „într-o mică măsură", „oarecum".

In afara acestor tipuri de relaţii dintre modalităţi şi cuantificatori, care pot fi observate, în forme, specifice, în orice limbă, se pot observa în arabă unele afinităţi între modalizare şi elativ, formă care se leagă tot de categoria cuantificării.

Se remarcă, de pildă, că trecerea de la „posibil" la „probabil" şi de aici spre „aproape cert", se realizează adesea prin forme de elativ. Este semnificativă, în această privinţă, relaţia dintre *min ar-rāǧiḥ* „este de presupus (deci probabil)" şi *'ala l-'arǧaḥ* „cel mai probabil este [că]". Se poate avea în vedere şi forme ca: *al-'aqrab 'ilà ṣ-ṣawāb* „cel mai aproape de adevăr", *naḥnu 'amyalu 'ila l-'i'tiqād* „sîntem mai degrabă înclinaţi să credem" etc.

Deşi se spune despre categoria comparativului că ar izola adjectivul în raport cu celelalte părţi de vorbire (vezi

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Kamp, p. 147), în arabă categoria pare să depășească granițele adjectivului pentru a exprima unele semnificații pe care în alte limbi le exprimă adverbul. În exemplul care urmează semnificația este tot de „probabil":

(...) الاسراف في الاعجاب بالاديب المدروس — وهذا هو *الأكثر وقوعا* — والاسراف في الازدراء عنه

"[...] exagerarea în admirația față de scriitorul studiat — *și asta se întîmplă cel mai adesea* — și exagerarea în disprețul față de el".

O mențiune specială merită *min* atunci cînd apare ca partitiv, deci ca element de cuantificare, în formule ca *min al-mumkin* „este posibil", *min al-muntaẓar* „este de așteptat", *min al-maġrūb fīhi* „este de dorit" etc. Tentația este foarte puternică să legăm acest *min* care, ca partitiv, este de același ordin cu „unii", „uneori", de modalitățile „probabil" sau „posibil". El apare, efectiv, în formule exprimînd probabilitatea sau posibilitatea de tipul *min ar-rāğiḥ* „este probabil", *min al-mafrūḍ* „este de presupus", *min al-mumkin* „este posibil", dar depășește acest cadru pentru a îngloba diverse semnificații legate de modalitățile asertiunii, modalitățile logice și epistemologice, modalitățile apreciative. S-ar putea crede că atunci cînd este vorba de exprimarea certitudinii sau a necesității, în formele de tipul *min al-wāḍiḥ* „este clar, evident" *min aṭ-ṭabīʻiyy* „este firesc", *min al-maʻlūm* „este cunoscut", *min aḍ-ḍarūriyy* „este necesar", *min* ar putea introduce o atenuare, formulele fiind interpretabile ca „aceasta face parte din ceea ce este [clar, necesar, firesc, etc.]". O asemenea intepretare este sprijinită de faptul că atunci

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

cînd avem a face cu o idee de superlativ, elementul de modalizare apare cu articol și fără *min: al-'arğaḥ* „cel mai probabil [este că]", *al-'aḥsan, al-'afḍal* „cel mai bun [lucru este ca]". Formulele de acest tip sînt, însă, mai degrabă excepții, pe cînd modalitățile cu *min* par să fie regula: putem spune, chiar, că *min* la începutul enunțului urmat de un nume este indice de modalizare în cele mai multe cazuri. Pornind de la ideea că aceste modalități pot fi considerate predicate generale, cărora le corespunde întreaga propoziție modalizată drept subiect, acest *min* poate fi interpretat drept indice al acestei predicativități. Este un predicat situativ, localizator, care se referă la situarea într-o clasă pusă sub semnul unei calități, calitatea de „necesar", „posibil" etc.

Referindu-se la formule interogative de tipul *hal min ṭa'āmin?* „există mîncare?", în care numai *min* poate fi considerat ca raportîndu-se la „existență", Sibawayhi vedea posibilă continuarea formulei interogative în acest fel: *hal min ṭa'āmin fī zamānin wa makānin?* „este mîncare într-un timp sau într-un loc?", indicînd adică, prin această presupoziție, o situare nedefinită (vezi vol. II, p. 129-130). Interpretarea pe care o propunem merge în aceeași direcție: să nu uităm că traducem formulele respective conținînd *min* cu „*este* posibil", „*este* necesar".

B. Verbul qāla „a spune" și modalizarea

Cînd ne referim la verbe a căror semnificație este implicată în orice act de vorbire, verbul „a spune" se situează pe primul loc. S-a vorbit și despre alte modalități – „a ști" și „a crede" de exemplu – ca fiind „legate în

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

mod necesar de mecanismul producerii unui enunţ sau a unui text", iar despre prezenţa lor în discurs ca reprezentînd „actualizarea unei modalităţi implicite" (S. Alexandrescu, p. 25), dar situaţia este diferită pentru cele două categorii de verbe. „Ştiu" şi „cred" exprimă certitudinea şi, respectiv, posibilitatea, în timp ce verbul „a spune" la persoana întîi ar putea fi considerat cu totul redundant. Ce poate fi mai redundant decît a spune „spun" în momentul în care rostesc un enunţ sau produc un text?

Cu totul altceva este cînd verbul respectiv apare la persoana a III-a: naratorul arab face uz şi abuz de *qāla* „a spus" şi mai ales de formele impersonale *qāla* „s-a spus", *yuqāl* „se spune", în aşa măsură încît sîntem obligaţi să recurgem la sinonime sau la turnuri de frază care să evite *qāla* atunci cînd traducem, pentru ca textul să nu apară prea monoton.

Dacă persoana a II-a a verbului *qāla* serveşte pentru citare şi presupune, deci, o distanţare a locutorului faţă de enunţ, persoana întîi a verbului respectiv înseamnă asumarea enunţului, proclamarea lui cu emfază, sentimentul responsabilităţii faţă de rostire. *'Ana 'aqūlu* „eu spun" implică „este adevărat"; „fals" poate să fie numai ceea ce „se spune":

ليس صحيحا ما يقال انّ الجمال بكلّ صوره و آلوانه
تجانس وانسجام

„*Nu este adevărat ceeac ce se spune* [şi anume] că frumuseţea în toate formele şi aspectele sale [înseamnă] ordine şi armonie".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Avînd în vedere că *'aqūlu* „eu spun" înseamnă curaj, responsabilitatea de a spune și, eventual, o poziție care să le implice, o serie de modalități vin să atenueze această formulă emfatică.

Modalități deontice referitoare la obligație însoțesc verbul „a spune" la persoana întîi (singular sau pluralul modestiei), exprimînd ideea că ceea ce se spune reprezintă o necesitate (formulele au, uneori, aerul de scuză).

لا بدّ أن نقول (...)

„Trebuie [neapărat] să spunem [...]".

يجب عليّ أن أقول (...)

„Trebuie să spun [...]".

Un lucru poate să se impună el însuși, să fie „demn" de a fi spus:

شيء جدير بالذكر

„Un lucru demn de menționat"

شيء يجدر بنا ملاحظته

„Un lucru demn de remarcat"

Cînd verbe semnificînd „posibilitatea", „capacitatea" însoțesc verbul „a spune", enunțul conține, de obicei, ceva îndrăzneț sau mai puțin așteptat:

نستطيع القول بأنّ المعركة كانت عنيفة

„*Putem spune* că bătălia a fost crîncenă".

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cînd formula este impersonală – *yumkinu al-qawl* „se poate spune" – „spusele" apar atenuate tocmai prin refugiul în spatele formulei impersonale. În cazul formulelor negative, de tip „nu pot spune", care nu sînt redundante, ci paradoxale, pentru că afirmă că nu pot spune un lucru pe care totuşi îl spun, clişeul pseudo-modest previne reproşul posibil:

لا يمكنني أن أقول (...)

„Nu pot spune [···]".

لا يسعني أن أقول (...)

„Nu pot [nu-mi este îngăduit] să spun [···]".

لا أملك أن أقول (...)

„Nu pot [nu-mi este îngăduit] să spun [···]".

Frecvent apare în faţa verbului *'aqūlu* modalizatorul *kāda*, care exprimă incertitudinea: formula *'akādu 'aqūlu*, care s-ar traduce literal prin „sînt pe punctul să spun", are drept echivalent în română „aş spune", „s-ar putea spune". Este de remarcat că acelaşi modalizator *kāda* apare deseori pentru a atenua afirmaţii tranşante, hiperbolice, ceea ce atrage atenţia asupra faptului că enunţurile conţinînd verbul *'aqūlu* „spun" sînt tratate la fel cu alte enunţuri implicînd emfază.

Toate aceste modalităţi caracterizează stilul eseistic, proza intelectuală în general; ele presupun un autor modest sau simulînd modestia, care „nu ştie" *(la 'adrī)*, care „se întreabă" *('as'alu nafsī)* şi care afirmă cu precauţie, recurgînd adesea la „probabil" *(la'alla)*.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

BIBLIOGRAFIE

Alexandrescu, Sorin (1976): *Sur les modalités* croire *et* savoir. În: „Langages” Paris, nr.43, sept.

Anghelescu, Nadia (1973): *Curs de sintaxă a limbii arabe moderne.* Universitatea din Bucureşti, Bucureşti.

Anghelescu, Nadia (1973-1974): *Sur le rôle de „an-nawāsiḫ” dans l'acte de la parole,* În: *Mélanges de l'Université Saint-Joseph,* Beyrouth, t. XLVIII.

Anghelescu, Nadia (1975): *Sur le sens de la flexion désinentielle dans la grammaire arabe traditionnelle.* În: „Folia orientalia”, Krakow, t. XVI.

Anghelescu, Nadia (1977): *Actele de vorbire şi sensul enunţurilor*. În: *Probleme de lingvistică generală*. Ed. Academiei, Bucureşti, vol. VII.

Austin, J.L. (1962): *How to do Things with Words.* Harvard Univ. Press (Cambridge Mass.).

Beeston, A.F.L. (1970): *The Arabic Language Today.* Hutchison Univ. Library, London.

Benveniste, Emile (1966): *Problèmes de linguistique générale.* Gallimard, Paris.

Blachère, R. (1970): R.Blachère et M.Gaudefroy-Demombynes, *Grammaire de l'arabe classique,* IIIe éd. Maisonneuve et Larose, Paris [Syntaxe].

Blau, Joshua (1973): *Remarks on some syntactic trends in Modern Standard Arabic.* In: *Israel Oriental Studies*, Tel Aviv, t. III.

Bravmann, M.M. (1953): *Studies in Arabic and General Syntax.* Institut français d'archeologie orientale, Le Caire.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Cantarino, Vincente (1974): *Syntax of Modern Arabic Prose. The Simple Sentence.* Indiana Univ. Press, Bloomington.

Cohen, Marcel (1924): *Le système verbal sémitique et l'expression du temps.* Thèse, Faculté des lettres, Paris.

Dumitriu, Anton (1973): *Teoria logicii.* Ed. Academiei, București.

Fleisch, Henri (1957): *Études sur le verbe arabe.* In: *Mélanges L. Massignon.* Institut français de Damas, Damas.

Fleisch, Henri (1968): *L'Arabe classique.* Dar el-Machreq, Beyrouth.

Ibn Ǧinni (f.a.): *Al-Ḫaṣā'iṣ.* Ed. Muḥammad ʿAli an-Naǧǧār. Dār al-hudā, Beirut.

Ibn Fāris (1964): *Aṣ-Ṣāḥibī fī fiqh al-luġa.* Éd. Muṣṭafā aš-Šuwaiymī. Editions A.Badran, Beirut.

Ivin. A.A. (1970): *Semantica discursului evaluativ* [trad. din lb. rusă în vol. *Norme, valori, acțiune,* coord. Sorin Vieru și Drăgan Stoianovici]. Ed. politică, București.

Kalinovski, Georges (1976): *Un aperçu élémentaire des modalités déontiques,* In: „Langages", Paris, nr. 43, sept.

Kamp, J.A.W. (1975): *Two Theories about adjectives.* In: *Formal Semantics of Natural Language,* ed. by Edward L. Keenan, Cambridge Univ. Press, Cambridge.

Lyons, John (1968): *Introduction to Theoretical Linguistics.* Cambridge Univ. Press, Cambridge.

Lyons, John (1977): *Semantics,* II. Cambridge Univ. Press, Cambridge.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Maingueneau, D. (1976): *Initiation aux méthodes de l'analyse du discours.* Hachette, Paris.

Monteil, Vincent (1960): *L'Arabe moderne.* Klincksieck, Paris.

Ṣalība, Ǧamīl (1978): *Al-Mu'ǧam al-falsafiyy* (Dicționar filosofic). Dār al-kitāb al-lubnanī, Beirut.

Searle, John R. (1970): *Speech Acts. An Essay in the Philosophy of Language.* Cambridge Univ. Press, Cambridge.

Sībawayhī (f.a.): *Al-Kitāb*, Ed, 'Abd as-Salām Muḥammad Hārūn, Cairo.

Wehr, Hans (1961): *A Dictionary of Modern Written Arabic.* Ed. by J.Milton Cowan, Otto Harrassowitz, Wiesbaden.

Wittig, Sabine (1977 a): *Zum Ausdruck von Aktionsarten mittels Verb-Substantiv- Verbindungen am Beispiel der Arabischen Sprache.* In: „Zeitschrift fur Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunikationsforschung", Berlin, Band 30, Heft 2.

Wittig, Sabine (1977 b): *Streckformen im Arabischen.* In: „Zeitschrift fur Phonetik, Sprachwissenschaft und Kommunicationsforschung", Berlin, Band 30, Heft 5.

Wright, W. (1971): *A Grammar of the Arabic Language*. 3 rd ed. Univ. Press, Cambridge.

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

Bun de tipar – *16.04.1981* Apărut *04. 1981*

Tiraj – *261* Coli tipar (Fasc.) *10*

Tipar executat sub comanda nr. 180/1981
Tipografia Universității din București

VERIFICAT
1987

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro

LEI 9,00

https://biblioteca-digitala.ro / https://unibuc.ro